

KULTTUURI KOKEILEE
ENNAKOINNIN MENETELMIEN ARVIOINTI
LAURA-MAIJA HERO

TUOTTAJA2020

KIRJOITAJA

FM **Laura-Maija Hero** toimii Metropolia Ammattikorkeakoulun lehtorina kulttuurituotannon koulutusohjelmassa sekä Tuottaja2020 -hankkeen tutkijana ja koordinaattorina. Hän on aikaisemmin toiminut kansainvälisissä kokemuksellisten markkinointiratkaisujen kehittämistehtävissä sekä markkinointiviestintään ja brändinhallintaan liittyvissä tehtävissä teknologiateollisuudessa. Lisäksi hän on toiminut visuaalisen kulttuurin saralla moninaisissa tuottajan tehtävissä kuvataiteen järjestöissä. Kirjoittaja on peruskoulutukseltaan FM (estetiikka, taidekasvatus) ja opiskellut myös mm. Aalto Yliopiston Taideteollisessa korkeakoulussa.

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

TUOTTAJA2020

**Laura-Maija Hero: Kulttuuri kokeilee.
Ennakoinnin menetelmien arviointi.**

ISBN 978-952-5797-54-1 (pdf)

Tuottaja2020 - Osaraportti 8

Metropolia Ammattikorkeakoulu
Kulttuuri ja luova ala
Helsinki 2011

Tämä tutkimus on toteutettu osana Metropolia Ammattikorkeakoulun koordinoimaa, opetushallituksen hallinnoimaa ja Euroopan Sosiaalirahaston osarahoittamaa Tuottaja2020 -hanketta. Hanke on toteutettu yhteistyössä Metropolia Ammattikorkeakoulun, Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö Cuporen, Mikkelin ammattikorkeakoulun, Yrkeshögskolan Novian, Humanistisen ammattikorkeakoulun ja Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestö Taku ry:n kanssa.

Laura-Maija Hero 2011

Tämän kirjan teksti on julkaisuhetkellä vapautettu yhteisöomistukseen (Public Domain). Tekstiä voi vapaasti kopioida, julkaista ja muokata,

kokonaan tai osittain vain jos tekstin mainitset alkuperäisen tekijän. Kirja on luettavissa ja kopioitavissa internetissä:

<http://tuottaja2020.metropolia.fi>

Kannen kuva: Pavelvasenkov, Dreamstime | Taitto: Riikka Käkelä-Rantalainen

humak

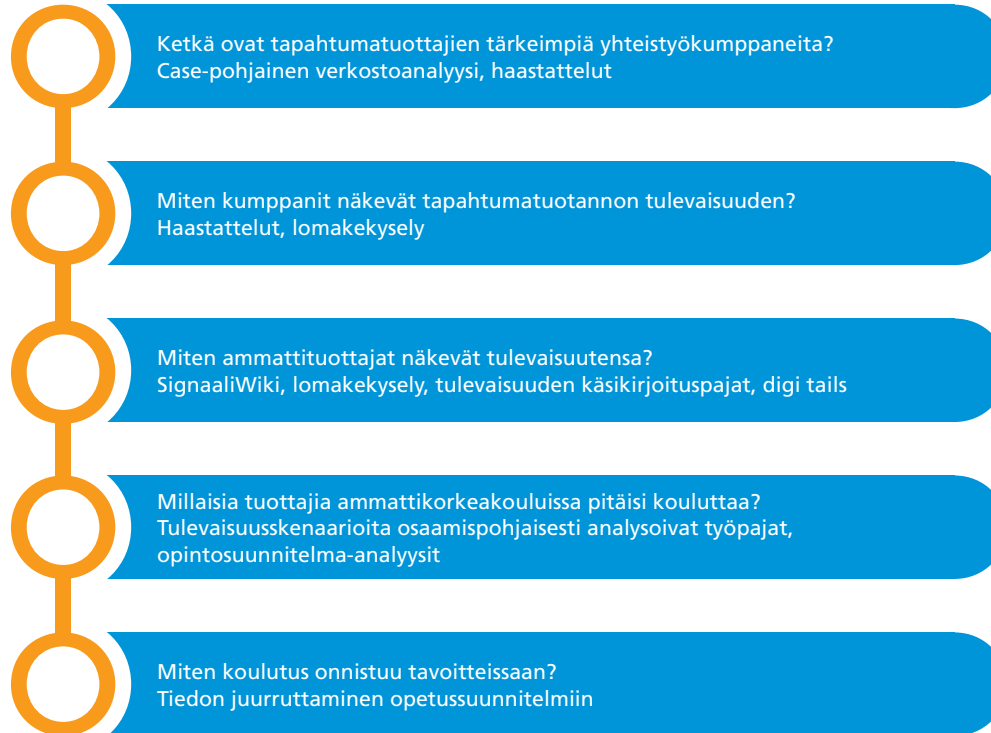

LUOVA SUOMI
CREATIVE INDUSTRIES FINLAND

TUTKIMUSPROSESSI

KOLME VUOTTA – VIISI SYKLIÄ

Aluksi

Tämän kartoituksen tarkoituksena on arvioida Tuottaja2020 -ennakointihankkeessa pilotoituja toimijälähtöisiä ennakkoinnin menetelmiä ja tarjoilla työkaluja tulevaisuusverstasta suunnittelevalle. Hankkeessa pidettiin kolmisen kymmentä tulevaisuusverstasta eri muodoissa 2010–2011. Tulevaisuusverstaita ovat vetäneet Tuottaja2020 -hankkeen toimijat ja niihin on osallistunut suuri joukko kulttuurin välittäjäammateissa toimivia, taiteilijoita, poliitikkoja, kaupunkien henkilökuntaa, eri kokoisten tapahtumien ekosysteemissä toimivia henkilöitä.

Kulttuurialalla on paljon annettavaa muillekin aloille, ja olisi hienoa nähdä enemmän alojen yhteentörmäyksiä uusien innovaatioiden kipinöiden syttymiseksi. Mutta ensin on tietenkin nähtävä yhteisiä mahdollisia tai toivottavia tulevaisuuskuvia, jotta yhteistyö kannattaa. Ennakoinnilla on siksi suuri merkitys käytännöllisessä uuden löytämisessä. Tämän kirjan tavoitteena on siksi tarjoilla käytännöllisiä välineitä työelämässä toimiville niin kehittäjille ja toiminnan suunnittelijoille kuin ihan tavallisillekin ammattilaisille. Kuka tahansa voi fasilitoida tulevaisuusajattelua, ja olla se kiihdyttäjä tai moottori, joka saa muista heidän parhaan luovan asi-
antuntemuksen yhteiseen käyttöön. Tärkeintä on ensin tunnustaa ennakointiprosessien systemaattisuus ja monivaiheisuus, pelkällä hauskalla luovalla leikillä ei vielä puuhastelua pidemmälle päästä. Lisäksi on tärkeää oivaltaa yhdessä, että toimialamme tulevaisuuden rakennamme me

itse – ja mikä olisikaan silloin tärkeämpää kuin hyvät ennakointitaidot. Leikkaa siis talteen menetelmäkortit, askaroi oma ennakkoinnin matkalaukkusi ja kokoa ihmiset yhteen!

Tämän kirjan taustalla on allekirjoittaneen, Leena Björkqvistin, Katri Halosen, Outi Teyen, Juha Iso-Ahon sekä Pekka Uotilan tekemä tulevaisuusajattelun fasilitointityö. He ovat pitäneet lukuisia tulevaisuusverstaita, sparranneet kentän toimijoita keräämään (heikkoja) signaaleja ja teettäneet kyselyitä. Olen itse myös vetänyt lukuisia tulevaisuusverstaita ja osallistunut menetelmien kehittämiseen. Tuottaja2020 hankkeessa luovilla menetelmillä on ollut merkittävä rooli tulevaisuusajattelun kiihdyttämisessä: erilaiset tarinapajat, audiovisuaaliset työpajat, palvelumuotoilun genrestä sovelletut muovailu- ja visualisointipajat ovat olleet menetelmävaruuden keskiössä. Kiitos siis rakkaat Tuottaja2020 -kollegani – niin verstaittenne raaka-aineistoista, arvioinnista kuin hauskasta seurastanne tutkijaklubissamme! Otetaan uusiksi!

Helsingissä 12.12.2011

Laura-Maija Hero
Tuottaja2020 -hankkeen tutkija

SISÄLTÖ

Aluksi	3
1. Johdanto	5
2. Tulevaisuus tutkimuksen ja liiketoiminnan kehittämisen maastoissa	7
2.1. Kokeiluyhteiskunnassa, merkitystaloudessa, luovassa taloudessa	9
2.2. Ennakointi toimijälähtöisenä kehittämistoimintana	11
2.3. Ennakoinnin menetelmävaruus	14
2.4. Metodinen askel: ennakointitaidot ja asenne	15
3. Tulevaisuusverstaas työmenetelmänä – toimijälähtöisen ennakkoinnin foorumi	19
4. Kuinka ennakointimenetelmiä voidaan arvioida?	22
5. Ennakointiajattelun käynnistäminen	25
6. Signaalien keräämiseen perustuvat ennakointimenetelmät	29
6.1. Joukkoistettu havaintoaineiston keräys – SignaaliWiki	29
6.2. Signaalipaja ennakkoinnin menetelmänä	30
7. Tarinapajat – kertomukselliset tulevaisuusverstaat	34
7.1. Oikopolkuja – kertomuksellinen ennakointimenetelmä	37
7.2. Toisen housuissa (tarinapaja)	40
7.3. Elokuvasynopsis –tarinapaja	44
7.4. DigiTarinapaja	47
8. Kansainvälinen massatulevaisuus-paja 200 osallistujalle	55
9. Tulevaisuuskysely	56
10. Menetelmien vertailu ja johtopäätökset	62
Lähteet	70
Kuvat	73
English summary	74
Liitteet	76

1. Johdanto

Muutos. Kiihtyvä muutos on tullut jäädäkseen. Muutos penää uudistumiskykyä. Meiltä vaaditaan uudistumiskykyä, mutta meille opetetaan hyvin vähän välineitä siihen. Tulevaisuuteen ajautuminen on normaalia ja hyväksyttävää. Oho, sanotaan, muutoksia tapahtuu jatkuvasti ja pidämme niihin syyllisinä muita. Mutta välillisesti vaikutamme oman kenttämme muutoksiin, ja siksi tarvitsemme välineitä myös muutokseen varautumiseen.

Tämän raportin tarkoituksena on antaa käytännöllisiä välineitä tulevaisuusverstaan suunnittelijalle ja fasilitaattorille. Jos olet kulttuurituottaja tai kulttuurialan innokas kehittäjä, olet juuri sopiva ohjaaja tulevaisuusverstaalle. Lue tätä kirjaa siis kuin keittokirjaa, ja poimi itsellesi tarvitsemasi verstaan reseptit. Voit leikata mukaan sivuja, taitella niitä taskuun sopiviksi, nitoa palasista kivan pienen kirjan – aivan kuinka vain! Raportin tarkoituksena on arvioida Tuottaja2020 –hankkeessa pilotoituja ennakkoinnin menetelmiä.

Tämä kirja on jatkoa aikaisemmin kirjoittamalleni raportille ”Kulttuuri kipinöi. Tulevaisuusajattelun pedagogiset haasteet” (Hero 2011). Sen johtopäätöksinä todettiin, että tulevaisuusajattelun juurruttaminen välittäjäammatteihin ja osaksi tutkintoon johtavaa koulutusta voisi vähentää kulttuurialan epävarmuustekijöitä. Usein tuottaja vastaa siitä, että kulttuuritapahtuma tai -palvelu suunnitellaan hyvin ja toteutetaan realistisesti ja että se tavoittaa asiakkaansa sekä saavuttaa taiteelliset päämääränsä. Jos kulttuurituottaja käsitetään tällaisena kulttuurihankkeiden mahdollistajana, joka organisoii ja johtaa tuotannollista toimintaa, on proaktiivinen tulevaisuusorientaatio yksi keskeinen kompetenssi. Siksi tulevaisuusajattelun kynnystä tulisi madaltaa, ja tulevaisuusajatte-

lua demokratisoida. Erityisesti kulttuurialalla tulevaisuusajattelun ei soisi jäävän vain politiikan kabinetteihin tai johdon nikkaroiman strategisen vision juurruttamisen varaan, sillä välittäjäportaalla on mahdollisuus vaikuttaa konkreettisesti toiminnan kannattavuuteen ja kilpailukykyyn sekä kokonaiselämyksen laatuun. Herkistymällä uutisille ei vielä kovinkaan paljon kilpailuetua saavuteta, mutta (heikkojen) signaalien ja orastavien trendien huomaamisella saavutetaan jo merkittävämpää etua. Olen aikaisemmin voinut todeta, että tulevaisuusverstastyöskentely sellaisena kuin se Tuottaja2020 –hankkeessa toteutettiin olisi helposti sovellettavissa muillekin kuin kulttuurituotannon alalle.

Miten itse käytännössä toimin saattaessani ihmisiä yhteen ennakoimaan tulevaa? Keskeiseksi kysymyksesi oman tulevaisuusorientaation ja proaktiivisuuden kehittymisen kannalta nousee myös kysymys: miten teet luovasta tulevaisuusajattelusta itsellesi päivittäisen rutiinin?

3

WEAK

SIGMA

2. Tulevaisuus tutkimuksen ja liiketoiminnan kehittämisen maastoissa

Masinin (1993) mukaan tulevaisuudentutkimuksen erottaa toisten tieteenalojen tutkimuksista seuraavat piirteet: tieteidenvälisyys, kompleksisuus, globaalisuus, normatiivisuus, tieteellisyys, dynaamisuus ja osallistuminen. Jotkin näistä piirteistä kuvaavat myös muiden tieteenalojen tutkimusta, mutta määrittelevät tulevaisuudentutkimuksen kokonaisuutena. Borg (1992) erottaa tulevaisuudentutkimuksesta seuraavat kuusi yleisluontoista piirrettä: pitkä aikaperspektiivi, epäjatkuvuuksien etsiminen, normatiivisuus, tiedon poikkeava luonne (tulevaisuustiedon luonne), globaalit ongelmat sekä holismi eli systeemin ymmärtäminen kokonaisuutena. Mannermaa (1993) korostaa näiden piirteiden lisäksi tulevaisuudentutkimuksen välineellisyttä, jolla hän tarkoittaa tulevaisuudentutkimuksen ja ennakkoinnin pyrkimystä vaikuttaa yhteiskunnalliseen kehitykseen.

Tulevaisuuden tutkimuksen viitekehyksessä samassa tutkimuksessa voidaan ja on usein myös suotavaa käyttää useampaa tutkimusotetta. Tätä kutsutaan menetelmätriangulaatioksi. Peruslähtökohtana siinä on useiden erilaisten menetelmien soveltaminen, joiden tuottamaa aineistoa voidaan soveltaa keskenään. Triangulaatioon liittyy paitsi useiden menetelmien myös useiden tutkijoiden, aineistojen ja teorioiden käyttö. Tutkimusote on erittäin vaativa, mutta usein välttämätön, jotta tulevaisuus voidaan nähdä monessa valossa ja monen eri intressipiirin kannalta.

Turun yliopiston osana toimivassa tulevaisuuden tutkimuskeskuksessa tutkitaan vaihtoehtoisia tulevaisuuksia sekä niihin sisältyviä haasteita ja mahdollisuuksia: "Tarjoamme analyyttistä tulevaisuustietoa kiinnostavassa muodossa asiakkaidemme tulevaisuustyön tueksi." (<http://ffrc.utu.fi/>, luettu 23.11.11) Akateeminen tutkimus TuTu:ssa painottuu erityisesti ennakointiin, ympäristö- ja energiatutkimukseen, innovaatiotoi-

mintaan, sosio-kulttuuriseen tutkimukseen sekä luovaan talouteen. TuTu tekee yhteistyötä yritysten ja julkishallinnon kanssa ja tarjoaa liiketoimintanaan räätälöityjä koulutus- ja kehittämisprojekteja, joita voi hyödyntää esimerkiksi strategia-, visio- ja skenaario-työskentelyssä. Vastavivulauseessa keskus mainitsee kouluttavansa osaajia: "Koulutamme tulevaisuudenosaajia tarjoamalla tulevaisuudentutkimuksen sekä vastuullisen liiketoiminnan opintoja tutkinto- ja jatko-opiskelijoille." (<http://ffrc.utu.fi/>, luettu 23.11.11) Tulevaisuuden ennakoiminen liiketoimintana on esim. FinPron toiminnan ydin.

FinPro on globaali ennakoitintoimija, joka pyrkii tarjoamaan näkymän maailmanlaajuisiin tulevaisuuden mahdollisuuksiin, jotka vaikuttavat suomalaisyritysten liiketoimintaan. FinPron Foresight –tiimi (350 monitoroijaa 66 toimistossa yli 40:ssä maassa) havainnoi ja analysoi globaalia toimintaympäristöä, kerää signaaleja maailmalla tapahtuvista muutoksista ja jalosta niistä tulevaisuuden ilmiöitä. Ilmiöitä ja havaintoja käytetään aktiivisesti eri muodoissa yksittäisten yritysten liiketoiminnan sekä koko Suomen talouselämän kehittämiseksi (www.finpro.fi/foresight).

Tulevaisuuden mahdollisuuksien ja haasteiden arvioiminen, ennakointi, nähdään yleensä tärkeänä päätöksenteon välineenä. Ennakkoinnin tavoitteeksi asetetaan yleensä muutoksen hallinta ja siihen varautuminen, ennakoititiedon tuottaminen suunnittelun ja päätöksenteon tueksi sekä halutun tulevaisuuden rakentaminen. Tulevaisuuden haasteiden lisäksi ennakkoinnissa pyritään ottamaan huomioon myös ilmiöiden historiallinen kehitys ja nykyisen päätöksenteon ja toiminnan ongelmat.

Väljästi ymmärrettynä tulevaisuudentutkimus on tiedollista pyrkimystä hahmottaa tulevaisuutta. Tiukasti ymmärrettynä tulevaisuudentutkimus on systemaattista toimintaa, joka kehittää tieteellisiä menetelmiä tulevaisuuden mahdollisten, todennäköisten ja toivottavien

vaihtoehtojen selvittämiseen (käsitys 1940–60-luvulta alkaen) (ks. esim. Heinonen 2009, Vapaavuori & von Bruun 2003) Tavoitteena on siis luoda muutosta, saada muutos ennakoitavammaksi (vähentää epävarmuutta), tuottaa ennakointitietoa päätöksentekoon, vaikuttaa toivotun tulevaisuuden rakentamiseen.

Tulevaisuudentutkimus voidaan määritellä systemaattiseksi, kokonaisvaltaiseksi, monitieteiseksi ja kriittiseksi pitkän tähtäyksen analyysiksi tulevaisuutta koskevista teemoista ja tulevaisuuden kehitysvaihtoehtoista. Käsitteenä ennakointi on kuitenkin laajempi kuin tulevaisuudentutkimus. Ennakointi esim. Euroopan komission Alueellisen ennakointiooppaan (2002) määritelmän mukaan on jaettavissa kolmeen keskeiseen toimintoon: tulevaisuuden tutkimusmenetelmien hyödyntämiseen, verkostoitumiseen ja suunnitteluprosessiin (kuvio 1).

Ooppaan mukaan ennakointi tarkoittaa järjestelmällistä ja osallistavaa prosessia, jossa arvioidaan tulevaisuuden kehityssuuntia ja

varaudutaan niihin tulevaisuuden tutkimuksella, verkostoitumisella ja suunnittelulla. Euroopan komissio on asettanut kunnianhimoisen päämäärän tulla kilpailukyisemmäksi osaamistaloudeksi ja siinä ennakoinnin edut nähdään tärkeänä: ”Kilpailukyky samoin kuin eurooppalaisen tutkimusalueen luominen edellyttävät entistä parempaa eurooppalaista yhteistyötä ja koordinaatiota, samoin kuin tulevaisuusorientoitunutta ajattelua kauaskantoisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Ennakointi sopii tähän tarkoitukseen, koska sitä on jo menestyksekkäästi käytetty toimintapoliittisena välineenä varsinkin kansallisella, mutta yhä enemmän myös alueellisella tasolla. Ennakoinnin edut ovat kahtalaiset: se antaa muutoin hankalasti saatavissa olevaa strategista tietoa päätöksentekoa varten ja se toimii sosioekonomisena aktivointityökaluna, jolla voidaan lisätä tietoisuutta ja saavuttaa yksimielisyys siitä, miten tieteen ja teknologian tarjoamia mahdollisuuksia voidaan hyödyntää ja riskejä vähentää.” (Alueellisen ennakoinnin käytännön opas 2002, IV–V)

Kuvio 1: Ennakoinnin toiminnot eurooppalaisessa kehityskontekstissa (Alueellisen ennakoinnin käytännön opas 2002)

Ennakointityön keskeisenä lähtökohtana nähdään yleensä tulevaisuuden tutkimusmenetelmillä hankittu tieto, tulevaisuustieto. Tiedon tuottamista kuvataan monesti (ks. esim. Vapaavuori & von Bruun 2003) nelivaiheisena prosessina tai portaina, joiden systemaattisuus tekee ennakointityöstä osallistavaa:

1. Tieto. Tieteellinen tieto nykyisyydestä ja historiallisesta kehityksestä toimii lähtökohtana ennakoitavaan asiaan liittyvistä ilmiöistä, rakenteista ja prosesseista.
2. Mielikuvitus. Tietoon lisätään luova ajattelu ja mielikuvitus. Ei riitä, että pohditaan, miten asiat todennäköisesti tulevaisuudessa ovat, vaan on pohdittava myös, miten ne voisivat olla.
3. Arvot. Tietoon ja mielikuvitukseen on yhdistettävä myös arvot. Erilaisten vaihtoehtoisten tulevaisuuskuvioiden haluttavuus vaihtelee toimijan ajatusmaailmasta ja intresseistä riippuen. Aluksi toimijat yhdessä muodostavat skenaarioita mahdollisista tulevaisuuskuviosta, minkä jälkeen voidaan määritellä todennäköiset, toivottavat ja vältettävät tulevaisuudet. Lopuksi valitaan yhteinen visio – tulevaisuus, joka halutaan tapahtuvaksi.
4. (Yhteis)toiminta. Ennakointi muuttuu tulevaisuuden tekemiseksi, kun suunnitellaan ja valitaan ne toimintatavat ja toimenpiteet (strategiaporaatit), joilla toivottu tulevaisuus saavutetaan. (soveltaen Vapaavuori & von Bruun 2003, 67)

Tulevaisuudentutkimus (futures studies ja futures research) ja ennakointi (foresight) ovat siis tiedonaloina hyvin lähellä toisiaan. Molemmat hyödyntävät samoja teorioita, menetelmiä ja jopa tiede- ja tutkimusyhteisö on osin yhteinen. Tässä raportissa pyritään yhdistelemään erilaisia näkökulmia ja lähestymistapoja molemmilta tiedonaloilta. Jatkossa molempia termejä käytetään puhuttaessa tulevaisuusajattelusta, mene-

telmistä ja tulevaisuuden suunnittelusta ja eroa erilaisten viitekehysten välillä ei tehdä.

2.1. Kokeiluyhteiskunnassa, merkitystaloudessa, luovassa taloudessa.. ihan sama - ennakoimisen mahdollisuudet ajoissa

Kuinka usein tunnemme epämääräistä tyytymättömyyttä työhöme ja maailmanmenoon. Suunnittelemme muutosta, jopa radikaalia muutosta arvojemme ja käytännön toimintamme yhteen törmätessä. Jotkut jopa tuntevat tekevänsä merkityksetöntä työtä, joka tuntuu turhautavalta ja lopulta jopa terveydelle vaaralliselta. Demokraattinen kansalaisyhteiskunta lipuu merkitystaloudeksi, jossa kukaan ei kyllä minulle tule sanomaan, mikä tai mitkä asiat ovat minulle merkityksellisiä. Jos elämystalous tarjoaa meille näyttämöjä, merkitystalous antaa näyttämöille sisältöjä. Merkitystaloudessa toiminnan motiivina on ihminen itse, ei raha, ei elämys, ei mikään muukaan. Jos kukaan ei tule sanomaan, mikä minulle on merkityksellistä, on minulla vain yksi kysymys: Mitä minä ajattelin tärkeiden asioiden hyväksi tehdä? Jos vain itsensä toteuttamisen tarpeet ajavat ammattilaistakin, eivät toimialat voi kehittyä. Merkitystaloudessa siitetään yhteisöjen fyysiset ja taloudelliset tavoitteet sekä yksilön henkiset tavoitteet ja inhimilliset tarpeet keskenään. (Aalto-Setälä 2005, 216) Joten meistä toimijoista se kai sitten alkaa, integroimalla kehittämistyö osaksi ihan normaalia työtä ja arkea.

Esimerkiksi Oivallus-hanke (osaamistarpeita ennakoiva ESR-hanke) on nostanut työn tekemisen tavat tarkastelunsa keskiöön. Tietoyhteiskunta nähdään kokeiluyhteiskuntana, jossa keskeiseksi on noussut se, osataanko työskennellä uudella tavalla ja siten saada aikaan uudistettuja tai uusia ratkaisuja. Haasteeseen vastataksaan yritykset nähdään muut-

tamassa työn tekemisen tapojaan. Mekaaninen ajattelu, ”by the book”, on valttia yhä harvemmin. Tarkat ohjeet korvautuvat suuntaviivoilla ja tavoitteiden abstraktiotaso kasvaa. Työn sisällöt ja säännöt määritellään usein itse tai yhdessä muiden kanssa.

Oivallus-hankkeessa tällaiseen tulevaisuuskuvaan vastataan nostamalla luovuuden edistäminen kaiken koulutuksen läpileikkaavaksi teemaksi. Luovuus tarkoittaa tässä yhteydessä mahdollisuusajattelua ja vaihtoehtoihin toimintatapoihin tarttumista. Luovuutta edistävä koulutus lähenee menetelmiltään työelämää: koulutus kannustaa kokeilemaan virheitä pelkäämättä ja tekemään yhdessä. Siksi Oivalluksen mukaan koulutuksessa pitäisi tästä eteenpäin panostaa taitoihin tietojen rinnalla ja yhdessä tekemiseen yksilösuorittamisen sijaan. (Oivallus 2011, loppuraportti, 3) Pedagoginen osaaminen nousee keskiöön: ”Oppimismenetelmien vaihtelevuus valmentaa vaihtelevien työtapojen tehtäviin. Sirpaleisista oppisisällöistä siirrytään kohti ilmiöitä ja ongelmia, mikä edesauttaa monimutkaisessa toimintaympäristössä luovimista. Koulujen avatessa oviaan yhä rohkeammin ympärilleen oppimista tapahtuu kaikkialla. Rakenteet korjataan tukemaan yhteisöllistä opettajuutta, joka viime kädessä mahdollistaa luovuutta edistävän oppimiskulttuurin toteutumisen. Oppimisen arviointi on keskeinen väline muutosten toteutumiseksi. Sitä opitaan, mitä arvioidaan.” (Oivallus-hankkeen loppuraportti 2011, 3)

Tässä raportissa ennakkoinnilla tarkoitetaan joitain muuta kuin tulevaisuuden tieteen kaltaista tutkimusta. Tulevaisuus on jo täällä, mutta varsin epätasaisesti jakautuneena. Käyttäjälähtöisyys ja ihmislähtöisyys sekä avoin yhteisöllisyys ovat perusta, joihin Tuottaja2020 –ennakointiprosessit nojaavat. Ihmislähtöisyydelle on tunnusomaista, ettei nykyisyys tai tulevaisuus tule koskaan valmiiksi eikä yhtenäistä totuutta edes tavoitella. Joudumme jatkuvasti tarkistamaan kantojamme ja suuntaamme sekä sietämään epävarmuutta. Pyrkimyksenä on-

kin uudenlaisen arvon tuottaminen ennakointiin osallistuville ja omalle toimintaympäristölle. Ennakointi nähdään siis osana käytännöllistä kehittämistyötä, eikä niinkään toimijoiden normaalielämästä irrallisena projektina. Ennakointi nähdään myös käytännön taitona, jota voidaan oppia. Päämääränä on siis ennakkoinnin demokratisoiminen osaksi jatkuvaa ammattilaisen työtä ja toimintaympäristön kehittämistoimintaa. Lainaan ennakkoinnin käytännönläheistä määrittelyä FinProta (Herlin 2011 julkaisematon esitys ”Finpro Foresight – oivalluksia ilmiöistä” 3.11.2011 Metropoliasa):

Ennakointi on luova prosessi, jossa tämänhetkisten havaintojen pohjalta löydetään tulevaisuuden mahdollisuuksia

- Ennakointi yhdistää tuttuja asioita uudella tavalla
- Ennakointi luo erilaisia näkökantoja
- Ennakointi innostaa ajattelemaan uudelleen
- Ennakointi EI ole ennustamista
- Ennakointi EI anna suoria vastauksia

Tavoitteena on siis ennakoida huomisen mahdollisuudet ajoissa niin hyvin kuin osaamme. Ainakin siis yritimme valmistautua tulevaan! Ennakkoinnilla siis tarkoitan jatkuvaa tai vähintään systemaattista prosessia, jossa tämänhetkisiä havaintoja hyödyntäen tunnistetaan tulevaisuuden näkymiä ja punnitaan niihin johtavia toimenpiteitä. Tuottaja2020 –hankkeen puitteissa tapahtunut tulevaisuusajattelu ja sitä sparraavat prosessit, eli tulevaisuusverstaat olivat toimijalähtöisiä ennakointiverstaita, joten tämän raportin näkökulmat asettuvat parhaiten ennakkoinnin genreen.

2.2. Ennakointi toimijalähtöisenä kehittämistoimintana

Jokaiselle korkeakoulutetulle on opetettu tieteellisiä tutkimusmenetelmiä. Usein menetelmäopinnoilla on pyritty antamaan tietoa tieteellisistä menetelmistä opinnäytetyön tekemistä varten. Opinnäytetyö – usein tuo ainukertainen ponnistus – onkin briefattu hyvin! Ammatissa toimivilla työntekijöillä on usein melko vähän systemaattista tietoa kehittämistyön menetelmistä ja siksi kehittämistyötä on usein vaikea integroida normaalin päivätyön osaksi. Kehittäminen tapahtuu irrallisina kehittämisprojekteina, joiden vaikutus jää usein vähäiseksi. Jos kehittämistyö olisi asenne ja taito, eikä erillinen projekti, voisivat toimialat kehittyä nopeammin ja tuloksena olisi ketterää muutosta kentällä. Epäonnistumisen pelko usein jarruttaa liikaa, työn kentälläkin pitäisi osata myös ketterä epäonnistuminen: Fail fast to succeed sooner! Esim. Iso Omenan Hidas kassa -kokeilu (ks. <http://www.tekes.fi/fi/community/Uutiset/404/Uutinen/1325?name=Hidas%20kassa%20kokeilu%20saanut%20jatkoaikaa>) vaikutti juuri tällaiselta: pilotoidaan ketterästi oikeassa maailmassa ja ollaan valmiina huonoihinkin tuloksiin rohkeasti. Keskitytään arvon luomiseen käytännön elämään, ei upeisiin kalliisiin tieteellisiin tutkimuksiin, joiden tulokset vain hitaasti vaikuttavat arjessa. Kuulostaa helpolta – mutta tällainen toiminta vaatii kipeästi kahta asiaa: fyysisen törmäämisen mahdollisuuden ja taitoa fasilitoida törmäämisiä. Paradoksaalinen osallistamisen ajatus nousee jälleen keskiöön: toisaalta käsite korostaa toimijoiden subjektiivutta (henkilö osallistuu johonkin), mutta toisaalta siihen liittyy tietty ulkoapäin vaikuttaminen ja objektivointi (joku osallistaa henkilöä). Toimijoita ohjataan, opastetaan tai jopa ”pakotetaan” osallistumaan. Toisaalta osallistamisen käsitteen saateetaan nähdä pitävän sisällään ajatuksen, jossa innostaja yllyttää toimijoita hetkittäin jopa harkitsemattomaan toimintaan tai pidäkkeistä vapaaseen dialogiin tai yhteistoimintaan. Osallistaminen näyttäytyy

siis mahdollisuuksien tarjoilemisena, kun taas osallistuminen on pikemminkin mahdollisuuksien hyödyntämistä. (vrt. Toikko & Rantanen 2009, 90; Bäcklund & Häkli & Schulman 2002)

Toimijalähtöinen kehittäminen perustuu käytännön toimijoiden näkemukseen kehittämistoiminnan suunnasta ja tavoitteista. Kehittämistoimintaan voivat osallistua kaikki viralliset ja epäviralliset organisaatiot, mutta myös ammattilaiset sekä palveluiden käyttäjät ja muut kokemusasiantuntijat. Kehittämisen suuntia voidaan pyrkiä selventämään jäsen-telyllä, joka muodostuu Timo Toikon mukaan (Toikko 2011) kahden dimension avulla.

Toimijalähtöinen kehittäminen edellyttää usean eri toimijan osallistumista. Toimintakäytäntöjä ei voida kehittää laboratorioissa ja sen jälkeen levittää niitä muiden käytettäväksi. Monitoimijainen kehittämissympäristö edellyttää nimensä mukaisesti monen toimijan osallistumista. Vain yhteisen kehittämisen kautta voidaan tuottaa toimintaympäristöön sopivia hyviä käytäntöjä.

Toimijalähtöisessä kehittämisessä pyritään mahdollistamaan virallisten ja epävirallisten organisaatioiden osallistuminen, mutta myös ammattilaisten ja palvelun käyttäjien osallistuminen. Kehittämiseen osallistuvat kaikki, joita se tavalla tai toisella koskettaa. Toimijalähtöisessä kehittämisessä arvostetaan niin amatillista osaamista kuin kokemusasiantuntijuuttakin.

Toimijalähtöinen kehittäminen on prosessimaista neuvottelua. Siinä pyritään avaamaan aito dialogi toimijoiden välille. Moniutkaisten asioiden kehittäminen edellyttää prosessimaista etenemistä. Käytännön kokeilua seuraa toimintaa puntaroiva neuvottelu, jonka jälkeen prosessi etenee jälleen toiminnan kautta takaisin neuvotteluun. (Toikko 2011, 15)

Kuvio 2: Ennakoinnin taidot ja asenne ovat osa ammattilaisen normaalia toimintaa

On kuitenkin olennaista huomata, että intensiiviset yhteydet eri toimijoiden välillä eivät useinkaan pysty vielä aikaansaamaan todellisia muutoksia ihmisten käyttäytymisessä. Siihen tarvitaan kokeiluja. Kokeilu voi tapahtua pienimmin riskein yksilötasolla ja ajattelun tasolla kuvitteellisesti, mutta aidolla kentällä kokeiluun pitäisi myös olla enemmän rohkeutta.

Käyttäjä- ja toimijalähtöinen kehittäminen on noussut vaateeksi myös hyvälle johtamiselle. Kiinnostavaa olisikin nähdä ennakointi vielä kauempana tulevaisuuden tutkimuksen traditiosta ja enemmän hyvän elämän, uuden johtamistaidon, innovaatio toiminnan, kehittämistyön ja ketterän strategiatyön keskiössä. Tulevaisuuden toimija sitoutuu ja tahtoo työskennellä toisten kanssa. Työn imun takaa osallisuus ja kehittämisorientaatio. Työn imu (engl. work engagement) on määritelty suhteellisen pysyväksi ja myönteiseksi tunne- ja motivaatiotilaksi, jota luonnehtivat tarmokkuus, työlle omistautuminen ja työhön uppoutuminen. Työn erilaisten voimavaroitekkijöiden, kuten työn kehittävyiden tai esimiesten tuen, on todettu olevan positiivisessa yhteydessä työn imuun (Hakanen, 2004, 28). Asioiden eli sisältöjen johtaminen valuu asiantuntijoille, niille, jotka oikeasti tietävät ja osaavat sisältöjä muuttaa ja kehittää. Ei-hierarkkinen avoimuus jakaa kokonaisvastuun muillekin kuin esimiehille tai johdolle. Sisältöjä ja prosesseja kehitetään "alhaalta" käsin, jolloin esimiehen vastuulla on lähinnä kehittämistyön mahdollistaminen tai fasilitoiminen. Vaikka uudelle johtamiselle on olemassa monia toisistaan poikkeavia määritelmiä ja käyttäjiä, uskon termin soveltuvan hyvin ennakoinnin asennetta ja taitoa kuvaavaan kokonaisuuteen. Taitoa etsittäessä on tärkeintä valtuutus, eli ennakoinnin mandaatin luovuttaminen toimijoille eli sisältöosaajille pois pelkän johdon vastuulta.

Toimiva ja tehokas ennakoitijärjestelmä muodostuu tiedontuottamis- ja hallintaprosessista, joka koostuu tiedon lisäksi innovatiivisuudesta, strategisesta arvottamisesta sekä proaktiivisesta tulevaisuuden tekemisestä. Proaktiivisuus on tietoa valmiutta ja uskoa siihen, että tulevaisuus ei ole ennalta määrätty, vaan siihen voi omilla valinnoillaan vaikuttaa.

2.3. Ennakoinnin menetelmäavaruus

Ennakoinnin menetelmiä on kehitetty ja sovellettu monella alalla, poliitikasta aluekehitykseen, sosiaalihuollosta teknologiateollisuuteen. Monesti on todettu, että ennakkoinnin tarkkuuteen on kiinnitetty liiallista huomiota, liian vähälle huomiolle on jäänyt ennakoitiprosessin kommunikaatio- ja koulutusarvo. On olennaista määritellä tavoitteet ja tarkoitus ennen menetelmän valintaa. Menetelmien hallinta on keskeistä ns. tulevaisuusosaamisessa, joka tulee olemaan yhä tärkeämpi osaamisen laji omien vaikutusmahdollisuuksiemme kasvaessa. Ennakointiin käytettäviä menetelmiä luokitellaan usealla eri tavalla. Yleisesti menetelmät jaotellaan joko laadullisiin ja määrällisiin menetelmiin tai normatiivisiin (= ohjeellinen, ”kuva toivotusta tulevaisuudesta”) ja eksploratiivisiin (= tutkiva, objektiivinen, ”arvovapaa”) menetelmiin tai laskennallisiin ja asiantuntijamenetelmiin. Menetelmät voidaan myös määritellä joko passiivisiksi tai interaktiivisiksi. (ks. lähemmin esim. Vaapa vuori & von Bruun 2003)

Hyvin raskaita menetelmiä tuskin kannattaa soveltaa, jos ei pyritä esimerkiksi yksityiskohtaiseen poliittiseen päätöksentekoon, tai yrityksen strategian kirjaamiseen. Erilaisten metodien kombinaatiot antavat usein monipuolisempia näkemyksiä. Ennakoinnin menetelmiä on helppo löytää myös netistä eikä se ollenkaan vähennä niiden sovellusarvoa. Esim. Ensti (http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi/ennakkoinnin_sahkoinen_tietopalvelu_ensti) on kaikille avoin ennakkoinnin tietopankki, jota ylläpidetään ja kehitetään Opetushallituksessa.

Enstistä löytyy mm. ennakoitaiheisia uutisia, ennusteita, ennakoitiraportteja sekä ennakkoinnin sanasto. Ensti tarjoaa käyttäjilleen sekä ennakoititietoa että ennakoitityössä tarvittavaa taustatietoa. Enstistä löytyy tietoa yleisimmistä ennakkoinnissa ja tulevaisuudentutkimuksessa käytetyistä menetelmistä. Sisällön tuottamisessa yhteistyökumppanina on ollut Tulevaisuuden tutkimuskeskus.

http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi/ennakkoinnin_sahkoinen_tietopalvelu_ensti/menetelmat

- Tilastolliset menetelmät
- Työvoimamenetelmä ja sen sovellutukset
- Mallintaminen
- Ristivaikutusanalyysi
- Environmental Scanning - toimintaympäristön ja sen muutoksen tarkastelu
- Skenaarioajattelu ja -menetelmät
- Delfoi
- Pehmeä systeemimenetelmä (Soft Systems Methodology)
- Kriittinen tulevaisuudentutkimus ja CLA (Causal Layered Analysis) (Ensti 2011)

Edellä mainittuihin menetelmiin tutustuttuani voin kuitenkin todeta useimpien niiden vaativan enemmänkin perehtymistä tulevaisuuden tutkimuksen traditioihin soveltavana tieteenalana tai vähintään tieteellisen tutkimuksen menetelmällisen avaruuden syvällisempää tuntemusta. Käytännön työelämässä ja toimialojen käyttäjälähtöisessä ennakkoinnissa on kuitenkin kyse enemmän tulevaisuuden yhteistoiminnallisesta rakentamisesta eli ennakoititoiminnan katsotaan sisnäsä vaikuttavan osallistuvien tahojen tulevaisuuden suuntaamiseen. Käytännön työelämässä esim. tilastollisilla menetelmillä tuotettuja aineistoja on valmiiksi saatavana kulttuurialaakin kiinnostavista asioista, kuten demografisista ennusteista tai alueiden kehittymisen ennakkoinnista.

Pääosa näistä edellä mainituista tulevaisuudentutkimuksessa käytetyistä menetelmistä on kehitetty 1950–1960 -luvulla aikana, jolloin yhteiskunnallinen kehitys länsimaissa oli suhteellisen vakaata ja ennakoitavaa. Tuona aikana talouskasvu oli voimakasta ja tasaista, energia halpaa, ja

monet nykyajan ongelmat, kuten ympäristöongelmat, eivät olleet vielä konkretisoituneet. Muutosvauhdin kiihtyessä viime vuosikymmeninä on tullut entistä tarpeellisemmaksi kehittää uusia metodeja osallistaa ihmisiä tulevaisuusajatteluun. Luovuusosaaminen nähdään jälleen tavoitteelliseksi ja harjoitettavaksi, kehitettäväksi taidoksi, kun ennakkointiin etsitään uusia keinoja ja systeemejä.

2.4. Metodinen askel: ennakkointitaidot ja asenne

Ennakkointityö on tärkeä osa siis myös tutkimuksellista kehittämis-toimintaa. Uusien tuotteiden ja palveluiden kehittäminen, nykyisten parantaminen, brandin rakentaminen ovat kaikki keskeisiä yritystoiminnan osa-alueita, joita on mahdotonta toteuttaa ilman tulevaisuuden visiota. Tulevaisuuden visioiksi kehittämistyössä saattavat riittää esim. tulevaisuuskuvat kulutustottumusten muutosvoimista tai oman alan trendien tunteminen, mutta systemaattinen skenaariotoiminta voi esimerkiksi uuden tuotteen konseptointivaiheessa tulla välttämättömäksi. Ennakoinnilla voidaan rajata ja rikastaa ideaavaiheiden valintaprosesseja, ennakkointi auttaa punnitsemaan vaihtoehtoja ja näkemään tarpeita.

Nämä ovat myös osa-alueita, joissa luovuudella ja latenttina piilevällä ajattelulla on suuri merkitys. Miten ja millä metodeilla luovuus voidaan valjastaa tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan palvelukseen? Luovuuden käsite on moniulotteinen ja kuuluu kaikkeen inhimilliseen toimintaan, jossa keksitään uusia asioita. Tässä julkaisussa se on määritelty avoimeksi ajattelumalliksi, joilla syntyy uusia ja käyttökelpoisia ideoita. Määritelmä soveltuu hyvin tavoitelähtöiseen luovuuteen, joka tähtää menestyksen luomiseen. Luovuus ei ole itsensä ilmaisua tai pelkkää hauskanpitoa, mutta luovat menetelmät mahdollistavat innostavan innovaatiotoiminnan ennakkointiosuuden.

Haluan määritellä luovuusosaamisen ”yksilön kyvyksi löytää uusia, omaperäisiä ja hyödyllisiä ratkaisuideoita annettuun haasteeseen”. Määrittelyni on tässä yhteydessä normatiivisesti latautunut eli luovuudella pitää olla päämäärä, ei vain pelkkää luovuutta sen itsensä takia.

Innovaatiodiskurssissa luovuusosaamiseen on pureuduttu syvällisestikin, mutta tukeudun luovan tulevaisuusajattelun määrittelemään tulevaisuusajattelun metodiikan kehittämisessä Harvardin professorin Teresa Amabilen malliin (Amabile 1996, ks. myös Poskela 2011). Hänen mukaansa luovuus, liiketoiminnan näkökulmasta, koostuu kolmesta tekijästä: 1) Substanssi ja ammattiosaamisesta, 2) Luovaan ajatteluun liittyvästä osaamisesta, ja 3) Tehtävä - motivaatio -osaamisesta. Näistä kohdat 1 ja 2 määrittelevät kunkin henkilön luovuuspotentiaalain. Kohta 3 kertoo potentiaalain käyttöasteen eli sen mitä kulloisessakin tilanteessa henkilö on valmis potentiaalistaan hyödyntämään.

Kun puhutaan tulevaisuudentutkimuksesta ja ennakoinnista, mietitään usein pelkkiä metodeja toteuttaa tulevaisuutta koskevan tiedon keräämistä. Tulevaisuudentutkimus ja tulevaisuusajattelu pitää sisällään myös tavan ajatella ja asenteen. Systeemiajattelu, luovuus, aikäksitys, tulevaisuustiedon luonne, argumentaatio, oppiminen, vuorovaikutuskytkenät, riski, syy- ja seuraussuhteet, muutos, todennäköisyys ja kompleksisuus (ihan arki ajattelunkin tasolla, ilman teorioita) ovat olennainen osa tulevaisuudentutkijan ja ennakoijan tapaa hahmottaa maailmaa.

Ennakoinnissa on yleensä kyse näkemyksellisen tiedon tuottamisesta ja siksi on olennaista käyttää hyväksi kaikkia mahdollisia ja erilaisia menetelmiä ja keinoja, joita kehittämistyöhön on löydettävissä. Myös ennakoivaa asennetta (proactive attitude, ks. esim. Majavesi 2010, 2) voi kehittää sekä yksilönä että organisaatiossa. Tällä asenteella tarkoitetaan aktiivista ja tietoisista toimintaympäristön ja -tapojen sekä niissä tapahtuneiden muutosten arviointia. Ennakoivan asenteen pyrkimyks-

nä on mm. toimintaympäristömuutosten syiden löytäminen, nykyisten tietojen ja tapojen kyseenalaistaminen ja luovuuden ruokkiminen.

Näkemyksellisen tiedon tuotannossa ja esittämisessä voidaan hyödyntää mitä tahansa luovan työskentelyn ja taiteen keinoja, esimerkiksi tulevaisuusverstaita, aivoriihiä ja kuvataiteen tai draaman keinoja, kunhan se tapahtuu tehtävän kannalta perustellulla tavalla ja kurinalaisesti. Tuottaja2020 -hankkeen ennakoitutyöhön valittiin joitakin tulevaisuuden tutkimuksen piiristä lainattuja menetelmiä, kuten tulevaisuuspyörää ja siihen yhdistettynä tulevaisuustaulukkomenetelmää, mutta pääasiassa valitut menetelmät ovat näkemyksellisen tiedon tuotantoon soveltuvia luovia tulevaisuusverstasmenetelmiä. Tulevaisuusverstas valikoitui katto-menetelmäksi ja työpajojen tunnukseksi siksi, että tulevaisuusverstaan käsitteellinen perustelu asettuu lähelle Tuottaja2020 -hankkeen ajatusta toivottavien tulevaisuuskuvien yhteisöllisestä etsimisestä ja siten toimialan yhteisöllisestä rakentamisesta kohti tänään alkavaa tulevaisuutta. Tulevaisuus todellisuutena voidaan Malaskan mukaan tehdä koettavaksi, tulevaisuuteen voidaan tunkeutua ajattelun avulla käyttäen erilaisia ajattelutapoja. Malaska kutsuu niitä utopia-, dystopia-, analogia-, systeemi-, ja evoluutioajatteluksi sekä skenaariotyöskentelyksi. Niiden kaikkien lähtökohta on nykyisyydessä. (Malaska 2003, 14–16) Koettavaksi tekeminen antaa mahdollisuuksia: mitä voi olla visuaaliseksi tekeminen? Moniaistiseksi tekeminen? Pääsemmekö todella ylös penkeistämme ja jatkuvan keskustelukulttuurin maailmasta?

Tuottaja2020 -hankkeen tulevaisuusverstastyöskentelyn pedagogisia haasteita ja tulevaisuusajattelun syntymistä olen tarkastellut lähemmin aikaisemmassa raportissani (Hero 2011). Hankkeen päämääränä ei ollut kehittää parasta käytäntöä tulevaisuusverstastyöskentelyä harkitseville, vaan testata erilaisia tulevaisuusverstastoteutuksia ja malleja erilaisille kohderyhmille ja erilaisiin käyttötarkoituksiin. Kulttuuri kipinöi -raportissa (Hero 2011) kuvailin lähemmin verstaisten pedagogista ulottuvuutta,

verstaita asiantuntijatyöskentelynä sekä luovana toimintana. Tavoitteena raportilla oli jakaa Tuottaja2020 -hankkeen kokemuksia tulevaisuusverstastyöskentelyä harkitseville oppilaitoksille tai muille organisaatioille. Lisäksi raportti toimi keskustelunavauksena: kuinka juurruttaa tulevaisuusajattelua kulttuurin toimialoille laajemminkin. Nyt käsillä olevan raportin tarkoituksen on syventää tulevaisuusverstaissa käytettyjen menetelmien arviointia ja perustella niiden käyttökelpoisuutta käytännön työelämän kehittämisessä. Tarkoituksena on myös madaltaa ennakoinnin kynnystä kulttuurin ja sen rajapinta-alojen yhteistyön kehittämiseksi. Lisäksi haluan demokratisoida toimialan ennakoitua ammattilaisten yhteiseen omistukseen pois rajatun joukon (usein organisaatioiden johdon) vastuulta. Hankkeessa kokeiltuja ennakoinnin menetelmiä arvioidaan siis suhteessa käytännöllisen kehittämistyöhön liittyvän ennakoinnin viitekehyksessä, ei tulevaisuuden tutkimuksen viitekehyksessä.

SIGNAALIPAJA

TARINAPAJA

DIGITARINAPAJA

TULEVAISUUSTAULUKKO

TULEVAISUUSPYÖRÄ

TULEVAISUUDEN MUISTELU

TUOTTAJA2020 -VERSTAAT

MUOVAILUVAHASSA TULEVAISUUS -METODI

IDEARIIHEN ERILAISIA MUOTOJA

AALTOMENETelmä (NOUSEVAT JA LASKEVAT TRENDIT)

WORLD CAFÉ -MENETELMÄN SOVELLUKSIA

MINÄ 2020 - LIIDOKIT

2020 ELOKUVASYNOPSIS

Leikkaa talteen Pieni ennakoinnin menetelmäopas

PIENI ENNAKOINNIN MENETELMÄOPAS

Tämä Pieni ennakkoinnin menetelmäopas on leikattu irti teoksesta
Kulttuuri kokeilee. Ennakoinnin menetelmien arviointi. (Laura-Maija Hero 2012)

Voit ladata kirjan ilmaiseksi Tuottaja2020 –hankkeen sivulta tuottaja2020.metropolia.fi
(Julkaisut: <http://tuottaja2020.metropolia.fi/index.php?id=5>)

3. Tulevaisuusverstas työmenetelmänä – toimijälähtöisen ennakoinnin foorumi

Meissä ihmisissä on paljon käyttämätöntä voimaa ja ideoita. Esimerkiksi Robert Junk ja Norbert Müllert puhuvat kirjassaan ”Tulevaisuusverstaat” (Junk&Müllert 1987, 19–20) ihmisten mielikuvitusvoimasta, valtavasta hyödyntämättömästä potentiaalista. Heidän mukaansa yhteiskunnat menettävät huomattavasti mahdollisuuksia ja kärsivät tappioita miljöönen yksilöiden mielikuvituksen rajoittamisesta, asiantuntijastatuksen aliarvioimisesta ja ihmisten passiivisuuden ylläpitämisestä.

Tulevaisuusverstas-ajattelun lanseeraaneiden Jungkin ja Müllertin tulevaisuusverstaskokeilut perustuivat ajatukseen siitä, että jos kansalaiset kykenevät kehittämään myönteisiä tulevaisuuskuvia ja toimimaan niiden eteen, kasvaa yhteiskunnassa mahdollisuus siihen, että niistä tulee totta ja sana muuttuu teoksi. (Jungk ja Müllert 1987, 4). Voisi ajatella, että Tuottaja2020 -verstaissa sovellettiin löyhästi samaa ajatusta, kun kulttuurituottajien ”tulevaisuustoiveita” ja mahdollisina pitämiä tulevaisuuskuvia haluttiin kuunnella ja niiden perusteella tehdä tutkintoon johtavan koulutuksen tulevaisuuden suunnittelua. Toisaalta pajoihin osallistuneiden tuottajien omaan proaktiiviseen tulevaisuusorientaatioon haluttiin vaikuttaa välillisesti. Verstaita motivoi siis myös ajatus, että toimialalla kasvaisi mahdollisuus siihen, että toivottavista tulevaisuuskuvista tulisi totta ja sana muuttuisi suunnitelmalliseksi toiminnaksi. (Olen lähemmin kuvannut tulevaisuusverstastoiminnan pedagogista ulottuvuutta Hero 2011). Tulevaisuusverstas on ongelmanratkaisu ja ennakointimenetelmä, jossa koko relevantin yhteisön voimin tasavertaisesti työskentelemällä pyritään löytämään ongelmia ja ideoita ja sitten toteuttamaan niitä yhdessä tai omassa toiminnassa erikseen. Tulevaisuusverstaat ovat yrityksissä ja toimialoilla kaikkien toimijoiden mahdollisuus vaikuttaa tulevaisuuteensa. Menetelmässä painotetaan kaikkien osallistumista,

ja estetään se, että avainhenkilöt, kuten johtavassa asemassa olevat, tutkijat, mielipidejohtajat, hallitsivat ajattelua yksin. Alun perin menetelmä on kehitetty asukastoiminnan, lasten ja nuorten toiminnan ja viranomaisten ja kansalaisten yhteistoiminnan kehittämiseen. Kehittämistyön menetelmiä tutkivien mukaan menetelmä soveltuu myös organisaatioiden kehittämiseen (ks. esim. Ojasalo, Moilanen, Ritalahti 2009, 137).

Tulevaisuusverstas asettuikin luontevasti kehittämistyön, johtamistyön (toiminnan tuottamisen, mahdollistamisen ja uudistamisen), tulevaisuuden tutkimisen ja tiedon tuotannon joukkoistamisen risteyskohtaan, jossa esim. sosiaaliset innovaatiot tai uudet kulttuurituotannot voivat syntyä omaan toimintaan tai alojen rajapinnoilla. Verstaalla osallistujat oppivat ajatusmalleja, joiden mukaan ongelmista selvittää utopioiden kautta tulevaisuuteen.

Tulevaisuusverstaan menetelmällinen peruskaava seuraa usein Jungkin&Müllertin (Junk&Müllert 1987) aloittamaa mallia, mutta vaatii soveltamista ja näkemyksellisyyttä soveltamisvaiheessa. Esim. Ojasalo ehdottaa, että yksinkertaistaen tulevaisuusverstas voi noudattaa seuraavaa järjestystä:

Valmistelu: Aiheen kehittelyä, välineiden suunnittelua ja hankintaa, tilan suunnittelua ja optimointia sopivaksi, perustelujen sopimista ja aiheen kuvausta, rentouttavaa tutustumista ja mielikuvamatka

Ongelmavaihe: todellisten tai kuvitteellisten ongelmien esittelyä ja kirjaamista, ongelmien pisteyttämistä, ja fokuksen valinta

Utopiavaihe: Ongelmille etsitään vastakohtia, unelmia ja utopioita etsitään ilman kritiikkiä, positiiviseen mielen vapautteen pyrkien. Unelmat voidaan myös pisteyttää lopuksi.

Kuvio 3: Tulevaisuusverstaan mahdollisuudet tulevaisuuden rakentamisen foorumina

Todellistamisvaihe: Jokainen suunnittelee kolme askelta kohti unelmaansa. Askeleet sijoitetana aikajanelle, ja suunnitellaan hyvin tarkkaan, miten kukin askel tuotetaan ja kuinka osallistujat haluavat unelmaansa päästä.

Päätösvaihe: kun ongelmat on kuvattu rehellisesti ja unelmat uneksittu rohkeasti, voi tekemisen halu löytyä helpommin. Jos toteuttamisen halua ei löydy, on syvällisen pohdinnan paikka ja mahdollisesti uuden tulevaisuusverstaan aiheen mietintä edessä. (Ojasalo, Moilanen, Rita-lahti 2009)

Edellinen sovellus tulevaisuusverstaasta sopii hyvin käyttäjälähtöiseen suunnitteluun, jos aiheena on konkreettisten olosuhteiden tai asioiden käytännöllinen muuttaminen. Jos tulevaisuusverstaalla pyritään toimialan kehittämiseen, ja toimialan tulevaisuuden hahmottamiseen, voidaan lisätä muutama vaihe. On olennaista alustaa hyvin ja varmistaa tulevaisuuteen orientoituminen ja harppaaminen, jotta tulevaisuusajattelu käynnistyy. Seuraavaksi esitän tulevaisuusverstaalle kuusivaiheista toteutussuunnitelmaa perustuen Tuottaja2020 –hankkeessa toteutettuihin verstaasiin ja niistä opittuihin parhaisiin käytänteisiin. Niitä analysoidessa (ks. Hero 2011) kävi ilmi, että tulevaisuusajattelun käynnistyminen vaati monipuolisia impulsseja ja henkilökohtaistamista Junkin ja Müllertin mallin vaiheiden lisäksi.

Tuottaja2020 -hankkeessa järjestettiin eripituisia tulevaisuusverstaita lukuvuonna 2010–2011 välisenä aikana noin 30 kappaletta. Verstaiden ajankohdat, osallistujat ja työmuodot on listattu aikaisemmassa kirjassani (Hero 2011, 25–27). Verstaita järjestivät Tuottaja2020 -hankkeen tutkijat, jotka toimivat kulttuurituotannon lehtoreina tai yliopettajina ammattikorkeakouluissa. (ks. verstaiden organisoimisesta ja ohjaajista tarkemmin Hero 2011, 8–9 sekä 18–24.). Verstaasiin osallistui suuri määrä poliittisia päättäjiä, ammatissa toimivia kulttuurituottajia, opettajia,

alan tutkijoita, aikuisopiskelijoita, nuoriso-opiskelijoita sekä muita kulttuurituotannon alan sidosryhmiä.

Verstaita toteutettiin monella erilaisella menetelmällä, ja ne kestivät muutamasta tunnista kahteen päivään. Menetelmät suunniteltiin hankkeen tutkijaklubissa, johon osallistuivat aktiivisesti ja säännöllisesti hankkeen tutkijat sekä vierailijoita. Tutkijaklubi suunnitteli tulevaisuusverstaat avoimena yhteistoimintana, mutta jokaiselle ohjaaja-tutkijalle jäi myös omaa sovellusvaraa. Viime kädessä jokainen versta toteutettiin osallistujajoukolla räätälöitynä. Yhteisesti suunnitellut pajamuodot olivat signaalipaja, tarinapaja sekä digitarinapaja. Näiden lisäksi ja näihin integroiden käytettiin muita jo olemassa olevia tulevaisuusverstasmenetelmiä ja ryhmätyömenetelmiä: tulevaisuustaulukkoa, tulevaisuuspyörää, tulevaisuuden muistelua, muovailuvahassa tulevaisuus -metodia, ideariihen erilaisia muotoja, aaltomenetelmää (nousevat ja laskevat trendit), world café -menetelmän sovelluksia, liidokkeja, elokuvasynopsista jne. Kaikkien pajojen yhteisinä tavoitteina olivat tulevaisuuskuvat sellaisina kuin ne osallistuvien alan toimijoiden mielestä voisivat näyttäytyä. (ks. lähemmin myös tulevaisuusajatteluun innostamisesta Hero 2011).

Lisäksi hankkeessa pilotoitiin neljä kuukautta kestänyttä, opiskelijoiden kanssa toteutettua pitkää monimenetelmäistä skenaarioprosessia, jonka tavoitteena oli ammattikorkeakouluihin laajemminkin soveltuvan tulevaisuusorientoituneen pedagogisen opintojakson toteutussuunnitelman testaaminen. Tämä myös aineiston keruun organisoimisen osaksi rakennettu ammattikorkeakouluissa toteutettu Tulevaisuuden kulttuurituottaja –opintojakso (3 op) toteutettiin kahtena lukuvuonna: 2009–10 ja 2011–12. Prosessi sisälsi signaalien keruuta, eri menetelmin toteutettuja tulevaisuuspajoja sekä audiovisuaalista tulevaisuuskuvausta. Tulevaisuuden tuottaja -opintojakson toteutussuunnitelmasta käy ilmi, kuinka eri menetelmiä yhdistämällä on mahdollista toteuttaa pitkäkestoinen ennakointiprosessi. (Hero 2011, 23–24)

4. Kuinka ennakointimenetelmiä voidaan arvioida?

Käytän tulevaisuusvertaan vaihekuvausta (kuvio 4) tarkastellakseni Tuottaja2020 hankkeessa käytettyjä tulevaisuuden ennakoinnin menetelmiä ja kuvatakseni ne strukturoidusti. Tällä lähestymistavalla pyrin valottamaan luovien ennakointimenetelmien mahdollisuuksia laajempaan käyttöön ja silti varmistamaan, että verstaat onnistuvat.

Menetelmien arvioimiseksi kehitelin myös arviointirungon, jonka avulla menetelmiä kokeilleet Tuottaja2020 -hankkeen tutkijaklubin jäsenet pystyivät ketterästi ja vaivattomasti punnitsemaan omia kokemuksiaan menetelmän arvioimiseksi. Päädyin kysymään menetelmien toimivuutta niitä soveltaneilta ennakointifoorumien ohjaajilta, koska heillä oli ennestään hyvät pedagogiset valmiudet yhteistoiminnan fasilitoimiseksi ja siksi oletin heidän myös pystyvän arvioimaan menetelmän sopivuutta ja sovellusmahdollisuuksia paremmin kuin verstaasiin osallistuneet. Kyselyn avulla ei siis pyritty tekemään tutkimusta, vaan keräämään ketterästi ohjaajien arviot tukemaan omaa hiljaista tietoani verstaita itsekkin ohjanneena. Kyseessä ei siis ole tieteen genressä tapahtunut aineiston keräys, vaan pikemminkin käytännöllinen minitutkimus.

- Arviointirungossa (ks. liite 1) painottuivat seuraavat muuttajat:
- Voisiko menetelmä lisätä proaktiivisuutta osallistuneiden toiminnassa?
- Innostaako menetelmä tulevaisuusajatteluun?
- Tuottaako menetelmä uskottavia tulevaisuuskuvia?
- Riisuiko menetelmä osallistujat totutusta ammattijargonista vapauttaen heidät luovaan tulevaisuusajatteluun?
- Vaatiko menetelmä (tieto)tekniisiä valmiuksia?

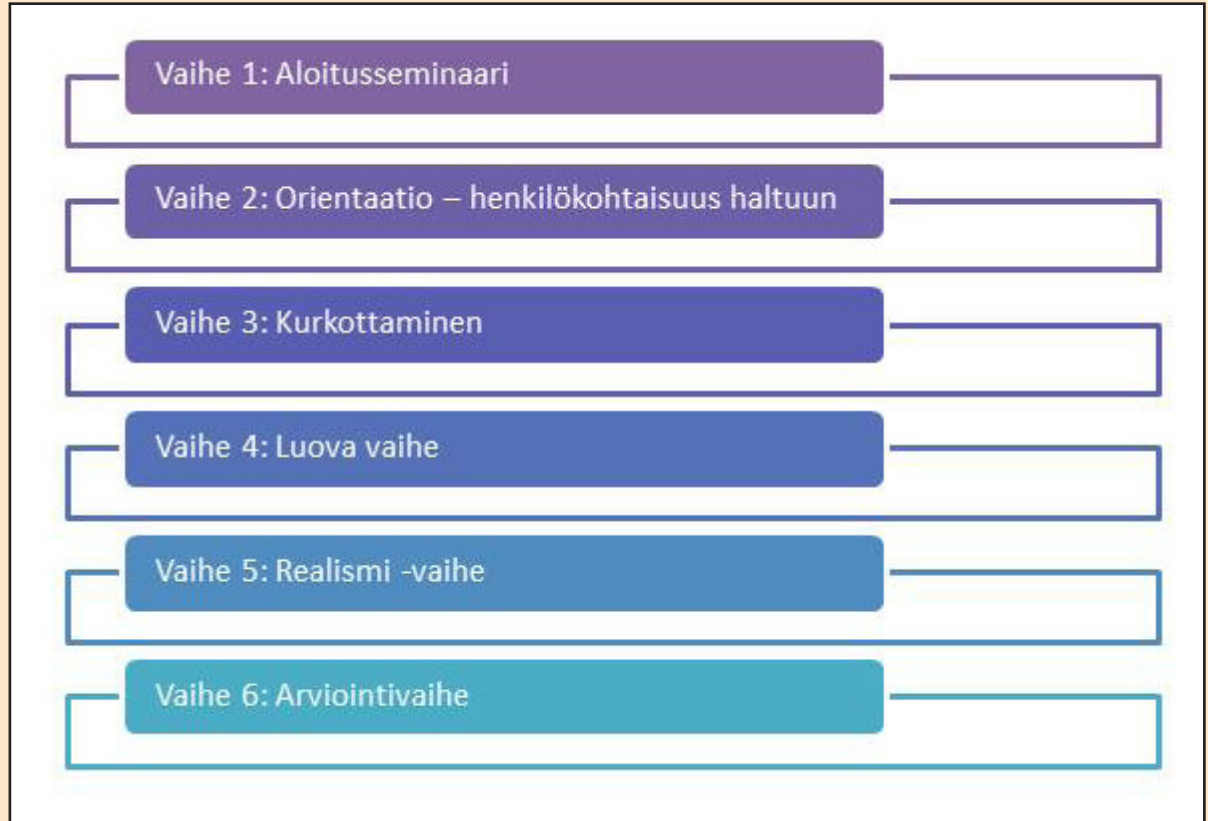
Kysymykset suunnittelin aikaisempien pedagogisten huomioideni pohjalta (ks. Hero 2011). Näiden kysymysten taustalla on siis pitkä ajatus ja selvitystyö. Asetin johtoajatuksekseni proaktiivisuuden lisäämisen ennakoinnin avulla: ”Työelämän muuttuessa työntekijältä vaaditaan proaktiivista otetta”. (Proaktiivisuudella tarkoitan ennalta –toimimisen kykyä, eli muutoksen mahdollisuuden huomioon ottavaa taitoa tai asennetta. Kykyä tarttua asioihin ja toimimaan itsenäisesti ja yhteisössä yhdessä). Kyseessä olisi siis taidon ja asenteen kehittäminen. Arvioin ennakointitaitojen asettuvan entistä olennaisempaan rooliin tulevaisuudessa. Keskittyminen ongelmien ratkaisemiseen ei enää riitä. Ongelmanratkaisu yksinkertaistaen ja kärjistäen on menneiden virheiden korjaamista ja menetettyjen tilaisuuksien paikkaamista. Luovuuden ja sen kanavoimisen edistämässä on mahdollisuus enakoivaan toimintatapaan ja muutokseen varautumiseen. Suunnan näkisin olevan pois syyllistämisen diskurssista ja ongelmien luetteloimisesta ratkaisuihin, itse tekemisen dynamiikkaan, proaktiivisuuteen ja voimaantumiseen oman työn ja oimien valintojen tuottamien tulosten näkemisen ja kokemisen kautta.

Tuottaja2020 -hankkeen ideologisista lähtökohdista johtuen tulevaisuusajatteluun innostaminen on nähdäkseni toinen tärkeä kriteeri menetelmän arvioimiseksi. Innostuminen yhteistoimintaan on tulevaisuusvers- taiden onnistumisen, ja myös vaikuttavuuden kannalta olennaista. Jos tulevaisuusajattelu ei käynnisty, tulevaisuuskuvat jäävät nykyisyyden kritiikin asteelle, eikä näkemyksellisyys käynnisty.

Uskottavien tulevaisuuskuvioiden tuottaminen ei sinänsä ole ennakoinnin onnistumisen kriteeri, sillä tulevaisuuskuvilla on arvoa niin utopioina, dystopioina, pelottavina, mahdollisina, vältettävinä jne. tulevaisuusku- vina. Tällä kysymyksellä etsin perustelua enemmänkin määrälle kuin laadulle. Tulevaisuuskuvioiden määrä ja variointi auttaa näkemään mah- dollisuuksia laajemmin.

Leikkaa talteen

Kuvio 1: Tulevaisuusverstaan vaiheet eli verstasprosessin yleiskuvaus. Luovuus, mielikuvituksellisuus ja leikki eivät sulje pois prosessin systemaattisuutta ja analyttistä otetta.

Kuvio 2: Ennakoinnin taidot ja asenne ovat osa ammattilaisen normaalia toimintaa

Olen osallistunut monenlaisiin ennakointiprosesseihin aikaisemmin, ja voinut todeta, että usein ne jäävät sivistyneen jutustelun, ammattijarگونin toistelun tasoisiksi. Todella näkemykselliseen tai yhteiseen muutostarveteen ei helposti päästä, vaan auktoriteetit tai muutosjohtajat saavat läpi oman äänensä ja ennalta kaikkien tuntemia tavoitteitaan kirjatuksi. Tällaista voisi kutsua hallituksi lobbaamiseksi. Jos edistämäni asia on tulevaisuuden suunnitelmissa, minulle on varmasti töitä ja minun asiani edistyy. Luovaan tulevaisuusajatteluun vapautumista on harjoiteltava. Oman normaaliroolin suojapuvun riisumista pidän ensiarvoisen tärkeänä, koska muuten asioita ei olla oikeasti muuttamassa yhteisesti. Ennakoinnilla voi olla muitakin tehtäviä, kuin yhteisesti toteutettava muutos, mutta arkiajattelusta vapautuminen vapauttaa joka tapauksessa luovaan tulevaisuusajatteluun parhaassa tapauksessa.

Menetelmiä arvioidessa on olennaista punnita myös sitä, minkälaisia valmiuksia osallistujalta vaaditaan. Jos menetelmä vaatii erityisiä esim. tietoteknisiä valmiuksia, voi ennakkoinnin onnistuminen vaarantua.

Toteutin menetelmien arvioinnin kirjallisena, kyselytyyppisenä (ks. kyselypohja liite 1) yksinkertaisella lomakkeella. Jokainen menetelmiä kokeillut tutkijaklubilainen sai valita, mitkä menetelmät hän arvioi. Kyselyllä ei pyritty laajaan otantaan tai luotettavaan tulokseen, vain omien havaintojeni täydentämiseen ja herättämiseen. Siksi arvioinnissa kriittisenä osana toimivat omat kokemukseni ennakointimenetelmien soveltamisesta. Luvuissa 6. – 8. esittelen Tuottaja2020 -hankkeessa pilotoituja menetelmiä ja arvioin niitä. Ensin kuitenkin esittelen luvussa 5. niitä tapoja, joilla tulevaisuusajattelua pyrittiin käynnistämään erilaisissa verastoteutuksissa. Aloitusseminaari ja orientaatiovaihe ovat merkittävässä osassa jokaisessa tulevaisuusverstaassa, koska niiden avulla tulevaisuusajatteluun virittäydytään.

5. Ennakointiajattelun käynnistäminen

Monessa tulevaisuusverstaassa olen pyrkinyt valmistelemaan aloitusseminaarin sellaiseksi, että se jollain tavalla provosoisi ja johdattaisi ajattelemaan omia projekteja ja omia kokemuksia ja niissä näyttäytyviä trendejä ja muutosimpulsseja. Useimmiten verstaisiin osallistuneet lukivat tekstejä ennakkoon, kirjoittelivat esseitä ja tutustuivat tulevaisuusskenaarioihin. Listaalla alla ideoita ja vinkkejä sopivista aineistoista, joita voisi suositella tällä hetkellä kulttuurialan verstaata pitävälle (muilta aloilta löytyy varmasti vielä enemmän vastaavia lähteitä):

- Tuottaja2020 -julkaisut: tuottaja2020.metropolia.fi.
- Mika Mannermaa: Heikoista signaaleista vahva tulevaisuus, Wsoy 2004
- Mika Mannermaa: Jokuveli. Elämä ja vaikuttaminen ubiikkiyhteiskunnassa, WsoyPro 2008
- Elina Hiltunen, Signaaleista <http://www.future.vuodatus.net/>
- Finpron ja Cuporen Luovan alan trendit http://www.cupore.fi/documents/Trend_Pulse_for_Creative_Industries.pdf
- Kulttuuri - tulevaisuuden voima; Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus -selontekoa varten. Opetusministeriön julkaisuja 2009: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Kulttuuri_-_tulevaisuuden_voima_Taustaselvitys_kulttuurin_tulevaisuus_-_selontekoa_varten.html
- Kulttuuri - tulevaisuuden voima. Toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta. Opetusministeriön julkaisuja 2010: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Kulttuuri_-_tulevaisuuden_voima_Toimikunnan_ehdotus_selonteoksi_kulttuurin_tulevaisuudesta.html
- Oivallus –hankkeen loppuraportti (Tulevaisuuden työ ja muutos-paineet): http://www.hpl.fi/www/fi/tutkimukset_julkaisut/2011/Oivallus-web-v4_final.pdf

Yhtenä esimerkkinä käyttökelpoisesta aloitusseminaarin materiaalista voisin nostaa Tuottaja2020 -hankkeessa kerättyjen heikkojen signaalien ja muutostrendien keräämisen tuloksena tuotetun ”Kulttuuri katalysoi. Megatrendien tärahtäminen kulttuurituotannon kentälle.” (Halonen 2011a) Käytin tätä monessa ennakointifoorumissa ja tulevaisuusverstaassa ennakkolukemistona ja provokaationa luennoiden osia siitä. Tehdävän anto oli yksinkertainen:

1. Miten raportissa kuvatut impulssit kulttuurituotannoissa näyttäytyvät tänään? Kerro konkreettisia esimerkkejä ja mieti myös niitä tuotantoja, joissa itse olet ollut mukana.
2. Mitä pitäisi tehdä, että kulttuurituotannot tarjoaisivat kuluttajille raportissa kuvaillun kaltaisia asioita?
3. Mitä sinun pitäisi osata, jotta olisit valmiimpi tarjoamaan kuluttajalle kuvailtuja asioita?

Kartoitus keskittyy kymmenen keskeiseksi määrittyvän megatrendin pohdintaan siitä näkökulmasta, miten ne näyttäytyvät tämän hetkessä kulttuurituotannon kentässä signaaleina ja tulevaisuuden trendeinä. Näkökulmat on tiivistetty kymmeneen keskeiseen muutosimpulssiin, jotka ovat:

1. Tarjoa elämys kaikille aisteille
2. Chillaa, leppoista ja hidasta!
3. Tarjoa uusia yllätyksellisiä yhteisöjä
4. Sekoittele reaali- ja virtuaalimaailmaa elämyskentäksi
5. Käytä teknologiaa mahdollistajana ja inspiroijana
6. Glokalisatio ja monikulttuurisuus värittävät kaikkea
7. Nomadina rakennettu portfolioura on jatkossakin 24/7 kulttuurialan arkea
8. Tuotanto ja kulutus sekoittuvat ja pirstovat kuluttajat pieniin heimoihin

9. Kaupunki on uusi leikkikenttä, joka on otettava monipuolisesti käyttöön
10. Kuluttaja haluaa tehdä itse ekologisia arvoja korostaen (Halonen 2011a)

Kun osallistuja oli joutunut punnitsemaan trendejä, ja löytämään omasta toiminnastaan esimerkkejä muutosimpulsseja sisältävistä asioista, oli hän valmiimpi tekemään isomman harppauksen tulevaisuuteen ja näkemään tulevaisuutensa omien henkilökohtaisten toiveiden näyttämönä. Tämän etätöyön jälkeen osallistujille pidettiin luovilla menetelmillä (esim. tarinapaja) tulevaisuusverstaas.

Lyhyemmissä verstaasmuodoissakin pidettiin yleensä jonkinlainen intro alan muutosvoimiin tai ainakin trendejä ja peruskäsitteitä esittelevä luento tai vähintään alan nykytilan kuvaus. Aloitusluennot olivat asiantuntijoiden alustuksia tulevaisuustrendeistä tai muutosvoimista, esimerkiksi kuluttajakäyttäytymisestä, yhteiskuntakehityksestä ja alan näkymistä. Monessa verstaassa käytettiin myös ulkopuolista alustajaa.

Aloitusseminaarin tarkoituksena on motivoida ennakointiryhmän jäseniä ja muita keskeisiä vaikuttajia skenaariotyöskentelyyn. Käytän skenaariotyöskentely –termiä tässä yhteydessä kuvaamaan ennakointityötä laajemmin kuin vain luovien tulevaisuusverstaoiden puitteissa tapahtuvaa ennakointityötä. Skenaariotyö kattaa paremmin kaikenlaiset ennakoinnin menetelmät alleen: kyselyt, haastattelut, pajat jne. (ks. tarkemmin erottelusta ja käsitteiden määrittelystä Hero 2011). Tuottaja2020 -hankkeen tulevaisuusverstaissa pidettiin tärkeänä, että aloitusseminaarissa (tai introssa) skenaariotyöskentelyn vaiheet ja eteneminen sekä keskeiset käsitteet käyvät kaikille selväksi. Koska jo käsite skenaario voidaan ymmärtää eri tavoin, skenaarioryhmän kannattaa omaksua yhteinen kieli aivan työn alkuvaiheessa. Epäselvät käsitteet ja sumeus sen suhteen, miten työssä edetään, voivat aiheuttaa

paljon hankaluuksia työn eri vaiheissa – tai jopa pilata koko projektin.

Aloitusseminaarin aineistot voivat kattaa hyvin laaja-alaisesti globaaleja, alueellisia (EU), kansallisia ja paikallisia tarkastelutasoja. Ne voivat koskea taloutta, teknologista kehitystä, arvoja ja yhteiskunnallisia järjestelmiä (esim. Mannermaa 1999). Pitemmässä Tuottaja2020 -verstaissa käytettiin juuri tällaista lähestymistapaa, mutta sovellettuna kulttuurialalle. EVA:n globaalit skenaariot (ks. EVA 2009), FinPron Luovan alan trendit (FinPro 2009), Nuorten tulevaisuuskuvat (ks. Nuorten tulevaisuuskuvat 2008), Kulttuurituotannon tulevaisuuden visioita ja valintoja (ks. Halonen 2005) jne. käytiin läpi aloitusseminaarin aikana. Lyhyemmissä muutaman tunnin pajoissa on pyritty lähtemään liikkeelle paljon yksityiskohtaisemmista, kulttuurituotannon alan kannalta rajatuista kehitysnäkymistä. Huolella toteutetun aloitusseminaarin pyrkimyksenä on nähdäkseni saada osallistujia oivaltamaan, että hän itse omilla toimillaan vaikuttaa tulevaisuuden muotoutumiseen ja on itse alan ammattilaisena kentällä sitä rakentamassa omilla valinnoillaan. Tämä oivallus on myös keskeinen tulevaisuusajattelun juurtumiseksi omaan työhön ja toimintaan.

Tulevaisuusajattelun aikajänne on useimmiten melko lyhyt. Monessa tapauksessa niinkin lyhyt, että verstaassa saatetaan päästä vain tämän hetkisen tilanteen kuvailuun. Tulevaisuuteen ”loikkausta” voi kokemukseksi mukaan kuitenkin harjoitella asettamalla aikajänne tarpeeksi kauas (esim. 50 vuoden päähän) tai muotoilemalla täysin henkilökohtainen harjoite verstaan alkuun. Esimerkkinä hyvin toimineesta tulevaisuusorientaatioharjoitteesta voisi mainita Minä 2020 -harjoituksen, jossa osallistujaa pyydetään kirjoittamaan paperille otsikolla Minä 2020. Muuta tehtävän asetelua ei tarvita. Tulevaisuus on aina henkilökohtainen, ja siksi tehtävä on innostava. Kuinka vaikea on hypätä ajassa kuvitteellisesti eteenpäin? Vai onko se ollenkaan vaikeaa, jos tunnemme omat unelmamme, toiveemme, haaveemme? Toisaalta tiedämme faktojakin:

oman ikämme silloin, omien lastemme iät ja niiden perusteella monia sosiaalisia faktoreita. Kuinka tarinat voivat vaikuttaa konkreettisiin toimiimme? Tulevaisuutemme on selkeästi henkilökohtainen; tarinoista käy ilmi suoranainen ajattelun helppous, vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ei esitellä, monella on selkeä kuva pyrkimyksistään. Unelmat ovat useimmiten toteutumiskelpoisia eikä mitään utopioita. Selkeät askeleet olisi mahdollista määritellä unelmien toteuttamiseksi. Toinen vaihtoehto voisi olla itselle kirjoitettu kirje vuonna 2020. Lopuksi paperit taitellaan liidokeiksi ja yhtä aikaa lennätetään ne ilmaan ikään kuin toivomuksina. Näillä harjoitteilla havaittiin henkilökohtaisen tulevaisuusajattelun käynnistyvän helposti, kun tulevaisuus kiinnittyy perheeseen, fyysisiin puitteisiin, työhön, omiin harrastuksiin ja omiin haluihin. (ks. tarkemmin Hero 2011, 32–34)

Henkilökohtaistamista ja harppaamista voidaan aloitusseminaarin jälkeen harjoitella myös muilla toimiympäristön kuvailuun tähtäävillä menetelmillä. Aaltomenetelmää käytettiin lähimenneisyyden, nykyisyyden ja lähitulevaisuuden kuvailussa henkilökohtaistamisharjoitteena. Oman alan poistumassa olevat trendit, vallitsevat trendit ja nousevat trendit – jokaisella ammattia harjoittavalla on henkilökohtaisia esimerkkejä omasta toimialastaan. Varovainen siirtyminen nousevien trendien avulla auttaa ottamaan ensi askeleet tulevaisuuden mahdollisten kuvien punnitsemiseksi: jos x trendi voimistuu, mitä se tarkoittaa omien valintojemme kannalta?

6. Signaalien keräämiseen perustuvat ennakointimenetelmät

Seuraavaksi esittelen signaalien keräämiseen perustuvat menetelmät ja arvioin niitä luvussa 4. esiteltujen arviointikriteerien valossa. Tuottaja2020 -hankkeen kaikki tutkijat ovat jollain tavalla osallistuneet itse signaalien keräämiseen ja signaalien keräämiseen perustuvien tulevaisuusverstaiden suunnitteluun ja ohjanneet niitä.

6.1. Joukkoistettu havaintoaineiston keräys – SignaaliWiki

Tuottaja2020 -hankkeessa kokeiltiin joukkoistettua ennakointiaineiston keräämistä innostamalla kulttuurituotannon alan toimijoita, tutkijoita ja opiskelijoita tulevaisuutta koskevien havaintojen keräämiseen. Joukkoistamisella (crowdsourcing) tarkoitetaan yleisöosallisuutta, joka on käytännössä käyttäjälähtöistä kehittämistoimintaa:

”Yleisöosallisuus (talkoistaminen, joukkoistaminen; engl. crowdsourcing; crowd (yleisö, (ihmis)joukko; outsourcing (ulkoistaa)) on joidenkin toimintojen ulkoistamista ennalta rajamattoman joukon suoritettaviksi. Ulkopuoliset otetaan osaksi prosesseja tuottamaan lisäarvoa hankkeelle ja itselleen. Yleisöosallisuuden tuottama rahallinen hyöty osallistuvalla ulkopuoliselle on yleensä pieni. Yleisöosallisuus-käsitteen merkitystä lähellä on käyttäjätuotanto (produsage). (Wikipedia)

Yleisöosallisuus hyödyntää siten suurten ihmisjoukkojen kollektiivista älykkyyttä. Verkoston on mahdollista saada yhteisesti suoritettua kehitystyöllä erittäin innovatiivisia lopputuloksia. Yleisöosallisuuden motiivintekeinoina ovat uuden oppiminen ja mielenkiintoiset havain-

not muilta osallistuneilta. Yleisöosallisuuden onnistumisen edellytys on niiden ihmisten löytäminen, jotka pystyvät luomaan tavoitteiden mukaisia tuloksia. Ideoiden on menestyäkseen oltava tavallisuudesta poikkeavia.

Joukkoistettu ennakointiaineiston keräys toteutettiin SignaaliWiki-nimisellä työkalulla. SignaaliWiki toimii havaintojen ja heikkojen signaalien syöttämiseen tarkoitettuna alustana, johon oli kaikilla internetin käyttäjillä avoin pääsy. Lähtökohtana oli ajatus, että tulevaisuuden tutkimuksen empiirinen tutkimuskohde on nykyhetkessä ja viitteet tulevaisuuden suunnista löytyvät nykyhetkeä havainnoimalla. Kerääjinä ovat olleet kulttuurituotannon alan toimijat, jotka ovat keskittyneet observoimaan ympärillä olevia kehityskulkua ja raportoimaan niitä Tuottaja2020 -signaali-alustan kautta. Signaalien keruuta ovat toteuttaneet myös eri ammattikorkeakouluista koottu tutkijaklubi. Hankkeessa haluttiin myös heti alusta alkaen hyödyntää kulttuurituottajaopiskelijoitamme, jotka ovat kulttuurituotannon työntekijöinä osa-aikaisia nuoria tai koko-aikaisia työssäkäyviä aikuisia. He edustavat eri sukupolvien ja laajasti kulttuurikentän eri alalajeja. Signaalien kerääminen on siis samalla ollut opetuskokeilu.

Signaaleja omaan raporttiinsa (Halonen 2011a) analysoinut Halonen toteaa: ”Aluksi toivoimme tutkijaklubissa löytävämme hiljaisia signaaleja. Prosessin edetessä kuitenkin totesimme, että taidekentän hiljaisten signaalien etsintä tulisi ehkä aloittaa taiteilijoista. Nykysäveltäjät, kuvataiteilijat ja tanssijat kertovat omalla kielellään usein erittäin proaktiivisesti siitä, mikä tulevaisuudessa tulee nousemaan taiteen marginaalista kohti valtavirtaa. Emme löytäneet kuitenkaan kirjallisuudesta metodista apua taideteosten tulkintaan ja päädyimme paikantamaan vähemmän hiljaisia signaaleja. SignaaliWikiin kirjatusta signaaleista valtaosa on kerätty mediasta, joten ne ovat jo varsin vahvoja signaaleja ja usein megatrendin ilmentymiä.” (Halonen 2011a, 91)

Signaalien keräämisen helpottamiseksi rakennettiin 2010 www-pohjainen alusta, ja SignaaliWiki siirrettiin hankkeen virallisille verkkosivuille. Alustalla pyydettiin vierailijoita syöttämään signaaleja. Lisäksi he saivat halutessaan selailla muiden jättämiä signaaleja. Signaalien syöttöominaisuuden lisäksi oli mahdollisuus myös arvioida signaaleja peukuttamalla ”tykkää”/”en tykkää” -akselilla.

Palvelun avaamisen jälkeen signaaleiksi tuli tuhansia viestejä SPAM-postia, jonka vuoksi palveluun rakennettiin yksinkertainen laskutoimitus roskapostirobottien viestinnän välttämiseksi.

Signaalit oli ohjeistettu varsin väljästi. Tehtävänannot eri verstaissa ja etätöissä vaihtelivat hieman, mutta niissä kaikissa oli keskeisenä pyrkimys herätellä opiskelija erottelemaan arkiympäristöstään oman työnsä tulevaisuuden kannalta tärkeitä signaaleja ja syöttämään siitä SignaaliWikiin. Niiden jäljille pääsemiseksi kehoitettiin huomioimaan pieniä yksittäisiä erikoisia tapahtumia, pikku lehtijuttuja, rivien välissä mainittuja pohdintoja, muutoksia totutuissa toimintatavoissa ja vaikka huhuja. Signaalien kerääminen toimi ennakoitiprosessissa useimmiten herätelijänä. Prosessi jatkui alan kirjallisuuden tutustumisella, sen pohjalta tehtävällä pohdintaesseellä sekä tulevaisuustarinoiden rakentamisella ryhmissä. Signaalien keruu on alkanut marraskuulla 2009. Tämän raportin kirjoittamishetkellä, syksyllä 2011, signaaleja on kertynyt jo yli 300 kpl ja ne ovat vapaasti kenen tahansa käytettävissä osoitteessa tuottaja2020.metropolia.fi.

Signaalien aktiivinen kerääminen herättää huomaamaan ympäröivästä trendivirrasta poikkeamina, megatrendien jalkautumisia ja sitä kautta auttaa tulevaisuusajattelussa. Niiden jakaminen wikialustalla oli nähdäkseen myös tärkeä tapa: lahjoittamalla omia signaaleja sai ikään kuin lahjaksi kymmeniä toisten havaintoja.

6.2. Signaalipaja ennakoinnin menetelmänä

Hankkeeseen osallistuneet eri ammattikorkeakouluissa toimivat opettajat pitivät signaalipajoja, jotka toteutettiin monimuotoisina, lähi- ja etätöinä. Signaalipajoissa oli useimmiten neljä vaihetta: introluento heikkoista signaaleista, signaalien keräämisen brief, signaalien kerääminen Tuottaja2020 SignaaliWikiin (ks. <http://tuottaja2020.metropolia.fi/signaalit/>), sekä signaalianalyysivaihe. Pajoja pidettiin lähinnä opiskelijoille, mutta hankkeen tutkijat (verstaiden vetäjiä) keräsivät myös aktiivisesti signaaleja SignaaliWikiin.

Signaalien keräykseen keskittyvissä verstaissa prosessi eteni aloitusluennosta tai toimialan tulevaisuustrendejä esittelevästä introsta etätöinä tehtävään signaalien keräykseen. Sen jälkeen tehtiin joko toimialan muutosvoimia käsitteleviä tulevaisuuskuvia esseinä tai luokkahuone-työskentelynä signaalianalyysejä.

Opiskelijoille annettussa tehtävässä (Liite 2) tarkoituksena oli herkistää tuntosarvia siten, että opiskelijat tottuisivat tunnistamaan ympärillä vellovasta signaalien tulvasta oman työnsä tulevaisuuden kannalta tärkeitä signaaleja. Tehtävänannon yhteydessä signaali määriteltiin osallistujille: Tulevaisuussignaali tarkoitetiin tässä tehtävässä heikkoa signaalia, tai jo vahvistunutta signaalia (ks. esim. Hiltunen 2010). Tärkeää oli, että opiskelijat tottuisivat huomaamaan tavanomaisesta poikkeavia käyttäytymistapoja tai asioita, jotka saattavat kertoa jotakin tulevaisuuden kulttuurinkuluttajista. Opiskelijoita pyydettiin siis keskittymään tulevaisuuden kulttuurinkuluttajan toiveiden, halujen, unelmien ja viimekädessä käyttäytymisen ennakointiin tulevaisuussignaalien avulla. Opiskelijoita pyydettiin myös tutustumaan tulevaisuudentutkija Elina Hiltusen blogiin (Hiltunen 2011), jossa Hiltunen myös opastaa signaalien äärelle: heikot signaalit ovat tyypillisesti pieniä, yksittäisiä, erikoisia tapahtumia, pikku lehtijuttuja, rivien välissä mainittuja pohdintoja, muutoksia totutuissa

toimintatavoissa ja vaikka huhuja. Lisäksi pyydettiin tutustumaan FinPron Luovan alan trendeihin (FinPro 2009). Opiskelijoita pyydettiin keräämään viisi signaalia Tuottaja2020 SignaaliWikiin ja lukemaan muiden tuottamia signaaleja. Lopuksi pyydettiin valitsemaan yksi tai muutama ilmiö Trend Pulse esityksestä ja keskittymään tulevaisuuden kulttuurikulttuurin (esim. oman yleisönsä edustajan tai työpaikkansa asiakkaan) toiveiden, halujen, unelmien ja viimekädessä käyttäytymisen ennakointiin tulevaisuussignaalien avulla. Tutkailun päämääränä on hyödyntää sekä omaa että muiden signaalien keruuta ja rakentaa mahdollinen kuva tulevaisuudesta sekä ne askelet, joita ottamalla kyseinen tulevaisuus – tai ainakin jotain osioita siitä – voisi toteutua.

”Signaaleja löytyy joka paikasta. Keskity tarkkailemaan asioita, jotka ovat jollakin tavalla yllättäviä tai itsellesi uusia. Mikäli tuntuu hankalalta päästä alkuun, kurkkaa tulevaisuustutkija Elina Hiltusen blogia (<http://www.future.vuodatus.net/page/lahteita>). Heikot signaalit ovat tyypillisesti pieniä yksittäisiä erikoisia tapahtumia, pikku lehtijuttuja, rivien välissä mainittuja pohdintoja, muutoksia totutuissa toimintatavoissa ja vaikka huhuja.” (Tehtävänanto liite 2)

Aluksi signaalien kerääminen tuntui saadun palautteen perusteella vaikealta, useimmat heikoilta signaaleilta aluksi vaikuttavat ilmiöt olivat helposti megatrendien ilmentymiä. Mutta ryhmässä tapahtunut signaalianalyysi koettiin innostavaksi, kun näkemyksiä jaettiin muiden kanssa ja sai lukea muidenkin keräämiä signaaleja.

Signaalianalyyssissä nousi esiin nykytrendien jatkuminen myös tulevaisuudessa eli monet tulevaisuuskuvina pidetyt ilmiöt tapahtuvat jo nyt ja niiden nähtiin voivan jatkua myös tulevaisuudessa massojen toimintana. Mitään kovin heikkoa signaaliavaruutta ei kyllä minusta löytynyt, enemmän tai vähemmän trendien ilmentymiä. Mutta nämäkin huomiot innostivat osallistujia pohtimaan omaa tulevaisuuttaan kulttuurituotta-

jina, ja punnitsemaan ja ideoimaan, mitä omassa työssä voisi tehdä toisin. Monille oli selvästi suuri herätys tajuta, että näinhän tässä voi todella rakennella käytännössä oman toiminnan tulevaisuutta: voi tällä lailla punnita ilmiöitä ja ottaa niistä suoraan omaan suunnitteluun ja tuotantoihin ideoita.

Kun signaaleja on kerätty ja niitä ruoditaan ja yhdistellään, monet löytävät lisää esimerkkejä omasta elämästään. Tämä henkilökohtaistaminen on todella hieno flow -kokemus monelle ja joitain osallistujia on vaikea pysäyttää ja mennä eteenpäin: samat ihmiset viittavat innokkaasti yhä uudestaan ja haluavat jakaa innovatiivisia ilmiöitä lähipiiristään. Tällöin näin osallistujan selvästi vapautuvan ammattiroolistaan, ja heittäytyvän kuluttajan/äidin/naapurin/harrastajan -rooliin, jolloin löytyy hyvin yleisön näkemyksiä alussa käytössä oli wiki-ympäristö, joka osoittautui erittäin haastavaksi. Mutta myöhemmin nettisivuille oli helppo syöttää signaaleja ja peukuttaa niitä.

Signaalien keräämisen koettiin myös vaikuttaneen kerääjän myöhempään toimintaan sekä ympäristön havaitsemiseen ja tulkintaan (ks. pedagogista ulottuvuutta koskevan ryhmähaastattelun tulokset Hero 2011, 35)

Osallistujien kokemuksia signaalien keräämisestä vaihdettiin luokkahuonekeskustelussa. Monet pitivät signaalien keräämistä todella hankalana tehtävänä, eivätkä olleet saaneet pyydettyä viittä signaalia syötettyä SignaaliWikiin. Helpoimmin signaalien kerääminen oli sujunut netissä. Keskusteluissa ilmeni selvästi, että heikon signaalin ja orastavan tai valitsevan trendin käsitteet olivat iloisesti sekaisin. Monet nostivat esille heikkoina signaaleina melko tyypillisiäkin (mega)trendien ilmentymiä esim. valtakunnallisista lehdistä.

Signaalien keräämisen jälkeen useimmissa verstaissa pidettiin jonkinlainen purku tai analyysi. Useimmiten se tehtiin ryhmässä paikan päällä,

mutta joissakin monimuotoverstaissa myös raportoitiin esseinä. Signaalien pohjalta tehtiin essee, jossa perusteltiin ajatuksia. Sitten osa jatkoivat lukemalla EVAn skenaariot ja tekemällä niistä esseet. Trendin paikantaminen signaalien kautta ei ole olennaista, vaan merkityksellistä on prosessointi suhteessa kulttuurituotannon käytänteisiin ja ilmenemismuotoihin. On olennaista tarkastella asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, miten trendi jalkautuu kulttuurialalle ja tuo mukanaan muutosmahdollisuuksia. Toisaalta monet SignaaliWikiin syötetyt signaalit olivat niin heikkoja, että niiden merkitys ei ollenkaan avautunut monellekaan ja niitä oli vaikea edes luokitella analyysivaiheessa. Niissä toki saattaisi piillä merkkejä tulevista.

Tässä hankkeessa pilotoitiin signaalien analyysiin räätälöimääni työmenetelmää, jota kutsuin prosessin kuluessa tuttavallisesti ”kasamenetelmäksi”. Jälkeenpäin oivalsin, että sattumalta syntynyt menetelmä muistuttaa paljon tulevaisuudentutkija Tuomo Kuosan kehittämää Pattern management -menetelmää (Kuosa 2005, ks. myös Ojasalo, Moilanen Ritalahti 2009), mutta on toki pragmaattisempi, koska menetelmä suunniteltiin ammattikorkeakouluympäristöön eikä tulevaisuuden tutkimuksen tieteelliseen ympäristöön. Kuosa on esitellyt tämän perinteisestä mannermaalaisesta (vrt. Mannermaa 2004) signaalien tulkinnasta poikkeavan mekanismin, jossa pyritään järjestelmällisen muutoksen signaalien havainnoinnin, analysoinnin, tulkinnan ja johtopäätösten tekemisen prosessiin. Prosessin käytännön harjoitustyötä hän kutsuu heikkojen signaalien vainukoirakoulutukseksi. Pattern management eli polkuriippuvuus-lähestymistapa lähtee tarkastelemaan muutossignaaleja aivan eri pohjalta, kuin mihin perinteisessä lähestymistavassa on totuttu. Olettamuksena pattern managementissa on se, että kaikki muutokset ja kehitys tapahtuvat tässä ja nyt, eikä mitään ulkopuolista marginaalia tai hyppäyksiä ole. Ei ole mitään yksittäistä muutoksen super-signaalia, joka muuttaisi kerralla ja yllättäen. Täysin yllättävät uudet havainnot, kohina ja ole-

massa olevat trendit ovat kaikki tärkeää informaatiota tulevaisuuden muotoutumisesta. Jos jotakin uutta on kehkeytymässä, se signaloi varmasti useilla eri tavoilla ympäristöömme. Siksi ei ole mielekästä sulkea joitakin signaaleja kohinana pois vain siksi (Kuosan esimerkissä esim. suurisarviset hatut ovat yleistyneet katukuvassa), että ne eivät näyttäytyä havainnoitsijan näkökulmasta suureen muutokseen ”kykenevinä”. (Kuosa 2005, 3–7)

Mikä tahansa havainto voi tukea olettamustamme muutoksen piikistä, jos osaamme klusteroida sen yhteen ”samanmielisten” signaalien kanssa. Sama signaali voi viestiä yhtä aikaa useiden eri piikkien olemassaolosta. Tämä oli luoviiin Tuottaja2020 -verstaasiin liian tekninen analyysimalli, varsinkin kun kyseessä on toimialakohtainen luova tulevaisuusverstaas, jonka päämääränä ei ole eksakti ja strukturoitu tulevaisuuskuva-avaruus. Omassa signaalipajassani kokeilin avoimempaa analyysimallia, jossa signaalien arviointi ja luokittelu lähti signaaleista käsin (voisi ehkä kutsua deduktiiviseksi lähestymistavaksi), eikä niitä luokiteltu taulukoiden ennakkoon annettujen otsikoiden alle.

Tämä analyysi toteutettiin niin, että ryhmille jaettiin lukuisia Tuottaja2020 -hankkeen SignaaliWikiin syötettyjä signaaleja. Ne pyydettiin leikkaamaan suikaleiksi, yhdellä paperisuikaleella oli siis kirjattuna yksi signaali. Signaalisuikaleita pyydettiin luokittelemaan kasoihin. Luokitteluun ei annettu mitään ohjeistusta eikä valmiita otsikoita. Hetken luokassa vallitsi täysi hiljaisuus, kun signaalisuikaleita alettiin lukea. Alku oli selvästi hankala: kuinka kommunikoida oman ryhmän jäsenille itse löydettyä kahden signaalin välistä yhtäläisyyttä? Ensimmäinen askel oli selvästi vaikein, mutta kun kolmesta signaalista löytyi yhtäläisyys (yhdellä ryhmällä se oli yhteisöllisyys, toisella 24/7-elämä, kolmannella leppoistaminen), niin puheensorina muuttui kiihkeäksi ja innostuneeksi. Tätä keskustelua äänitettiin jokaisessa pöydässä, ja myöhemmin aineistosta luokiteltiin eniten keskustelua

SIGNAALIPAJAN MENETELMÄKORTTI

Signaalipaja –ennakointipajassa osallistujia pyydettiin keräämään (heikkoja) signaaleja, syöttämään niitä Signaalialustalle, lukemaan muiden syöttämiä signaaleja, ja ryhmässä analysoimaan ja etsimään signaalien kokoelmasta tulevaisuustietoa.

Työmuoto: Signaalipaja perustuu etätööhön (2 viikkoa–kuukauden kestävä signaalien keräysjakso) ja verastyöhön, jossa pienryhmissä analysoidaan kerättyjä signaaleja, keskustellaan ja punnitaan niiden mahdollisuutta näyttää tulevaisuuden suuntia.

Kesto: 4 viikkoa–3 kuukautta

Vaihe 1: Orientaativaiheen alustus. Vierailujaluentoja tulevaisuuden kuluttajatrendeistä, alan muutospaineita ja demografiafaktoja, käsitteiden selkeyttämistä.

Vaihe 2: Henkilökohtaisuus haltuun. Aloitusseminaarin kuluttajatrendeistä keskustelua: kuinka trendit näyttäytyvät omassa elämässä ja työssä? Kuinka niitä olisi mahdollista ottaa huomioon suunnittelussa?

Vaihe 3: Kurkottaminen. Aloitusseminaarin kuluttajatrendeistä keskustelua: mitkä ovat megatrendejä, eli mitkä trendit voisivat jatkua pidempään, jopa 50 vuotta?

Vaihe 4: Luova vaihe. Osallistujia pyydetään keräämään kirjallisten ohjeiden mukaan heikkoja signaaleja ja syöttämään niitä alustalle. Signaalianalyysin luovavaihe oli signaalien yhdistely kokonaisuksi ilmiöiksi ja niiden mahdollisuuksien punnitseminen luovasti ja ennakkoluulottomasti, vapaasti ilman annettuja otsikoita tai reunaehtoja. Kuvaustapakin oli vapaa.

Vaihe 5: Realismi. Suuri, yhdessä tuotettu signaalikartta laukaisi keskustelun tulevaisuustiedon puntaroimiseksi. Onko tällainen tulevaisuuden kuva/t mahdollisia, mitä se tarkoittaisi meidän alalla?

Vaihe 6: Arviointi. Voidaan yhteisesti arvioida tulevaisuuskuvien toivottavuutta ja mahdollisuuksia, tai löytää alan toimintaa uhkaavia seikkoja. Listataan toimenpiteitä toivottaviin tulevaisuuksiin pääsemiseksi ja arvioidaan ilmiöiden vaikutusta käytännön työhön yksilötasolla ja toimialan tasolla.

Välineet: tusseja, voimaperia 8 metriä, saksia, tuottaja2020.metropolia.fi –SignaaliWikistä kopioidut signaalit printattuna paperille

herättäneet kysymykset ja toisaalta kriittistä arviointia herättäneet signaalit ja niiden tulkinta. Tässä yhteydessä signaalianalyysin sisältöön ei mennä syvemmälle, mutta huomioitavaa on, että signaalien luokittelun otsikoiksi aika nopeasti nousivat ne trendit tai megatrendit, jotka tällä hetkellä ovat hyvinkin pinnalla ainakin urbaanin väestön keskuudessa ja joita myös verstaan aloitusluennolla käytiin läpi FinPron luennoitsijan vieraillessa (FinPro/ Niko Herilinin luento 17.11.2010 ja toisessa toteutuksessa 3.11.2011 Metropoliasa). Kuosan pattern management -menetelmää sovellettiin siis löyhästi. Kuosan mukaan tässä vaiheessa muutokset rakentuvat alhaalta ylöspäin klusteroitumalla – kuin palapelissä. Sellainen uusi ilmiö, joka ei pysty saavuttamaan minkäänlaista jalansijaa kasvualustassa, kuolee pois aivan kuten palapeliin sopimaton palanen jää pelistä pois. Sopimattomista palasista kertovat signaalit ovat siten toimintaympäristön muutoksen arvioinnin kannalta myös käytännössä merkityksettämiä. (Kuosa 2005, 3–7)

Osallistujia pyydettiin jakaantumaan ryhmiin, joissa he tunsivat itse vovansa törmätä henkilöihin, joilla on toisenlainen elämämaailma/viitekehys kuin teillä itsellänne. Heitä pyydettiin sekoittumaan, jotta heille jäisi mieleen, että tulevaisuusajattelun kiihdyttämiseksi he voisivat omassakin toiminnassaan uskaltautua muiden alojen kanssa yhteistyöhön ja näin löytämään törmäysmahdollisuuksia uuden tiedon synnyttämiseksi. Sitten heitä pyydettiin lukemaan signaaleja ensin hiljaa, ja etsimään niistä yhdessä sen jälkeen yhteisiä piirteitä ja luokittelemaan signaalit kasoihin. Lopuksi heitä pyydettiin selittämään ilmiöt ja niiden suhteet paperille.

Tehtäväksi siis muodostui implisiittisesti näiden klustereiden järjestäminen toisiinsa nähden ilman minkäänlaista ennako-otsikointia. Näin klusterointi tapahtui siis kahdessa vaiheessa: signaaleista kasoiksi ja kasoista kartaksi. Pian kasoista muodostui tähtiä, ja myös

voimaperille alkoi ilmestyä tähtikuvioita: tähtien välille alkoi muodostua suhteita, toiset tähdet olisivat toisiaan lähempänä ja toiset ristiriidassa keskenään. Pian tähtien välille alkoi muodostua selittäviä lehtiä, ja tähdet alkoivat muistuttaa kukkia. Opiskelijat eivät kutsuneet muodostelmaa tähtikartaksi, vaan joulutähtikartaksi sen moninaisten osien vuoksi.

Loput osallistujista pyydettiin sisään ja vilkas keskustelu alkoi kuin taikaiskusta. Ohjaaja ei osallistunut mitenkään aluksi, eikä ohjannut tilannetta kehittymään. Pian osallistujat pyysivät tusseja, jotta saivat merkitä tähtien välille riippuvuussuhteita ja ristiriitoja. Nopeasti merkintätavaksi muotoutui: lihavoituna tähtikuvion aihe, ristiriita kahden tähden välillä punaiset nuolet vastakkain, yhteys kahden tähden välillä vihreällä katkoviivalla, ja jos koettiin erittäin tärkeäksi kulttuurituotannon alan kannalta, merkittiin tähdellä. Toimintatapana tällainen deduktiivinen lähtökohta oli onnistunut: osallistujat ottivat itse johdon työskentelystä, ja kaikki osallistuivat innokkaasti. Vaikka keskustelu kumpusi signaalien rykelmistä, se kiinnittyi kuitenkin kulttuurituotannon alan kenttään kiinteästi, ja muutosvoimat tulivat selkeäsi esille. Muutamia kuukausia tämän signaalipajan jälkeen eräät osallistujat kertoivat, että juuri tämä signaalianalyysivaihe, joulutähtikartta, oli eniten innostanut tulevaisuusajatteluun, ja sen sisällöt olivat jääneet parhaiten mieleen ja siten vaikuttamaan oman työn suunnitteluun. (lisää signaalipajasta Hero 2011, 34–43)

Signaalien analyysiä tehtiin myös perinteisemmän yhden tutkijan toimenä (kts. Halonen 2011). Hankkeen osana yksi tutkija teki sisällön luokittelun kaikista kertyneistä signaaleista ja rakensi niiden kautta 10 keskeistä muutosimpulssia. Analyysissä osa impulsseista sai huomattavan paljon suuremman painoarvon kuin toiset - riippuen lähinnä impulssin suhteesta muuhun tausta-aineistoon (kirjallisuus) sekä tutkijan omaan toimialatuntemukseen ja esiyymärykseen (n. 15 vuotta

alan työtehtävissä). Haasteeksi muodostui impulssien suuntaaminen kulttuurituotantoalan spesifeihin tarpeisiin: siihen, miten ne törmäävät kulttuurituotannon prosesseihin, asiakaskuntaan ja toimintamalleihin. Tämän juurruttamisen keskiössä on viimekädessä tutkijan oma arviointi, joka käy dialogia aineistossa esitettyjen impulssien kanssa.

7. Tarinapajat – kertomukselliset tulevaisuusverstaat

Tuottaja2020 -kertomuksellisissa tarinapajoissa pakotettiin osallistujat hyppäämään toisen, kuvitteellisen, mutta mahdollisen henkilön hahmoon. Kymmenen vuoden päästä tapahtuvan toiminnan, ympäristön, palvelujen, elämyksen tai tapahtuman kuvailu oli useimpien tarinapajojen sisältönä ja tavoitteena monipuoliset uskottavat ja toivottavat tulevaisuuskuvat. Näitä tulevaisuuskuvia on käytetty hankkeen ennakoituvuudessa tutkimusaineistoina, mutta myös menetelmäkokeiluina. Niiden avulla on pyritty löytämään hyviä käytäntöjä luovien menetelmien soveltamiseen työelämässä ja korkeakouluissa.

Uotilan mukaan (mielikuvituksessa) koettua todellisuutta voi ”leikata” tarinaan ainakin kahdella tavalla:

”Ensimmäinen tapa on ottaa havainnon kohteeksi kaikki yhdessä ja samassa paikassa olevat ja tehdä heistä kuvitteellisia havaintoja (esimerkiksi tapahtumaan osallistuvien havainnointi). Tätä samanaikaista eri asioiden yhteensovittamista ja sen kuvaamista voidaan kutsua synkroniaksi. Toisaalta havainnoinnin kohteeksi voi ottaa yhden kokijan ja seurata hänen todellisuutensa muotoutumista ajassa ja useissa eri tilanteissa. Tätä toinen toistaan seuraavien tapahtumien kuvaamista voidaan kutsua diakroniaksi. Jotta elämys voitaisiin kokonaisvaltaisesti kuvata, on siihen sisällytettävä sekä kokemuksen että kokemuksen puitteiden kuvausta. Kokemuksien kuvaukseen sopii hyvin kertominen. Kertomuksista tulee uskottavia, kun ne sijoitetaan johonkin paikkaan ja kun tarinan kertoo jokin tunnistettava kertoja.” (Uotila 2010)

7.1. Oikopolkuja – kertomuksellinen ennakointimenetelmä

Pekka Uotila

Ennakoinnissa pyritään systemaattisuuteen, jotta tulevaisuutta koskevia käsityksiä voitaisiin arvioida kokonaisuutena. Tuottaja2020 -hankkeessa tehtävänä oli ennakoida kulttuurituotannon ja matkailuekosysteemin tulevaisuutta maakuntakaupunkien ja seutujen näkökulmasta (ks. Uotila 2011a).

Oikopolkuja-menetelmän taustalla on ajatus siitä, että ihmisen kokemus tehdään ymmärrettäväksi aina narratiivien avulla. Nimi viittaa Robert Altmanin episodielokuvaan, Short Cuts – Oikopolkuja, missä yksittäiset kertomukset muodostavat toisiaan leikaten yhtenäisen kokonaisuuden. Oikopolkuja-menetelmä hyödyntää kertomuksellisuutta ja elämyksellisyyttä tulevaisuuden kulttuurituotannon toimintaympäristön ennakoinnissa.

Narratiivisuus on paljon käytetty lähestymistapa tutkimuksessa ja koulutuksessa, mutta kertomisella on vankka sija myös arjen työnteon ja johtamisen käytännöissä. Kertomusten avulla rakennetaan ymmärrettävää, yhtenäistä käsitystä koetusta maailmasta ja siinä mielessä kertomukset muistuttavat maailmaa ja maailma muistuttaa kertomuksia (Bruner2004). Narratiivisen rationaalisuuden (Fisher 2009) mukaan ihmisellä on luontainen ymmärrys narratiivisesta todennäköisyydestä, kertomuksen eheydestä ja siitä, mitä kertomukseen voi kuulua ja kuinka tapahtumat saattavat edetä. Tämän rationaalisuuden avulla ihminen tekee arkensa (esimerkiksi työorganisaatioissa kokemansa tapahtumat) ymmärrettäväksi.

Kertomuksia on helppo välittää eteenpäin, ne jäävät hyvin mieleen ja kaikki ymmärtävät kertomuksia. Työelämän arjessa kertomukset ovat

osakommunikointia. Kertomukset auttavat hahmottamaan menneisyyttä, suunnittelemaan tulevaisuutta ja kertomusten avulla tulkitaan muunlaisia informaation lähteitä, kuten tilastoja (Jameson 2001). Koska ihmiset ymmärtävät yleisesti kertomuksia ja jakavat kokemaansa toistensa kanssa kertomusten avulla, sopii kertomuksellisuus mielestäni hyvin myös ennakointiin.

Narratiivisuuden etuna on sen kokemuksellisuus. Kertominen edustaa aina jonkun tai jonkin näkökulmaa, kokemusta, johon liittyy havaintoja, tulkintoja, tunteita ja toimintaa. Narratiivisuus korostaa konflikteja, valintojen tekemistä ja tekojen perusteluja. Narratiiveissa luodaan myös ympäristöä, esineistöä, tapahtumien näyttämöitä ja luodaan yhteyksiä toisiin tapahtumien kulkuihin. Yksittäiset narratiivit muodostavat yhdessä eppisiä kokonaisuuksia, joissa toisistaan näennäisesti eroavat yksittäiset traagiset narratiivit muodostavat löyhän, mutta kuitenkin yhtenäisen kokonaisuuden.

Oikopolkuja -menetelmä hyödyntää narratiivisuutta ennakoinnin välineenä.

Menetelmä perustuu löyhästi Eskolan (1997) esittelemään eläytymismenetelmään. Eläytymismenetelmää on käytetty kirjoitelmien tekemisissä siten, että kirjoittajille annetaan johonkin teemaan liittyen kehyskertomus. Kehyskertomuksessa hahmotellaan henkilö, jonka rooliin eläydytään ja kuvataan tilanne, johon tehtäväksi annettava kertomus liittyy. Tehtäväksi annettava kirjoitelma pyydetään aloittamaan (tai lopettamaan) tietyillä ennalta annetuilla sanoilla. Näin kaikki kerättävät tarinat tuottavat systemaattisesti erilaisia näkökulmia samaan ilmiöön, joka ennakointia tehtäessä on kiinnitetty tulevaisuuteen. Toisin sanoen, kun eläytymismenetelmää sovelletaan ennakointiin, eläytymistarinantilanne, henkilöt ja kehyskertomus liitetään tulevaisuuteen.

Oikopolkuja -menetelmässä sovelletaan eläytymismenetelmää siten, että siinä kuvataan tilanne, hahmotellaan henkilöt ja kuvitellaan tapahtumat kertomuksen keinoin. Toisaalta Oikopolkuja -menetelmä perustuu ryhmätyöskentelyyn, improvisointiin ja kertomusten suulliseen esittämiseen ryhmätilanteessa. Sellaisena se soveltuu hyvin erilaisiin aivoriisiin, työpajoihin ja ennakkoinnin opiskeluun lähiopetuksessa. Toisaalta menetelmä ei tuota kirjallisia eläytymistarinoita, joita on suhteellisen helppo hyödyntää sellaisenaan tutkimusaineistona.

Oikopolkuja -menetelmän toteutin Tuottaja2020 -hankkeen aikana luokahuonetyöskentelynä. Aloitin työskentelyn kertaamalla elämystuotantoon liittyviä peruskäsitteitä ja muistuttamalla elämyksen kokemuksellisia ja kertomuksellisia piirteitä. Seuraavaksi kuvasin työpajan teemaa, joka tässä tapauksessa oli kaupunki elämyksen toimintaympäristönä vuonna 2020.

Ensimmäisessä vaiheessa koko ryhmä jaettiin 3–5 hengen ryhmiin.

Ensimmäisenä tehtävänä ryhmillä oli laatia annetun kaupungin tulevaisuuden sijoitettu yhteinen kartta, jonka tulisi olla vapaamuotoisesti tehty, mutta kohtuullisenrealistinen. Karttaan tuli sijoittaa 3–5 etukäteen määrättyä kohdetta, kuten esimerkiksi teatteri, jäähalli, kirjasto, museo tms.

Toisessa vaiheessa opiskelijat luovat itselleen alter egon, sivupersoonan, jolle annetaan nimi ja joka muovailaan muovailuvahasta.

Ryhmä muodostaa kaveriporukan, joka on kokoontunut jonkun ryhmän jäsenen asuntoon lauantai-iltapäivänä lähteäkseen myöhemmin kaupungin keskustassa sijaitsevaan kohteeseen, jossa on illalla jokin kulttuuritapahtuma. Ryhmässä kerrotaan kunkin alterin perustiedot ja pohditaan, millaiset suhteet henkilöiden välillä vallitsee. Samalla käydään

läpi myös se, kuinka paljon kullakin ryhmän jäsenenä on käytettävissä aikaa, rahaa ja millaisia odotuksia tai tavoitteita yhdessäoloon liittyy.

Kolmannessa vaiheessa ryhmille annetaan tai arvotaan keskustassa sijaitseva kohde, jotka on ensimmäisessä vaiheessa merkitty karttaan. Kukin ryhmä tekee matkan omaan määränpäähänsä. Ryhmän tehtävänä on tehdä tarkkareittikuvaus ja kertoa, mitä matkan varrella tapahtuu.

Ryhmän toimeksiannossa voidaan antaa kertomisen tueksi kysymyslista. Millaisia yhteisiä tavoitteita tai odotuksia ryhmällä on illansuhteen? Miten matka etenee? Millaisia tärkeitä kohtia matkanvarrella on? Missä pysähdytään ja miksi? Mihin ja kuinka paljon rahaa kulutetaan? Mitä matkalla tapahtuu? Minne ja miten kohteessa käynnin jälkeen matka jatkuu? Miten matkan aikana parin/ryhmänroolit muuttuvat? Minne ryhmä lopulta päättyy? Ryhmä ohjeistetaan kertomaan matka vahahahmojen avulla muulle ryhmälle. Ryhmän vahahahmojen kulkema reitti merkitään kartalle eriväristen lankojen avulla.

Lopuksi, kun kaikki ryhmät ovat sepittäneet omat kertomuksensa, kukin ryhmä esittää oman ryhmänsä tarinan hahmojen avulla. Muut voivat esittää täsmentäviä kysymyksiä. Kartalle jää kuljetusta reitistä merkiksi lankajälki. Kukin ryhmä kertoo samalla tavalla oman kertomuksensa.

Näin syntyy eepos, erillisten kertomusten sikermä. Kokonaisuutta purettaessa voidaan ensiksi sepittää mahdollisia kohtaamisia ja niistä syntyviä uusia tarinoiden alkuja, jos eri ryhmät ovat esimerkiksi olleet samaan aikaan samassa paikassa.

Harjoituksen voi tässä vaiheessa lopettaa. Tuloksena on saattanut syntyä useita kertomuksia, jotka ehkä herättävät kysymyksiä ja innostavat pohtimaan yksittäisen kokemuksen ja kulttuuristen palveluiden suhdetta. Tällainen harjoitus on itse hyvin elämyksellinen ja sellaisena se sopii

OIKOPOLKUJA MENETELMÄKORTTI

Oikopolkuja -menetelmässä kuvataan tulevaisuuden tilanne, hahmotellaan henkilöt ja kuvitellaan tapahtumat kertomuksen keinoin: kaupunki elämysten toimintaympäristönä vuonna 2020. tavoitteena on löytää kaupungin ympäristön ja palvelujen kuvailun kautta kulttuurituottajan toimiympäristöä tulevaisuudessa selittäviä uskottavia tulevaisuuskuvia.

Työmuoto: Oikopolkuja -menetelmä perustuu ryhmätyöskentelyyn, improvisointiin ja kertomusten suulliseen esittämiseen ryhmätilanteessa luokkahuonetyöskentelynä 3–5 hengen ryhmissä.

Kesto: 3–4 tuntia

Vaihe 1: Orientaativaiheen alustus. Esim. Elämystuotantoon liittyviä peruskäsitteitä ja elämysten kokemuksellisia ja kertomuksellisia piirteitä (luento) tai omalle alallesi sopiva alustus.

Vaihe 2: Henkilökohtaisuus haltuun. Ensimmäisenä tehtävänä ryhmällä oli laatia annetun kaupungin tulevaisuuteen sijoitettu yhteinen kartta, jonka tulisi olla vapaa-muotoisesti tehty, mutta kohtuullisen realistinen. Karttaan tuli sijoittaa 3–5 etukäteen määrättyä kohdetta, kuten esimerkiksi teatteri, jäähalli, kirjasto, museo tms. Opiskelijat luovat itselleen alter egon, sivupersonan, jolle annetaan nimi ja joka muovailaan muovaviluvahasta. Ryhmä muodostaa kaveriporukan, joka on kokoontunut jonkun ryhmän jäsenen asuntoon lauantai-iltapäivänä lähteäkseen myöhemmin kaupungin keskustassa sijaitsevaan kohteeseen, jossa on illalla jokin kulttuuritapahtuma. Ryhmässä kerrotaan kunkin alterin perustiedot ja pohditaan, millaiset suhteet henkilöiden välillä vallitsee. Samalla käydään läpi myös se, kuinka paljon kullakin ryhmän jäsenellä on käytettävissä aikaa, rahaa ja millaisia odotuksia tai tavoitteita yhdessäoloon liittyy.

Vaihe 3: Kurkottaminen. On vuosi 2020 ja teette matkan kartalla valitsemaan määränpään.

Vaihe 4: Luova vaihe. Ryhmän tehtävänä on tehdä tarkka reittikuvaus ja kertoa, mitä matkan varrella tapahtuu. Ryhmän toimeksiannossa voidaan antaa kertomisen tueksi kysymyslista. Millaisia yhteisiä tavoitteita tai odotuksia ryhmällä on illansuhteen? Miten matka etenee? Millaisia tärkeitä kohtia matkanvarrella on? Missä pysähtytään ja miksi? Mihin ja kuinka paljon rahaa kulutetaan? Mitä matkalla tapahtuu? Minne ja miten kohteessa käynnin jälkeen matka jatkuu? Miten matkan aikana parin/ryhmänroolit muuttuvat? Minne ryhmä lopulta päättyy? Ryhmä ohjeistetaan kertomaan matka vahahahmojen avulla muulle ryhmälle. Ryhmän vahahahmojen kulkema reitti merkitään kartalle eriväristen lankojen avulla. (ks. tarkemmin Uotila 2011b)

Vaihe 5: Realismi. Kertomusten kokonaisuutta voidaan nyt analysoida edelleen ja hyödyntää tulkinnoissa kertomusten elämyksellisyyden ulkopuolelle asettuvia tulkintamahdollisuuksia. Sellaisia vaihtoehtoja ovat esimerkiksi kuluttamisnäkökulma, projektinäkökulma, ekosysteeminäkökulma tai palvelumuotoilunäkökulma. Niiden tarkoituksena on tulkita tarinoita elämästä tuotannon ja talouden kannalta.

Vaihe 6: Arviointi. Voidaan yhteisesti arvioida tulevaisuuskuvien toivottavuutta ja mahdollisuuksia, tai löytää alan toimintaa uhkaavia seikkoja. Listataan ne toimenpiteet tai askeleet, jotka tulisi ottaa, jotta toivottavaan tulevaisuuteen voitaisi päästä.

Välineet: muovailuvahaa, villalankaa sekä paperia ja kyniä.

hyvin johdannoksi opintojaksoille tai työpajoihin, joissa halutaan hyödyntää kertomuksellista ja elämyksellistä näkökulmaa.

Kertomusten kokonaisuutta voidaan myös analysoida edelleen ja hyödyntää tulkinnoissa kertomusten elämyksellisyyden ulkopuolelle asetuvia tulkintamahdollisuuksia. Sellaisia vaihtoehtoja ovat esimerkiksi kuluttamisnäkökulma, projektinäkökulma, ekosysteeminäkökulma tai palvelumuotoilunäkökulma. Niiden tarkoituksena on tulkita tarinoita elämystä tuotannon ja talouden kannalta.

Kuluttamisen näkökulmasta kertomuksellisia elementtejä voidaan tarkastella kokoamalla taloudellisia tunnuslukuja ryhmien kokemuksista. Ryhmiä voidaan pyytää toimittamaan maksutositteet illan aikana tehdyistä tuotteiden ja palveluiden ostoksista. Niiden perusteella voidaan tehdä arvioita eri kohteiden liikevaihdosta tai tuloksia voidaan suhteuttaa tai verrata joihinkin käytössä oleviin yleisempiin tilastotietoihin.

Projektihallinnan näkökulmasta ryhmätoimintaa voidaan analysoida siten, että analysoitaessa kertomuksia ryhmän toimintaa pyydetään tarkastelemaan tilapäisenä projektiorganisaationa, jolloin kokonaisuus raportoidaan taloudellisesta ja tuotannollisesta näkökulmasta. Ryhmän tulee esittää ryhmän yhteiset ja erityiset tavoitteet, käytettävissä olevat resurssit, organisaation rakenne ja suhteuttaa niitä toteutuneisiin tuloksiin ja kuluneisiin resursseihin. Projektinäkökulman avulla voidaan havainnollistaa kokemuksen mahdollistavaa tuotannollista, hallinnollista ja teknistä olottuvuutta, kun taas kertomusnäkökulma auttaa ymmärtämään kokemuksellisuutta ja narratiivista rationaalisuutta (Uotila 2011c).

Oikopolkuja -menetelmä tuottaa toimintaa ja toimijoiden kokonaisuutta, ekosysteemiä, kuvaavan ennakkointikertomuksen. Oikopolkuja -menetelmän avulla voidaan hahmottaa tulevaisuuden kulttuurisen ekosysteemin toimintaa kokemuksellisesti sekä tuottajien että kuluttajien näkökul-

masta (ks. kulttuurisista ekosysteemeistä Uotila 2011a). Ekosysteemin kuvauksessa voidaan laajentaa kuluttamisnäkökulmaa kartan ja kokemuksen ulkopuolelle etsimällä niitä toimijoita, jotka välillisesti hyötyvät ryhmänkokemuksista. Näistä toimijoista ja niiden välisistä suhteista voidaan rakentaa tuotannollinen ekosysteemi, jonka keskiössä on ryhmän kulttuurinen kokemus.

Palvelumuotoilun näkökulmasta voidaan tarkastella palveluiden sujuvuutta ja sopivuutta asiakkaidenkokemusten kautta. Tehtävänä voisi olla esimerkiksi palvelujenkehittäminen siten, että ne palvelisivat entistä paremmin sekä käyttäjien tarpeita, että palvelun tarjoajan liiketoiminnallisia tavoitteita.

Oikopolkuja on kevyt toteuttaa vaatimattomissakin olosuhteissa. Se sopii ennakkointiin, mutta se auttaa myös havainnollistamaan monien kenttätöihin liittyvien työskentelytapojen mahdollisuuksia. Esimerkiksi osallistuvan havainnoinnin, mystery shoppingin tai vaikkapa palvelusafarin mahdollisuuksia voidaan pohtia Oikopolkuja -menetelmän avulla. Koska työskentelytapa on työelämässä ja oppilaitosympäristössä melko epätavanomainen (muille kuin muotoilijoille), se lisää sekä vastustusta että uteliaisuutta ja siksi aktivoi osallistumaan. Tavoitteena toki on tulevaisuusajattelu, mutta hienoisena vaarana saattaa olla se, että itse menetelmä ja tarinan sepittäminen vie huomiota tulevaisuudesta. Koska menetelmää ei kokeiltu työelämässä toimivien ammattilaisten verstaissa, on vaikea arvioida riisuuko menetelmä totuttujen fraasien ja ammatitjargonin toistelusta. Osallistujien kokemukseen perustuvat tarinat ovat kuitenkin usein uskottavia tulevaisuuskuvia ja eläytyminen henkilöön tuottaa käytännöllistä ja kokemuksellista arkipuhetta.

epsoside

Toisen housuissa -menetelmäkortti (leikkaa irti)

TOISEN HOUSUISSA -MENETELMÄKORTTI

Toisen housuissa -menetelmällä toteutetussa pajassa osallistujia pyydettiin eläytymään toisen, fiktiivisen henkilön rooliin. Kuvitteelliset henkilöt olivat keitä tahansa lehdistä leikattuja henkilökuvia tai vain keksittyjä nimiä, joista tiedettiin ennakolta nimi, asuinpaikka ja ikä sekä kuvan perusteella ulkonäkö ja vähän ympäristöä. Osallistujat joutuivat siis ottamaan asiakkaansa eli kulttuuritapahtuman yleisöä edustavan henkilön roolin.

Työmuoto: Toisen housuissa -menetelmä perustuu kuvitteluun sekä kertomusten suulliseen ja kirjalliseen tarinallistamiseen 3–5 hengen ryhmissä.

Kesto: 3–4 tuntia (kesto voi olla pidempikin, jos orientaatio ja henkilökohtaistamisvaiheet sitä vaativat)

Vaihe 1: Orientaativaiheen alustus. Esim. Tulevaisuustrendien esittelyä (FinPron TrendPulse, oman alan trendit, oman alan ennakointiaineistot, tilastot jne.) ks. esim. Tulevaisuuden tuottaja 3 op toteutussuunnitelma (liite 3)

Vaihe 2: Henkilökohtaisuus haltuun. Henkilökohtaisuus haltuun. Useimmissa tehtiin Minä 2020 tai Aaltomenetelmällä trendiharjoitus.

Vaihe 3: Kurkottaminen. "Valitkaa pari kanss näistä kuvista yksi ja eläytykää hänen henkilöönsä. On 16.6.2020 klo 16. Olet osallistumassa kulttuuritapahtumaan. Mitä sinulle tapahtuu 16–24?"

Vaihe 4: Luova vaihe. Keskustelkaa pareittain ja kirjoittakaa yhdessä fiktiivinen tarina (noin puolikas A4). Keskittykää kuvailemaan olosuhteita, ihmissuhteita, tunnelmaa, tunteita ja kuvaillkaa tarkasti, mitä tapahtuu.

Vaihe 5: Realismi. Kertomusten kokonaisuutta voidaan nyt analysoida edelleen ja hyödyntää tulkinnoissa kertomusten elämyksellisyyden ulkopuolelle asettuvia tulkintamahdollisuuksia. Sellaisia vaihtoehtoja ovat esimerkiksi osaamistarpeet (mitä tuottaja täytyy osata, jos kulttuuritapahtumat ovat tulevaisuudessa kuvattujen kaltaisia?), alan muutospaineeet kuluttajan, palvelun ja talouden näkökulmista, sekä palvelujen kehittämisen ja tuotteistamisen näkökulmat .

Vaihe 6: Arviointi. Voidaan yhteisesti arvioida tulevaisuuskuvien toivottavuutta ja mahdollisuuksia, tai löytää alan toimintaa uhkaavia seikkoja. Listataan ne toimenpiteet tai askeleet, jotka tulisi ottaa, jotta toivottavaan tulevaisuuteen voitaisi päästä.

Välineet: kannettava tietokone

7.2. Toisen housuissa (tarinapaja)

Toisen housuissa –menetelmällä (hankkeen tulevaisuusverstaiden aikana yleisesti käytettiin myös nimitystä tarinapaja) toteutetussa pajassa osallistujia pyydettiin eläytymään toisen, fiktiivisen henkilön rooliin. Kuvitteelliset henkilöt olivat keitä tahansa lehdistä leikattuja ja henkilökuvia tai vain keksittyjä nimiä, joista tiedettiin ennakoita nimi, asuinpaikka ja ikä sekä kuvan perusteella ulkönäkö ja vähän ympäristöä. Tehtävässä kysyttiin Mitä tapahtuu? jonain tietynä tulevaisuuden hetkenä (16.6.2020 klo 16–24) henkilön elämässä, kun henkilö on osallistumassa kulttuuritapahtumaan? Tuottajat joutuivat siis ottamaan asiakkansa eli kulttuuritapahtuman yleisöä edustavan henkilön roolin.

Fiktiiviseen tarinankerrontaan heittäytymisen koettiin vapauttavan omista pidäkkeistä ja sallivan myös tarkkailijan roolin. Tarinallistamisen koettiin myös vaativan aikaa ja keskittymistä, jotta luovaan työhön pääsee helpommin sukeltamaan. (ks. Hero 2011, 44–51)

Koska tarinapajaan osallistuneet joutuivat eläytymään toiseen henkilöön, innostuivat osallistuneet kuvittelemaan ja leikkimään ajatuksilla. Tulevaisuuteen eläytyminen oli vaivatonta, ja vastuu uskottavuudesta oli suhteellisen vähäistä. Tarinat antoivat ajattelun aihetta, ja oli helppo pajan lopuksi punnita, olisivatko kuvat mahdollisia, koska kuvat olivat hyvin konkreettisia ja käytännönläheisiä ja sisälsivät paljon tietoa puitteista, ympäristöistä ja tapahtumista. Oli sallittua eläytyä toiseen henkilöön, ja elää toisen tulevaisuutta hetken. Luova leikki tapahtui avoimessa ja sallivassa ympäristössä, ja mahdollisuudet nähdä muutoksia olivat rajattomat.

Tällainen tehtävän anto helpotti selvästi tulevaisuusajatteluun ryhtymistä, koska tulevaisuusajattelu on aina henkilökohtaista, omiin arvoihin ja mahdollisuuksiin nojaavaa kertomuksellista kuvittelua.

Koska tarinoita tuotettiin pienissä ryhmissä tai pareittain, joutuivat osallistujat pukemaan ajatteluaan sanoiksi prosessin edetessä ja perustelevaan valintojaan suullisesti. Toisen housuissa -menetelmällä ohjatuissa ennakointiverstaissa heittäytyminen luovaan toimintaan on konkreettisempaa kuin esim. signaaliverstaissa. Asiantuntija-ammattilaisella on taatusti omat pidäkkeensä: mikä ja minkä kuvittelu on uskottavaa, sopivaa, ja mitä asiantuntijana ollessa kuuluu kuvitella. Sen sijaan, että ammattilainen olisi vain ulkoapäin määräytyvä ratas oman alansa laajassa kokonaisuudessa, voi hän saada tulevaisuusverstaan ”suljetussa” piirissä revitellä ajatuksillaan, testata ääriväitteitä kollegoihinsa ja silti kävellä verstaasta ulos uskottavuuttaan ja asiantuntijuuttaan menettämättä. Toisen housuissa on lisäksi mahdollisuus purkaa asetelmaa, jossa pieni joukko erityisen kunnianhimoisia, hyvin puhuvia ja energisiä persoonallisuuksia asettaa tavoitteet ja löytää niihin myös ratkaisuehdotukset kepeämmin. (Ks. lisää tarinapajamuodon pedagogisista ulottuvuuksista Hero 2011)

7.3. Elokuvasynopsis –tarinapaja

Elokuvasynopsis –menetelmällä (menetelmän kehitti Tuottaja2020 – hankkeen tutkija Juha Iso-Aho) toteutetussa pajassa osallistujia pyydettiin laatimaan ryhmässä synopsis dokumentaariseen tai fiktiiviseen lyhytelokuvaan, joka kertoo kulttuuritapahtumaa organisoivan henkilön päivästä vuonna 2020. Päämääränä oli pakottaa tuottajien kouluttaja miettimään tulevaisuutta asiakkaansa eli opiskelijan näkökulmasta. Elokuvasynopsis on lyhyt kuvaus kokonaisesta elokuvakäsikirjoituksesta, jolla pyritään antamaan käsitys elokuvan juonen kulusta, henkilöistä, huippukohtasta ja ratkaisusta. Kyseessä on siis tarinapaja, jossa draamallinen kerronta on luovan vaiheen keskeinen sisältö. Elokuvakäsikirjoitusta pohtiessa työpajaan osallistuneiden piti kuvailla lineaarisia tapahtumien sarjoja ja ympäristöjä, sekä tapahtumaorganisaatiossa olevien muiden työntekijöiden rooleja ja suhteita. Koska jokaiselle ryhmälle osoitettiin näkökulma arpoen (matkailu, verkostot, lainsäädäntö, koulutus, yhteiskuntavastuu), joutuivat osallistujat kohdentamaan tulevaisuusajatteluaan lähemmäksi käytännön kehittämistavoitettaan eli opetussuunnitelmaa.

Elokuvasynopsis –tehtävä innosti selvästi tulevaisuusajatteluun, koska elokuvakäsikirjoittaminen poikkeaa niin selvästi amk-opettajien päivätyöstä. Harvoin edes opetustyössä on aikaa heittäytyä tunneiksi luovaan työpajatoimintaan. Menetelmän avulla osallistujat pystyivät vapautumaan alan totutusta puhetavasta, ja karistamaan ammattialansa ennako-olettamat kannoiltaan. Menetelmä oli helppo toteuttaa, eikä siihen vaadita sen kummempia välineitä. Kun elokuvasynopsis on valmis, olisi ollut helppo jatkaa sen visualisoimista: ensin konkreettiseksi storyboardiksi lisäämällä tilanteiden kuvia ja spiikkejä. Storyboardin perusteella olisi voinut tehdä videon jaettavaksi You Tubessa.

ELOKUVASYNOPSIS-MENETELMÄKORTTI

Elokuvasynopsis-menetelmällä toteutetussa pajassa osallistujia pyydettiin laatimaan ryhmässä synopsis dokumentaariseen tai fiktiiviseen lyhytelokuvaan, joka kertoo kulttuuritapahtumaa organisoivan henkilön päivästä vuonna 2020.

Työmuoto: Elokuvasynopsis-menetelmä perustuu kuvitteluun sekä kertomusten suulliseen ja kirjalliseen tarinallistamiseen 3–5 hengen ryhmissä. Menetelmää kokeiltiin osana muuta suunnittelua.

Kesto: 3–4 tuntia (kesto voi olla pidempikin, jos orientaatio ja henkilökohtaistamisvaiheet sitä vaativat)

Vaihe 1: Orientaatiovaiheen alustus. Menetelmää kokeiltiin osana muuta suunnittelua, eikä erityistä tulevaisuusallustusta ollut. Pari Tuottaja2020 -hankkeessa tulevaisustarinoiden pohjalta tuotettua digitarinademoa kuitenkin esitettiin.

Vaihe 2: Henkilökohtaisuus haltuun. Pyydetään eläytymään osallistujien asiakkaan päivää (kulttuurituottaja on koulutusta tarjoavan organisaation asiakas) Tästä vaiheesta ei ole tietoa, mutta voi käyttää Minä 2020 tai aivoriihi tyyppisiä henkilökohtaistamismetodeja.

Vaihe 3: Kurkottaminen. Pyydetään kurkottamaan vuoteen 2020 ja kuvailemaan kulttuuritapahtumaa organisoivan henkilön päivää vuonna 2020.

Vaihe 4: Luova vaihe. Osallistujia pyydetään kirjoittamaan synopsis dokumentaariseen tai fiktiiviseen lyhytelokuvaan, joka kertoo kulttuuritapahtumaa organisoivan henkilön päivästä vuonna 2020. Tarina alkaa tilanteesta, jossa keskushenkilö on saanut pari tuntia sitten puhelun, jota hän oikeastaan osasi odottaa. Missä ollaan? Mikä päivämäärä? Mikä tapahtuma on kyseessä? Ja ennen kaikkea: mitä on tapahtunut ja mitä tapahtuu seuraavaksi? Päähenkilön lisäksi tarinassa voi esiintyä muita henkilöitä (asiakkaita, työkavereita, harjoittelijoita, talkooväkeä, organisaation hallinnon edustajia, sponsoreita ym.). Kuvatkaa myös toimintaympäristöä sikäli, kun se on tarinan kannalta olennaista.

Jokaiselle ryhmälle arvottiin myös oma viitesana (sanat: matkailu, verkostot, lainsäädäntö, koulutus, yhteiskuntavastuu), jonka täytyy jollakin tavalla nivoutua tarinaan. Pääteema sen ei tarvinnut olla. Jokainen ryhmäläinen vuorotellen vastasi kirjaamisesta kiertävällä vuorolla kappale kerrallaan.

Palatkaa vielä tarinanne tapahtuma-aikaan: keskustelkaa mitä muuta maailmassa tuona päivänä tapahtui. Mikä oli päivän pääuutinen maailmassa? Täsmentäkää päähenkilönne taustaa: mikä hän on koulutukseltaan ja minkälaista aiempaa työkokemusta hänellä on? Mitä hän ajattelee päivän pääuutisesta? Onko sillä vaikutusta hänen työnsä kannalta?

Vaihe 5: Realismi. Ryhmät esittävät elokuvasyynopsiksensa toisille ryhmille lukien valmiin tekstin ilman johdantoja tai selityksiä ja loppukeskustelu käydään.

Kertomusten kokonaisuutta voidaan nyt analysoida edelleen ja hyödyntää tulkinnoissa kertomusten elämyksellisyyden ulkopuolelle asettuvia tulkintamahdollisuuksia. Sellaisia vaihtoehtoja ovat esimerkiksi osaamistarpeet (mitä tuottaja täytyy osata, jos kulttuuritapahtumat ovat tulevaisuudessa kuvattujen kaltaisia?), alan muutospaineet kuluttajan, palvelun ja talouden näkökulmista.

Vaihe 6: Arviointi. Voidaan yhteisesti arvioida tulevaisuuskuvioiden toivottavuutta ja mahdollisuuksia, tai löytää alan toimintaa uhkaavia seikkoja. Listataan ne tuottajan osaamistarpeet, joita tarvitaan toivottavassa tulevaisuudessa. Lisäksi punnitaan, mitä opetussuunnitelmassa pitäisi olla, jotta osaamispolut toteutuisivat.

Välineet: kannettava tietokone

7.4. DigiTarinapaja

Tuottaja2020:n digitarinapajat olivat elokuvallisia työpajoja, jossa kuvia ja kertojääntä, musiikkia ja tehosteääniä yhdistelemällä tehtiin noin kolmen minuutin mittainen video - tulevaisuuskuva - pari- tai ryhmätyönä. Jokaista DigiTarinapajaa olisi hyvä edeltää Tarinapaja jossain muodossa: tulevaisuustarinan olisi hyvä olla kirjallisessa muodossa valmiina ennen sen viemistä audiovisuaaliseen muotoon lyhytelokuvaksi. Digitarina (engl. DigiTale) on digitaalinen tarinankerrontaprojekti, jossa osallistujat työstävät media-alan ammattilaisen opastuksella tai muun ohjaajan vetämänä digitaalisesti tuotetun ja levitettävän tarinan tai lyhytelokuvan tekijän itsensä kuvaamasta videomateriaalista, valokuvista, piirustuksista sekä äänimateriaalista. Osallistuja suunnittelee, käsikirjoittaa ja editoi työnsä itse. (Rainbird & Lappalainen 2007, 82.) Projekti perustuu ajatukseen, ettei tekijällä tarvitse olla syvällisiä teknisiä taitoja tarinan työstämiseen, vaan tarina ja sen kertominen ovat työskentelyn tärkeimmät tavoitteet.

Tulevaisuuskuviin pohjana käytettiin aikaisemmin tarinapajoissa kirjoitettuja tarinakäsikirjoituksia, joiden pohjalta lähdettiin työstämään visuaalisia storyboardia eli kuvakäsikirjoituksia.

Tulevaisuusajattelun tuominen visuaaliseen muotoon ei ollut yksinkertaista. Tämän päivän kuvat ja äänet oli valjastettava uusien, mahdollisten tulevaisuuksien viestien välittämiseen. Toisaalta nähtiin, ettei mikään muutu päivittäisessä elämässämme kymmenen vuoden aikana radikaalisti. Tämä muuttumattomuuden illuusio saattoi johtua siitä, että digitarinaverstaisten aikaan maailmassa ei tapahtunut merkittäviä katastrofeja, kuten Japanin maanjäristyksiä tai muita "mustia joutsenia", jotka pysäyttävät ja kääntävät kaiken ajattelun hetkeksi radikaalimpaan suuntaan.

Visuaaliset valinnat pakottivat osallistujat punnitsemaan tulevaisuuden puitteita. Jos valitussa valokuvassa pöydällä oli muovimuki, joutui kuva

automaattisesti roskeen: ei kukaan enää ainakaan muovimukeista tulevaisuudessa juo. Lentokoneella matkaaminen oli vain muutamien kallis etuoikeus ja lentomatkailun yhteydessä näytettiin presidentin kuvaa tätä harvinaisuutta korostamaan. Luontoa kuvattiin yleensä samanlaisena kuin se on tänään, koskematon luonto nähtiin tavoiteltavana ja itseisarvoisena, mutta samalla pidettiin mahdollisena, että metsiä tulee olemaan kahdenlaisia: keinometsiä ja aitoja metsiä. Keinometsät kuvattiin aitojen kaltaisiksi, mutta keskelle kaupunkia.

Digitarinoiden katselmointitilanteesta tehtiin asianmukainen: perustettiin elokuvateatteri, sammutettiin valot, ja esitys saattoi alkaa. Jokaisen digitarinan jälkeen pysähdyttiin vastaamaan kysymyksiin, ja sitten keskusteltiin.

Visuaalisen toimeksiannon olisi hyvä olla tarkka. Osallistujat olivat keränneet kuvia, jotka ilmensivät kirjaimellisesti tarinan vaiheita. Vasenta editointityön alkaessa huomattiin, että metaforakuvat ja symboliset kuvat sopivat monessa kohtaa paremmin tukemaan tarinan kerrontaa. Ohjaaja näytti esimerkkejä digitarinoista, joissa spiikki kertoi omaa tarinaansa ja kuvat omaansa, jolloin kokonaisuus muodostui syvemmäksi ja rivien välissä tarina kertoi paljon enemmän. Olisi ehkä hyödyllistä keilla tulevaisuusdigitarinaa myös ilman kertojan ääntä: voisiko pelkällä visuaalisella viestillä välittää ajatuksia herättävää tulevaisuuskuva? Silloin katselijan oma tulevaisuusajattelu voisi käynnistyä vaivattomammin, kun tulevaisuuskuva ei olisi niin valmiiksi pureskeltu ja selittävä.

Monet kokivat digitarinapajan teknisen puolen haastavana. Kahdessa päivässä opeteltiin uusi tietokoneohjelma ja toteutettiin sen avulla konkreettinen video. Lyhyessä ajassa tuli paljon asiaa, ja silti piti keskittyä luovaan työhön. Kirjallisten palautteiden mukaan digitarinapajan parasta antia olivat opiskelijoiden mielestä mm. yhdessä tekeminen, tulevaisuuspohdinnat ja niissä ihmisten erilaiset näkemykset, kiihkeät

keskustelut, ryhmän hämmentävä huumori ja yhteistyön tiivistyminen, ajatusten päästäminen lentoon sekä sen huomaaminen, miten kauas voi päästä alkuperäisestä kuvasta. Digitarinoiden katselmustilanne ja jokaisen digitarinan synnyttämä keskustelu koettiin antoisina. Vain muutaman mielestä itse välineen eli editointiohjelma MovieMakerin (tulee Windows –käyttäjärjestelmän mukana viimeaikaisissa versioissa) käytön opettelu oli pajan parasta antia. Monen mielestä digitarinan tekeminen tuntui työlläältä, mutta lopputulos palkitsevalta. Monet opiskelijat huomasivat, että visuaalisesti ilmaisten voi tuoda sanomansa tehokkaasti esille. (ks. lisää menetelmän pedagogisesta ulottuvuudesta Hero 2011, 51–57)

Digitarinapajan parhaaksi anniksi koettiin tulevaisuuspohdinnat ryhmässä. Digitarinan tekeminen herätti hyviä keskusteluja, ja työskentelyssä oli helppo antaa huumorin kukkia. Yhteistyön koettiin tiivistyvän, ja oma pari opittiin tuntemaan paremmin. Katselmuksessa jokaisen digitarinan jälkeen käytyä keskustelua pidettiin olennaisen tärkeänä. Katselmuksesta saatu palaute ja ideoiden problematisointi palkitsi kovan työn. Digitarinoista tuli hyvin erilaisia, eikä päällekkäisiä tulevaisuuskuvia paljon löytynyt. Monissa digitarinoissa korostui kuitenkin yksilön valinnan mahdollisuus: yksilön koettiin voivan vaikuttaa omaan elämäänsä tulevaisuudessa nykyistä enemmän, ja arvojen koettiin muuttuvan entistä tiedostetummiksi. (Hero 2011, 56)

Menetelmä voi arvioni mukaan lisätä proaktiivisuutta osallistuneiden toiminnassa jonkin verran jo pelkän keston vuoksi. Digitarinaprosessi (joka sisälsi tarinapajan ja muita valmistelevia vaiheita) oli niin työläs ja pitkä prosessi (minimi 2 koko päivää), että tulevaisuusajattelu jäi hyvin osallistuneiden mieliin ja luultavasti myös osaksi omaa toimintaa arkipäivään. Koska Digitarinapajaan osallistuneet joutuivat eläytymään toiseen henkilöön, innostuivat osallistuneet kuvittelemaan ja leikkimään ajatuksilla. Tulevaisuuteen eläytyminen oli vaivatonta, ja vastuu uskottavuudesta oli suhteellisen vähäistä. Koska osallistujat joutuivat tuottamaan ja

keräämään visuaalisia kuvia tulevaisuudesta videoitaan varten, joutuivat he punnitsemaan valintojaan hyvin tarkkaan. Visuaalinen kuvittaminen ja videon tekeminen auttoivat punnitsemaan visuaalisia valintoja: oli pakko keksittyä ja valita uskottavaa materiaalia digitarinaa varten. Koska materiaalin hankkiminen oli työlästä, joutui valintoihin panostamaan. Koska työ tehtiin ryhmissä loppuun asti eli videon valmistumiseen saakka, oli pakko punnita valintoja monessa vaiheessa ja karsia ja lisätä. Oli helppo pajan lopuksi punnita, olisivatko kuvat mahdollisia, koska kuvat olivat hyvin konkreettisia ja käytännönläheisiä ja sisälsivät paljon tietoa puitteista, ympäristöistä ja tapahtumista.

Digitarina menetelmä perustui toiseen henkilöön ja toiseen tilanteeseen eläytymiseen, joten oli helppo irtautua arjen työstä. Todella harvoin on aikaa ja mahdollisuutta viedä ajattelua niin pitkälle, että ideat on puettava konkreettisiksi kuviksi ja spiikeiksi videoon. Jo storyboardin tekeminen edellytti kuvailevan puhekielen käyttämistä, ja koska keksitty henkilö oli vapaa-ajallaan, jouduttiin eläytymään vapaa-ajan minäämme ja siksi ammattipuhe ei edes olisi sopinut spiiikkiin. Vapautti hyvin tulevaisuusajatteluun, koska oli niin pitkä prosessi ja kuvittelu oli keskeinen osa verstasta. Oli sallittua eläytyä toiseen henkilöön, ja elää toisen tulevaisuutta hetken. Luova leikki tapahtui avoimessa ja sallivassa ympäristössä, ja mahdollisuudet nähdä muutoksia olivat rajattomat.

DigiTarina-videot tehtiin MovieMaker -ohjelmalla, joka on jokaisessa tietokoneessa (esim. esiasennettuna Windows 7 -käyttäjärjestelmässä), mutta silti melko vähän käytetty. Piti osata viedä kuvia, ja ääntä ohjelmaan, ja synkronoida ne ohjelman aikajanalle. Tämä tehtiin ryhmissä, jolloin ryhmästä useimmiten löytyi ainakin joku tekninen henkilö tai vähintään ennakkoluuloton kokeilija. Ohjelma ei sinänsä ollut vaikea, ja useimmilta nuorilta sen opettelu kävi hetkessä. Aikuiset ja keski-ikäiset saattoivat hetkiksi turhautua, kun tekninen osaaminen ei tuntunut niin relevantilta tulevaisuusverstaassa.

DIGITARINAPAJAN MENETELMÄKORTTI

Digitarinapajat olivat elokuvallisia työpajoja, jossa kuvia ja kertojaaäntä, musiikkia ja tehosteääniä yhdistelmällä tehdään noin kolmen minuutin mittainen video - tulevaisuuskuva - parityönä. Menetelmän tavoitteena on saada aikaan audiovisuaalisia tulevaisuuskuvia, joita analysoimalla voidaan muodostaa tulevaisuusskenaarioita.

Työmuoto: Ryhmätyö, 2–4 hengen ryhmät ATK-luokassa (myös muita tiloja tarvitaan)

Kesto: 2 kokonaista työpäivää

Vaihe 1: Orientaatiovaiheen alustus. DigiTarinapaja oli yleensä osa laajempaa ennakointiverstasta, jonka alussa oli vierailijaluentoja, erilaisiin ennakointiraportteihin ja muuhun alan kirjallisuuteen perehtymistä sekä esim. signaalien keräämistä (ks. signaalianalyysin kuvaus).

Vaihe 2: Henkilökohtaisuus haltuun. Kuvakäsikirjoitusten pohjalta kerättiin vapaat tai lähes vapaat käyttöoikeudet sisältäviä valokuvia (joko itse otettuja tai esim. Flickr.com sivuston Creative Commons lisenssillä varustettuja), musiikkia (omatekemää tai Medios-hankkeen yhteistyökumppaneiden sopimusmusiikkia. Huom! Ei lupaa enää käyttää!) sekä äänitehosteita (Ylen Tehosto, Medioksen sopimuksella). Aineistojen valinta henkilökohtaistaa projektia: kuinka nykypäivän kuvilla voidaan ilmaista metaforisesti tulevaisuuden tiloja tai ihmisiä?

Vaihe 3: Kurkottaminen. Kurkottaminen. On 16.6.2020 ja olet menossa tapahtumaan. Mitä tapahtuu? Kurkottaminen oli tapahtunut jo aikaisemmin Tarinapajassa.

Vaihe 4: Luova vaihe. Luova vaihe oli melko pitkä ja keskittyi aineistovalintojen puntarointiin. Ensimmäisessä tapaamisessa koostettiin videon story boardia aikaisemmin tarinapajan kirjallisen tarinan pohjalta. Toisena kurssipäivänä ryhmäläiset ottivat valokuvat ja äänimateriaalin mukaan ja kertojaääni nauhoitettiin. Kuvat ja äänitiedosto siirrettiin tietokoneelle, ja tämän jälkeen elokuvaa työstettiin editointiohjelmassa.

Vaihe 5: Realismi. Videoeditoinnin kuluessa osallistujat joutuivat pohtimaan aineistovalintojaan koko ajan. Onko mahdollista, että tällainen huone on vuonna 2020? Voisiko matkustaa lentokoneella lomalle?

Vaihe 6: Arviointi. Valmiit elokuvat katsottiin yhdessä, ja jokainen kirjaili kommentinsa paperille kysymysrunkoon (Mikä on videossa erilailla kuin tänään? Miten alamme on muuttunut? Mitä tulevaisuudessa pitää tämän tarinan mukaan osata?). On tärkeää, että tekijä saa videostaan myös yleisöltä palautteen aivan kuin kyseessä olisi taiteellinen teos. Monen päivän vaivannäkö palkitaan näin parhaalla mahdollisella tavalla.

Välineet:

- Tietokone, jossa oli editointiohjelma, esim. Windows Movie Maker tai iMovie.
- Äänityslaitte tai zoomi kertojaäänen äänitystä varten
- Valokuvia, äänitehosteita, musiikkia
- Muistitikku

Lisäksi koettiin, että visuaalisesti ilmaistuna voi sanomansa viedä paremmin perille, ja digitarina voisi olla käyttökelpoinen väline myös siksi, että tietoa haetaan internetistä yhä enemmän audiovisuaalisessa muodossa YouTubesta.

Kuinka voit kannustaa heittäytymiseen? Ei riitä, että osallistujille vaakuutetaan, että nyt on lupa leikkiä, tai että nyt käyttäkää mielikuvitustanne ja silti keskittykää siihen, mikä teidän mielestänne on silti mahdollista. Tulevaisuusajattelua voi stimuloida antamalla hyvinkin yksityiskohtaiset ohjeet siitä, mitä tarinassa pitää olla, ja konkreettiset välineet tarinan puitteiksi. Silloin osallistujat joutuvat pysymään tietyissä fyysisissä realiteeteissa, punnitsemaan, mikä voi muuttua. Lisäksi monia osallistujia saattaa innostaa jo tavallisesta päivätyöstä poikkeava toimintatapa: touhuaminen erilaisten materiaalien kanssa, ääri-ilmiöiden koettelu mahdollisuuksina, entä jos -ajattelu tai toisen henkilön roolin ottaminen.

Mielikuvituksen korostuminen ryhmässä on täysin vastakkaista tavalliselle, puhtaasti loogiselle tavalle ajautua päivästä toiseen. Jatkuvasti perustelevan ja todistelevan työtavan tietoinen syrjäyttäminen antoi verstaissa tilaa myös irrationalisille elementeille, kuten uinuville tunteille, toiveille ja haaveille. Verstaissa tätä inhimillistä puolta ei pyritty sivuuttamaan. Juuri ilmeisen mielettömiltä vaikuttavat ja ehkä avuttomastikin ilmaistut ehdotukset ja toiveet veivät usein problematisoimaan tarkemmin, koska eri ratkaisujen punnitseminen tuli välttämättömäksi.

Vaikka tulevaisuusverstaissa spekuloidaan ja haaveillaan antamalla vapaus luovuudelle ja mielikuvitukselle, ei se kuitenkaan merkitse pakoa vallitsevista ammattialan tai yhteiskunnan reunaehdoista tai olosuhteista. Päinvastoin: verstaskokemusten valossa näyttäisi vahvasti siltä, että heittäytyminen on mahdollista, ja se koetaan mielekkäänä asiantuntijapiirin toimintatapana.

Vaikka heittäytyminen, ”tarinatilaan meneminen”, ei jokaiselta verstaan osallistujalta olisi ihan onnistunutkaan, oli ajatusleikki kuitenkin useimmille myönteinen kokemus. Osallistujia, jotka kokivat tarinapajan luovan ajatusleikin pinnalliseksi ajanhukaksi ja mihinkään johtamattomaksi spekuloinniksi, oli vain muutamia. Useimmat kokivat ajatusleikin lopulta kuitenkin innostavaksi mahdollisuudeksi seikkailla hetken kuvitellussa tulevaisuudessa ja peilata omia toiveita tai pelkojaan, utopioitaan ja dystopioitaan.

Tulevaisuusajattelu koettiin myös jollain tavalla luksuksena; vain niillä on siihen aikaa ja varaa, joiden tämän hetkisellemme toiminnalle on riittävät resurssit ja lähiajan ongelmat ratkaistu. Toimialan tulevaisuuden suuri uhkakuva voisi olla myös se, että toiminta on lyhytjänteistä eikä suunnittelulle jää aikaa. Siksi tulevaisuusajattelu olisi hyvä integroida arjen normaalitoimintoihin, eikä jättää sitä vain johdon vastuulle ja silloin tällöin tapahtuvaksi, tempausten tapaisiksi strategiapäiviksi. Pitäisi olla aikaa ja mahdollisuus myös luoviin kokeiluihin ja heittäytymiseen, jotta toimialalle pesiytyisi uusia mahdollisuuksia ja uudenlaisia kehityssuuntia. Opiskelijoiden kanssa toteutetut tarinapajat voisivatkin olla alan ammattilaisille ja yrityksille kiinnostavia. Ohjaajat kokivat nuorten kanssa toteutetut tarinapajat helpommin eläytyvinä kuin ammattilaisten kanssa, mutta tämän koettiin johtuvan enemmänkin varatusta ajasta kuin osallistujien kyvystä heittäytyä.

Useimmiten syynä oli se, ettei aikaa ollut riittävästi ja verstaissa käytettiin sellaisia menetelmiä, jotka osallistujat tunsivat ennalta ja jotka vaativat ”käymistä suoraan asiaan” eli käymistä suoraan ideoimaan sillä oletuksella, että osallistujilla olisi automaattisesti näkemystä useissa verstaissa luovan toiminnan tehtävänannon jälkeen. Tulevaisuusverstaassa on kuitenkin muitakin vaiheita luovan vaiheen lisäksi. Versta on alustettava hyvin (aloitusseminaari orientaationa), tulevaisuusajatteluun on heräteltävä henkilökohtaistammalla tulevaisuuden tiloja tai muuten johdattamalla osallistujat näkemään itsensä tulevaisuudessa.

Luovassa kehittämissä osallistujien kommentteista pystyi päättämään yksilöllisiä intressejä: luonnossa paljon liikkuva ujutti mukaan idean metsästä vuonna 2020 ja elämänmuutosta mielessään pyörittelevä nosti esiin punnittavaksi radikaalin hidastamisen mahdollisuuden (mitä tapahtuisi?). Asenteet ja muu täysin henkilökohtainen näkyy vain rivien välissä, ja ajattelu liikkui paljon ryhmän yhteisessä keskiössä ja tulevaisuuden puitteiden konkreettisessa hahmottamisessa, vaikka eläytymiseen oltiin usein hyvinkin sitoutuneita.

Luova vaihe olisi useimmiten jatkunut vielä annetun ajan jälkeenkin. Vaikka aika on aina rajallinen, kuvitteluvaiheeseen on syytä varata mahdollisimman paljon aikaa, jotta kuvittelu ja eläytyminen tapahtuisivat kiireettömästi. Kun tarina kirjoitetaan paperille, joudutaan usein tekemään vielä uusia valintoja. Se taas käynnistää yhä yksityiskohtaisempia väittelyitä, joten kirjoittamiseenkin olisi hyvä varata riittävästi aikaa. Lisäksi on olennaista, että tarinapajojen luova leikki nähdään kokonaisen skenaarioprosessin osana. Muuten on se vaara, että luova leikki jää hyödyntämättä ja tulevaisuusajattelu näyttäytyy puuhasteluna vailla todellista päämäärää.

Luovaan tulevaisuusajatteluun kuuluu nähdäkseni olennaisena osana realismi –vaihe: olisi käytettävä yhtä paljon aikaa tarinoiden monipuoliseen analysoimiseen, tai edes keskusteluun siitä, mitä muutosvoimia tarinoissa on löydettävissä. Tuottaja2020 -verstaissa useimmissa tarinapajoissa (myös digitarinapajoissa) realismivaiheessa tarinoista poimittiin systemaattisesti listaten ryhmissä kulttuurituottajan osaamistarpeita. Useimmista tarinoista osaamistarpeet oli helppo listata, koska tarinoissa kuvailtiin tulevaisuuden kulttuuritapahtumaa, ja kulttuuritapahtumat elämyksinä ovat useimpien osallistujien työtodellisuuden kehittämisen keskiössä. On myös muistettava, että pajojen tulokset ovat omia signaalejaan – tulevaisuuskuvia - eivätkä sellaisenaan faktoja. Tarinapajoissa kuitenkin useimmiten ehdittiin skenaariovaiheeseen eli kuvaamaan,

minkälaisia askeleita olisi otettava, jotta haluttuun tai mahdollisena pidettyyn tulevaisuuteen voidaan päästä.

Useissa tarinapajoissa keskusteltiin myös siitä, mitä toimenpiteitä voisi jo nyt tehdä, tai miten tulevaisuuskuvan perusteella omaa työtään voisi ainakin suunnitella. Useimmat osallistuneet kulttuurituottajat kokivat, että tulevaisuusajattelulla on ollut suoria vaikutuksia oman työn tekemiseen tänään ja oman toiminnan ja uran suunnitteluun seuraavan viiden vuoden aikana. Lähes kaikissa pajoissa oli jatkuvasti pinnalla yksi ajatus yli muiden: minä itse rakennan oman tulevaisuuteni. Toisena yhtä eksplisiittisenä ajatuksena verstaassa väreili ajatus: minä voin vaikuttaa siihen, millaiseksi oman toimialani tulevaisuus muodostuu.

8. Kansainvälinen massatulevaisuuspaja 200 osallistujalle

Tuottaja2020 -tulevaisuusverstaan malleja sovellettiin osana eurooppalaista kulttuurialan ENCATC vuosikonferenssia Helsingissä 12.–14.10.2011¹. Yhden koko päivän mittaiseen tulevaisuusverstaaseen osallistui noin 200 eurooppalaista kulttuurituotannon ammattilaista, jotka tutustuivat toisiinsa ryhmissä ja pohtivat tulevaisuuden tuottaja-koulutusta. Konferenssiverstaan otsikkona oli ”Culture Forecast 2020” ja tulevaisuutta pohdittiin kolmen eri teeman avulla: kulttuuri ja kaupungit, kulttuurin uudet yleisöt sekä verkostoituminen. (Encatc Reader 2011)²

Vaikka kaikki osallistujat työskentelevät tavalla tai toisella kulttuurituotannon alalla, jaettiin heidät vielä suurpiirteisesti tutkijoihin, kulttuurituottajiin, opiskelijoihin ja kouluttajiin oman roolin mukaan. Konferenssin teemat antoivat keskustelulle kontekstin ja oma rooli näkökulman.

Tulevaisuuspajan pedagogiseksi lähtökohdaksi otettiin yhteistoiminnallinen oppiminen, jossa jokainen osallistuja tuo oman tietämyksensä ja osaamisensa ryhmän käyttöön. Kyseessä oli toisaalta myös luoviin menetelmiin perustuva versta.

Teemoihin johdateltiin ajatuksia herätellen (herättelyvaihe, aloitusseminaari). Versta aloitettiin tutustumalla kaupunkiteemaan seitsemän hel sinkiläisen kohteen avulla. Verstaan osallistujat vierailivat suomalaisissa kulttuuritaloissa (Suvilahti, Design kortteli ja Musiikkitalo) ja seuraavana päivänä herättelyvaihe jatkui alustuksilla. Tulevaisuuden yleisöistä ja

1 ENCATC (European Network of Cultural Administration Training Centres) on kulttuurituotannon ja -hallinnon sekä koulutuksen asiantuntijat kokoava kansainvälinen verkosto, jonka jäsenenä on yli 100 yliopistoa sekä lukuisia koulutus- ja kulttuuriorganisaatiota 35 maasta. Lisätietoja: www.encatc.org

kuluttajista alusti professori Saara Taalas (Linne Universitet, Ruotsi) ja verkostoitumisteemasta tutkija ja konsultti Lidia Varbanova (Concordia University, Montreal). Koulutuspäällikkö Katri Halonen (Metropolia AMK) alusti tulevaisuuden kulttuurituottajan roolista taiteen ja talouden ris-teyskohdassa. Koska yksi Encatc:n päätavoitteista on kulttuurituotannon koulutuksen kehittäminen, haluttiin Helsingin konferenssissa painottaa koulutuksen mahdollisuuksia tuoda yhteen tutkimuksen, koulutuksen ja käytännön työelämän. (Björkqvist 2011)

Aikaa ryhmätyöskentelylle oli varattu 5 tuntia ja se jakaantui kolmeen eri vaiheeseen. Vaiheet olivat

Step 1: ryhmässä on saman näkökulman ihmisiä (vain tutkijoita, tai vain opiskelijoita jne.) Kuinka kulttuurituottajan työ muuttuu tulevaisuudessa teemanne näkökulmasta?

Step 2: ryhmässä on eri näkökulman ihmisiä (sekoitus opiskelijoista, tutkijoista, kouluttajista ja tuottajista). Tehkää Tuottaja2020 muutokuva. Mitä hän osaa? Miten tuottajakoulutusta toteutetaan 2020?

Step 3: Kaksi ryhmää kokoontuvat yhteen ja esittävät muotokuvat ja tuloksensa keskustellen ja summaten paperille.

Työskentelyä rytmitettiin kolmella erilaisella ryhmäkokoontumisella ja tuloksena oli kuvia tulevaisuuden kulttuurituottajasta vuonna 2020, kuvaus tuottajan tärkeimmistä taidoista ja osaamisalueista sekä pohdintaa siitä, kuinka näitä tulevaisuuden tuottajia koulutetaan. Työn tulokset dokumentoitiin valokuvien ja kirjallisina muistiinpanoina.

Vaikka kyseessä oli massatapahtuma, tulevaisuuspaja sai aikaan avointa ajatusten vaihtoa ja uuden oppimista. Eräs ryhmä tiivistä

kokemuksiaan: ”Tilaisuus oli meidän kaikkien osallistujien mielestä antoisa, avartava ja eteenpäin vievä. Yhteiset keskustelut antoivat mahdollisuuden pistää omaa koulutustaan, kokemustaan ja tuotantojaan aivan uudenlaiseen perspektiiviin, peilaten niitä eri maiden käytäntöihin ja kulttuurikentän erilaisiin toteuttajiin.” Kun osallistujat ovat monesta eri kulttuurista, koulutustaustasta ja ammattiprofilista on tärkeää luoda työskentelylle sekä luottavainen että haastava ilmapiiri. (Björkqvist 2011)

Verstaan suunnittelijoiden eli Tuottaja2020 -hankkeen ja Encatc suunnitteluorganisaation näkökulmasta 200 ihmisen työpaja oli pedagogisesti mielenkiintoinen tuottamisprosessi. Yhteistoiminnallisuus onnistui hienosti, mitään yleistä hämmennystä tai joukkopakoa ei syntynyt, vaan ryhmät muodostuivat nopeasti ja keskustelu oli vilkasta. ”Osallistujat olivat näkyvässä roolissa, mutta ilman 13 kulttuurituotannon opettajaa ja 5 kulttuurituotannon opiskelijaa tästä tulevaisuuspajasta ei olisi tullut mitään. Yhteistoiminnallisen oppimisympäristön luominen vaatii paljon etukäteissuunnittelua, mutta kun itse pajatyöskentely alkaa on järjestäjien ja fasilitaattoreiden annettava näyttämö sen päähenkilöille. Metodi on vaativa myös osallistujille ja osalle voi ryhmien yhteinen vastuu ilman valmiiksi määrättyä puheenjohtajaa olla aluksi hämmentävä.” (Björkqvist 2011, 12) Tärkein tavoite oli saada toimiva työskentelymuoto suurelle ryhmälle. Ryhmien jako oli suunnittelun kriittinen vaihe. Palapelimetodin avulla saatiin sekä turvallisia pieniä kotiryhmiä että suurempia sekaryhmiä. Tärkeää oli myös puhua yhdessä tulevaisuudesta ja näyttää kuinka tulevaisuus nähdään eri maissa. Kohderyhmän yhteinen ammattiala antoi riittävän yhteisen pohjan ja auttoi luomaan jos ei aina niin uskottavia niin ainakin toivottavia tulevaisuuskuvia. Harva osallistujista puhui äidinkieltään ja näin ollen kaikki sanat ja käsitteet jouduttiin punnitsemaan tarkkaan.

KANSAINVÄLISEN MASSAENNAKOINNIN MENETELMÄKORTTI

”Culture Forecast 2020” otsikolla tulevaisuutta pohdittiin kolmen eri teeman avulla: kulttuuri ja kaupungit, kulttuurin uudet yleisöt sekä verkostoituminen. (Encatc Reader 2011) Työskentelyä rytmitettiin kolmella erilaisella ryhmäkokoontamisella ja tuloksena oli kuvia tulevaisuuden kulttuurituottajasta vuonna 2020, kuvaus tuottajan tärkeimmistä taidoista ja osaamisalueista sekä pohdintaa siitä, kuinka näitä tulevaisuuden tuottajia koulutetaan. Työn tulokset dokumentoitiin valokuvin ja kirjallisina muistiinpanoina.

Työmuoto: Ryhmätyö, 7–10 henkilön kolme kertaa muuttuvat ryhmät. Monivaiheinen ennakkointiprosessi, joka toteutettiin tilavissa saleissa.

Kesto: 1 koko päivä

Vaihe 1: Orientaativaiheen alustus. Teemoihin johdateltiin ajatuksia herätellen (herättelyvaihe, aloitusseminaari). Tulevaisuuden yleisöistä ja kuluttajista alusti professori Saara Taalas (Linne Universitet, Ruotsi) ja verkostoitumisteemasta tutkija ja konsultti Lidia Varbanova (Concordia University, Montreal). Koulutuspäällikkö Katri Halonen (Metropolia AMK) alusti tulevaisuuden kulttuurituottajan roolista taiteen ja talouden risteyskohdassa.

Vaihe 2: Henkilökohtaisuus haltuun. Henkilökohtaisuus haltuun. ryhmässä on saman näkökulman ihmisiä (vain tutkijoita, tai vain opiskelijoita jne.) Kuinka kulttuurituottajan työ muuttuu tulevaisuudessa teemanne näkökulmasta? Osallistujat miettivät kysymystä omalla mukavuusalueellaan ja käyttävät runsaasti aikaa toisiinsa tutustumiseen. Luottamus kertyy: uskaltaudutaan puhua ryhmässä pikkuhiljaa luontevammin ja rohkeammin.

Vaihe 3: Kurkottaminen. Kurkottaminen. Ryhmässä on eri näkökulman ihmisiä (sekoitus opiskelijoista, tutkijoista, kouluttajista ja tuottajista). Minkälainen on Tuottaja2020? Mitä hän osaa? Miten tuottajakoulutusta toteutetaan 2020?

Vaihe 4: Luova vaihe. Tehkää Tuottaja2020 muotokuva. Osallistujat joutuvat pukemaan ajattelunsa visuaaliseksi julisteeksi, iskusanoiksi, lyhyiksi huomioiksi.

Vaihe 5: Realismi. Kaksi ryhmää kokoontuu yhteen ja esittää muotokuvat ja tuloksensa keskustellen ja summaten paperille. Ovatko tulevaisuuskuvat realistisia? Miten tällaiseen kuvaan voitaisiin päästä?

Vaihe 6: Arviointi. Valmiit elokuvat katsottiin yhdessä, ja jokainen kirjaili kommentinsa paperille kysymysrunkoon (Mikä on videossa erilailla kuin tänään? Miten alamme on muuttunut? Mitä tulevaisuudessa pitää tämän tarinan mukaan osata?). On tärkeää, että tekijä saa videostaan myös yleisöltä palautteen aivan kuin kyseessä olisi taiteellinen teos. Monen päivän vaivannäkö palkitaan näin parhaalla mahdollisella tavalla.

Välineet: A1 kokoisia paperiarkkeja, värikyiniä

9. Tulevaisuuskysely

Tuottaja2020 -hankkeessa toteutettiin sähköinen kysely TAKU ry:n jäsenistölle. Jäsenistökyseleessä saatuja näkemyksiä tarkennettiin ja tulevaisuusvisiointia monipuolistettiin neljän tulevaisuuspajan avulla. Lisäksi aineistoa yritettiin kerätä lokakuussa 2010 avoimna olleella kirjoituskilpailulla, johon ei tullut kuitenkaan yhtään tulevaisuustarinaa.

Jäsenistön tulevaisuusnäkemyksiä kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella. Lomakkeen rakentaminen tapahtui monivaiheisesti. Lähtötilanne perustui Tuottaja2020 -hankkeen alussa tehtyyn kulttuurikentän nykytilakatsauksena toimivaan Kulttuuri kokoa -raporttiin (Halonen & Teye 2011) sekä tulevaisuussignaaleja erittelevään Kulttuuri katalysoi -raporttiin (Halonen 2011a).

Kyselylomake rakennettiin väittämien varaan. Jokaista väittämää pohdittiin sen mukaan, kuinka todennäköisenä ja kuinka toivottavana vastaaja piti kehityssuuntaa. Lomake oli suomenkielinen, mutta siihen vastaamisvaihtoehtoksi annettiin myös ”Du kan också svara på svenska!” -mahdollisuutta. Yksi vastanneista vastasi avokysymyksiin ruotsiksi ja kaikki muut suomeksi.

Kyselylomakkeella kysyttiin ensin perustietoja, joiden tarkoituksena oli profiloida vastaajaa kulttuurituotannon kentän ammattilaisena. Profiointia tehtiin toimintasektorin (julkinen, yksityinen, opiskelija jne.) sekä avoimen kysymyksen perusteella. Seuraavaksi siirryttiin väittämöosioon. Väittämät oli kerätty muutamien pääteemojen alle. Teemoja olivat muutokset kulttuurisisällöissä ja tuotantojen organisoitumisessa, muutokset rahoituksessa ja ansaintalogiikoissa, muutokset yhteistyökumppanuuk-sissa sekä ”TAKU ja takulaiset vuonna 2020”, jossa pohdittiin etenkin ammatillisen organisoitumisen haasteita sekä koulutuksellisia näkökulmia (Ks. liite 4: kyselylomake)

Jokaisen osion perässä oli myös tilaa avoimelle vastaukselle. Siihen pyydettiin tarkentamaan ja perustelemaan kyseisen osion vastauksia. Perusteluosioita käytettiin aktiivisesti, ja usein niistä saatava informaatio oli rikasta. Osin perusteluissa myös todettiin väittämien monitulkinnallisuutta ja termistön vierautta. Esimerkiksi jaottelu taiteilija-apurahan ja tuotantoapurahan välillä oli vastaajille vieras (ensimmäinen kohdentuu taiteilijan tukemiseen, niin että hän on vapaa luomaan, toinen kohdentuu produktiokuluihin). Samoin tapahtuman määrittely aiheutti sekaannusta. Eniten sekaannusta aiheuttaneet kyselyn väittämät jätettiin analyysin ulkopuolelle.

Avoimissa vastausosioissa kritisoitiin myös esitettyjen väittämien henkeä. Väittämät oli pyritty tekemään sellaisiksi, että ne olivat provokatiivisia ja sitä kautta motivoisivat ottamaan kantaa. Yksi keino oli liikeluodellisten päämäärien korostaminen väittämiä asetettaessa. Tämä oli koettu osin negatiivisena kyselyn ”piiloagendana”. Eräs vastanneista kuvaa kysyttäessä yhteistyöstä eri sektorien kanssa: ”Enpä ole tarkoituksenhakuisempaan kyselyyn aikaisemmin vastannut. Lauseet ovat johdattelevia.”. Toisaalta kysymyksiin vastattiin käyttäen koko vastausvaihtoehtojen 1–4 -skaalaa. Ainakin osittain koettu johdattelevuus saattaa johtua kulttuurisektorille annetuista tehokkuus–tuloksellisuus ja luovan talouden generaattori -paineista, joiden vuoksi vastaaja saattoi olettaa, että hänen edellytetään korostavan tiettyä tulevaisuuskuva. Vastaajia oli kuitenkin pyydetty vastaamaan kyselyyn yksityishenkilönä täysin oman tulevaisuusajattelunsa pohjalta. Vastaajat myös torjuivat voimakkaasti osan väittämistä dystopioina. Samoin yksittäisen väittämän erotteluissa todennäköisen ja toivottavan tulevaisuuden välillä oli suurta vaihtelua.

Toinen lomaketta kohtaan esitetty kritiikki liittyi siihen, että ”En osaa sanoa” -vaihtoehto päädyttiin jättämään pois. Tämän toivottiin korostavan ajatusta, että tulevaisuudesta voi olla jotakin mieltä, ja juuri

sen mielipiteen kuuleminen on itseisarvoista. En osaa sanoa -vaihtoehdon pelättiin johdattavan epätoivottuun mielikuvaan, jossa vastaajan oletetaan tietävän esim. kulttuuripoliittisen strategiikirjoittelun pohjalta ”mihin olemme menossa”. Käytännössä en osaa sanoa -vastauksen sijasta osa vastaajista jätti kohtia tyhjäksi, mikä vastannee samaa näkökulmaa.

Kyselylomakkeen lopuksi pyydettiin ESR-raportointisyistä vastaajaa identifioimaan taustaorganisaationsa, joskin korostettiin, että vastausta ei tulkita missään tapauksessa kyseisen organisaation edustajan näkemukseksi. Identifikaatio-osio poistettiin erilliseksi organisaatolistaksi, eikä se ollut mitenkään mukana lomakkeiden analyysiprosessissa.

Kyselylomaketta testattiin lokakuussa 2010 Tuottaja2020 -hankkeen ohjausryhmällä sekä TAKU ry:n hallituksen jäsenistöllä. Tämän testauskierroksen perusteella osaa väittämistä täsmennettiin. Alun perin jokaisen väittämän perässä oli myös ”Miksi?”-ruutu, johon vastaajan toivottiin perustelevan valintojaan. Tästä kuitenkin luovuttiin ja päätettiin kerätä laadullisempaa näkökulmaa kohderyhmältä muiden, tarkoitukseen paremmin soveltuvien menetelmien avulla.

Kyselyyn vastasi 128 TAKU ry:n jäsentä. Tämä on erittäin pieni otos TAKU ry:n lähes 3000 jäsenestä. Pyyntö kyselyn täyttämiseksi lähetettiin sähköpostitse 2769 takulaiselle. Jäsenistöä pyrittiin aktivoimaan kyselyyn vastaamiseen jäsenlehdessä julkaisuilla artikkeleilla sekä sähköpostipyynnöillä. Ensimmäinen tieto hankkeesta julkaistiin TAKU ry:n lehdessä no 2 keväällä 2010. Toisen kerran asia nostettiin esille TAKU ry:n lehdessä 3/2010 artikkelissa Kulttuuri kokoa. Samalla julkistettiin Tuottaja2020 -hankkeen ensimmäisen vaiheen tuloksia.

Vastaajia pyydettiin valitsemaan pääasiallinen toimialansa seitsemästä vaihtoehdosta. Vaihtoehdot perustuvat sektoripohjaiseen jaotteluun,

jossa julkisen, yksityisen ja ns. kolmannen sektorin lisäksi oli vaihtoehtona freelancer, opiskelija sekä ”muu”.

Kerätty aineisto on analysoitu ensin numeerisena datana, jolloin keskitettiin keskiarvojen ja -hajontojen sekä korrelaatioiden etsintään. Lisäksi dataa on käsitelty teemoittelemalla, jolloin numeerisen datan rinnalle on nostettu avokysymyksistä tekstiosiota.

Lomakkeen väittämien toivottiin herättävän ajatuksia. Vastauksista kuitenkin näki, että näkökulmat ovat perinteisiä, niistä irtautuminen olisi kaivannut villimpää tukea - joka on lomakekyselyssä erittäin haastavaa. Kyselyn tuottajan näkökulmasta proaktiiviset väittämät saattoivat ehkä jopa lisätä defensiä eli vastaajan varovaista suhtautumista muutoksen näkemiseen. Muutoksen torjunnan on voinut käynnistää väittämien rohkeus. Toinen vaihtoehto on, että alan muutos nähdään hyvin hitaana, ja lomake ohjasi ihmistä ennemminkin antamaan ”tietoa” eikä aidosti visioimaan tulevaisuutta.

Lomakkeella ilmaistiin kuitenkin selkeästi tulevaisuuden toiveet ja uhkatilanne. Vastaukset tukivat tiukasti alalla vallitsevia konventioita taiteen itseisarvosta ja kaupallisuuden paheellisuudesta. (vrt. Halonen 2011b) Niitä ei kyseenalaistettu ja niiden kyseenalaistaminen lomakkeella nähtiin uhkana, jonka vaikutuksia lähdettiin torjumaan visioinnin sijasta. Kyselyssä korostui, että ”Toiveilla on tapana tapahtua, ehkäpä vankka perinteeseen nojautuva maailma säilyy, kun vastaajat pitävät siitä tiukasti kiinni ja puolustavat sitä sulkien ulkopuolelleen tuomittavina kaikki muut vaihtoehdot.”

Koska kyselyn vastausprosentti jäi erittäin alhaiseksi, pohdittiin lisäkyselyn laatimisen mahdollisuutta sekä muita menetelmiä tiedon keräämiseksi. Kyselyaineiston analysointi osoitti, että takulaisten mielipiteet hajaantuivat voimakkaasti vain muutamien väittämien kohdalla. Kyselyn

uusiminen vastausprosentin nostamiseksi tuntui siksi tarpeettomalta. Sen sijaan koettiin, että tulevaisuusvisiointia kannattaisi tehdä laadullisempien lähestymistapojen avulla tulevaisuuspajoissa.

TAKUn vuosikokouksen yhteydessä 9.4.2011 järjestettävän seminaarin osana organisoituun pajaan osallistui tusinan verran takulaisia. Pajassa keskityttiin tuottajan muuttuvaan rooliin. Paja äänitettiin kokonaisuudessaan, ja äänitteiden pohjalta kirjoitettiin lisäluku raporttiin Kulttuuri kannattelee. (Halonen&Teye 2011)

Tulevaisuuskyselyn rakentaminen on työlästä, ja vaatii paljon ennakkovalmistautumista. Kyselyn väittämiä ei kannata tehdä yksin, jotta niistä ei tulisi liian yksipuolisia. Kysely kannattaisikin tehdä laajemmalle vastaajajoukolle vasta tulevaisuusverstaiden jälkeen. Tulevaisuusverstaissa tuotettuja tulevaisuuskuvia voisi sitten käyttää helposti kyselyn väittämänä. Näin tulevaisuuskuvia voisi testata laajemmalla yleisöllä. Toinen vaihtoehto voisi olla kyselyn käyttäminen skenaarioiden muodostamiseen. Jos luovan tulevaisuusverstaan tulevaisuuskuvat ovat esim. jonkun melko homogeenisen ryhmän tuotoksia, voisi niihin johtavia askeleita ja tarvittavia toimenpiteitä testata toisen kohderyhmän edustajan, esim. poliittisten päättäjien, joukolla kyselymenetelmällä.

Näin strukturoitu menetelmä yksinään ei ole suositeltava toimialan ennakoinnissa. Kyseessä on niin laaja kenttä, että pelkillä väittämillä ei voida päästä hyvään tulokseen. Tulevaisuusajattelu on aina henkilökohtaista ja vaatii herättelyä ja orientoimista, jota kysely ei sellaisenaan tarjoa. Lisäksi se vaatii erittäin väittämien laatijalta paljon, että väittämät innostaisivat heittäytymään uusien mahdollisten maailmojen näkemiseen. Silti kyselyn olisi oltava kompakti, jotta kyselyyn jaksetaan vastata. Toisaalta kyselyn voisi toteuttaa pelkillä avoimilla tarinakentillä, jolloin aineistona olisi suuri määrä vapaata tekstiä ja osallistujan miitteitä. Se voisi toimia samoin kuin tarinankerrontamenetelmät, jos jonkinlainen

aloitusseminaari tai muu tulevaisuusajatteluun innostava kokoontuminen järjestettäisi ennakoon.

10. Menetelmien vertailu ja johtopäätökset

Luova tulevaisuusajattelu on kyky tai taito, jota voidaan oppia. On tärkeää ymmärtää luovuuden kiihdyttämisen mahdollisuudet, mutta myös tiedostaa mikä estää sinua toimimasta luovasti yhdessä ennakoiden omassa työssäsi. On myös tärkeää kerätä työkalupakki erilaisia ketteriä ennakoinnin menetelmiä, jotka auttavat aivojasi näkemään uusia ratkaisuideoita tulevaisuuden kohtaamiseksi ja kyseenalaistamaan vanhoja malleja. Tulevaisuusajattelua voi harjoittaa monessa erilaisessa tilanteessa aina tarpeen vaatiessa. Siksi tulevaisuuden työntekijällä on käytännöllistä olla menetelmällisiä taitoja, joita sitten voi käyttää yksin tai oman ryhmän kanssa, kun tulevaisuusajattelua tarvitaan. Kuulostaa yksinkertaiselta, mutta tulevaisuusajattelu on kuitenkin systemaattista, eikä pelkät kikkailumenetelmät riitä verstaskokonaisuuden läpiviemiseen. Mutta tarvittavat metodit opeteltuaan voi kuka tahansa osata niitä luovasti kehittää ja soveltaa erilaisissa yhteyksissä. Tarvitaan siis systemaattista ennakointia... leikkilistä luovaa puuhastelua.. ja kaikkea siltä väliltä.

Lisäksi menetelmien soveltamisessa tarvitaan tulevaisuusajattelun systemaattisuuden ymmärtämistä, sillä ilman kokonaiskuvaa tulevaisuusverstaan vaiheista on mahdotonta päästä puuhastelua pitemmälle. Eipä sillä - puuhastelu ja leikkikin ovat tärkeitä tulevaisuuteen tunkeuduttaessa: yksin emme kuitenkaan sinne pääse. Väli aikaistenkin ryhmien dynamiikka vaikuttaa ajattelun onnistumiseen, ja leikillä ja huumorilla voidaan päästä pitkällekin. Puuhastelulla ja leikillä voidaan hienosti sparata tiimejä törmäämään ja integroitumaan ja tahtomaan tulevaisuusajattelua enemmän. Realismivaiheita kannattaakin usein siirtää tuonemmaksi, mutta hallitusti.

Kuvio 5: Tulevaisuusverstaas puhalttaa uutta raikasta ilmaa toimijaan hänen uransa varrella

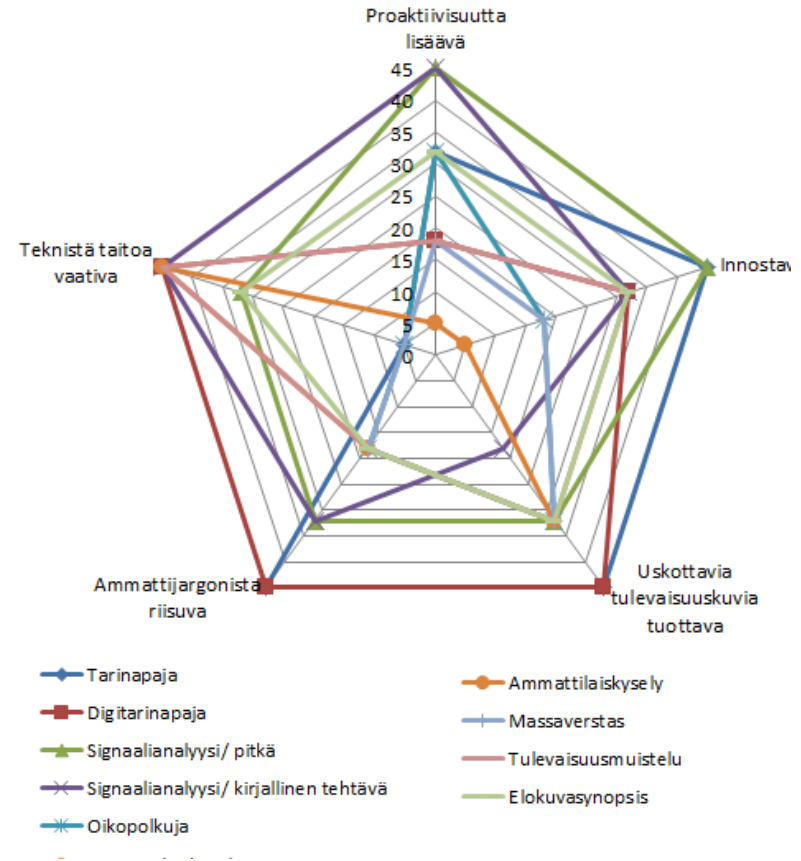
Jos haluat hienosäätää ja vaikuttaa luovaan ennakointitoimintaan syvällisemmin, kannattaa miettiä vaikuttamista myös mm. seuraaviin tekijöihin: ajankäyttö, epäonnistumisen pelon hälventäminen, kokeilemisen kynnyksen madaltaminen, peräänantamattomuus, tavoitteen asettaminen, yhteistoiminta, flown aikaansaaminen, ryhmän johtamisen ja tiimidynamiikan hiominen. Lisäksi tulevaisuusverstaissa ryhmässä toimivien yksilöiden ryhmätyöorientaatiot tulevat merkityksellisiksi: meillä jokaisella on luontaiset taipumuksemme ryhmässä toimimisessa ja myös ne liittyvät ennakointiorientaatiovalmiuksiimme.

Tulevaisuutta tehdään useimmiten fyysisissä yhteyksissä, tapahtumissa. Tulevaisuuden muutokset saadaan aikaan yhdessä tekemällä, jotta kerrytetty ymmärrys leviäisi ja herättäisi keskustelua, ja juurtuisi samalla käytännön työhön. On kriittistä, miten organisaatiossa (pikkuisessakin) sitoutetaan koko henkilöstö ymmärtämään strategisen tulevaisuusajattelun merkitys osana normaalia työtä. Erillisiin prosesseihin sisäisen viestinnän suunnitelmiseen, tiedotuskampanjoinneen ja johdon jalkautumiseen toimijoiden ja sidosryhmien keskuuteen on työlästä järjestää. Esim. Työ- ja Elinkeinministeriön Luovan talouden strate-

gisessa hankkeessa (2008–2011) suunniteltiin tähän tarkoitukseen ennakoiva tapahtumakonsepti, jossa hankkeen sisältöjä voitiin siirtää eteenpäin uudella tavalla, monilla kentillä, vaihtoehtoisia polkuja ja käyttöjä mahdollistaen. ”Taikamatto –tapahtumakonseptissa kohtavat erilaiset käytöt sekä tekemisen ja ajattelun tavat. Se yhdistää useita erilaisia menetelmiä epälineaarisen kehittämisen ja yhdessä tekemisen foorumiksi. Tapahtuman kohtaamiset mahdollistavat luovan tuhon, pörinän, harkitun sattuman, oivallusoppimisen, voimaantumisen, sinisten merien löytämisen, sekä innovaatioekosysteemien ja -verkostojen rakentumisen. Tapahtuma mahdollistaa erilaisten toimijoiden ja innovaatorajapintojen törmäyttämisen.” (Sirpalepolitiikasta kohti luovan talouden ekosysteemiä 2011, 87) Tapahtuma on suunniteltu niin, että se toimii myös visionäärisen verkostojohtamisen työkaluna. Sen sanotaan soveltuvan työkaluksi siirryttäessä tulevaisuuden kuvien hahmottamisesta kohti tulevaisuuden tekemistä valintojen kautta mm. päätöksentekijätasolla.

Jos Tuottaja2020 -hankkeessa pilotoituja menetelmiä verrataan toisiinsa, voidaan tiivistetysti todeta, että luovat menetelmät olisivat ennakkoodotusteni mukaan kaikkein innostavimpia, ja mitä pitempi prosessi oli kyseessä, sitä uskottavampia ja hiotumpia tulevaisuuskuvia menetelmä tuotti. Toisten, erilaisten toimijoiden, kohtaamisella oli selvästi vaikutusta innostumiseen ja tulevaisuusajattelun heräämiseen.

Pitkillä signaalien keräämiseen perustuvilla tulevaisuusajatteluprosesseilla voi olla eniten mahdollisuuksia lisätä osallistujien omia ennakoitavalmiuksia ja proaktiivisuutta omassa toiminnassa pysyvämmiin. Lisäksi muut pitemmät verstasmuodot, kuten tarina- ja digitarinapajat voivat lisätä ennakoivaa otetta verstaan jälkeenkin. Toisaalta on todettava, että monet verstaita ohjanneet eivät olleet tietoisesti asettaneet verstaiden tavoitteeksi proaktiivisuuden lisääntymistä osallistujien myöhemmässä toiminnassa, eivätkä siksi täysin ymmärtäneet kysymystä.

Kuvio 7: Ennakointimenetelmien arviointi. Kuinka hyvin menetelmän oletetaan lisäävän proaktiivisuutta verstaaseen osallistuneiden toiminnassa? Kuinka hyvin menetelmä innosti tulevaisuusajatteluun? Kuinka uskottavia tulevaisuuskuvia menetelmä tuotti? Kuinka hyvin menetelmä riisui ammattijargon –puheesta? Kuinka paljon teknistä taitoa menetelmä vaati?

Tulevaisuusverstas-salkku (leikkaa irti)

Kuvio 6: Tulevaisuusverstas-salkku. Kokoa jokaisesta lohkosta jotakin verstaaseesi, niin varmistat tulevaisuusajattelun käynnistymisen ja hyvän yhteistoiminnan. Palkinnoksi saat toivottavasti hyvää, käytännön suunnittelua auttavaa ennakointitietoa.

Ennakointitapahtuman suunnittelemisen työkaluksi tarjoan sinulle välineeksi Tulevaisuusverstaan kokoamisen sabluunaa eli Tulevaisuusverstaan osamenetelmien salkkua (ks. sivun kääntöpuoli). Kokoaa salkkuusi jotain jokaiseen vaiheeseen alla olevasta Tulevaisuusverstaan osamenetelmät valikosta. Näin varmistat, että olet valmistautunut, ja varustautunut fasilitoija, ja verstaan onnistuminen on todennäköisempää. Salkun tarkoituksena on muistuttaa, että tulevaisuusverstaas on tehokkaampi ja analyyttisempi, jos sisällytät siihen luovan vaiheen lisäksi myös orientaatio ja herättelyvaiheita ja lopuksi myös toimenpide- ja arviointivaiheita.

Salkkuun on koottu ehdottamani tulevaisuusverstaan kuusi vaihetta, ja löydät niihin sisältöehdotuksia tästä kirjasta. Lisäksi voit leikellä tämän kirjan printattuasi pienen tulevaisuusverstaas –menetelmäoppaan mukaasi.

Innostavimmiksi verstasmuodoiksi ohjaajat kokivat luovat tarinapajat sekä pidemmät signaalien keräämiseen ja yhteiseen analysointiin perustuvat työmuodot. Tarinapajoissa heittäytyminen oli kuitenkin olennaista, eli työmuoto vaatii ohjaajalta pedagogisessa mielessä paljon. Ohjaajan on pystyttävä luomaan luottamuksellinen ja innostava ilmapiiri ennen kuin heittäytyminen voi turvallisimmin tapahtua. Omien kokemusteni mukaan heittäytyminen oli niille helpointa, jotka eivät normaalityössään pääse ”leikittelemään” ja vapautumaan työn virallisuudesta tai formaalista, muiden asettamien struktuurien mukaan toimimisesta.

Omien ennako-oletusteni mukaan (vrt. Hero 2011) ammattijargonista riisuutuminen on erittäin olennaista tulevaisuusajattelun käynnistymiselle ja verstasprosessien onnistumiselle. Usein heikosti suunnitellut, ei-systemaattiset tulevaisuustyöpajat ovat tarjonneet keskustelufoorumien, joissa toistellaan niitä fraaseja, joita olemme virkamme puolesta tai aikamme tietokirjallisuuden luettuamme tottuneet toistamaan. Ajassamme toimii myös aina ”tärkeitä ajattelijoita”, joiden vanavedessä haluamme kulkea, ja joiden sanomisiin haluamme yhtyä. Jotta tulevaisuusajattelu voi käynnistyä, on tämän historiallisen hetken mantrasta voitava vapautua. On voitava irrottautua niistä pidäkkeistä, jotka estävät minua henkilönä astumasta oman laatikkoni ulkopuolelle. Parhaiten tähän tarjoaa foorumin pitkä digitarinapajaprosessi, sekä muut narratiiviset prosessit, kuten elokuvasynteesi ja tarinapaja (esim. toisen housuissa –paja). Pitkissä prosesseissa luottamus osallistujien välillä ehtii muodostua, ja vetäjän hierarkkinen johtaja-asema asettua taka-alalle.

Verratuista menetelmistä ainoastaan ammatilaiskysely näyttäisi menetelmänä olevan heikosti innostava ja vähän proaktiivisuutta lisäävä, toisaalta myös laatijaltaan ja analysoijaltaan teknistä taitoa vaativa. Tulevaisuusväittämät eivät innostaneet erityisesti visiointiin, ja hank-

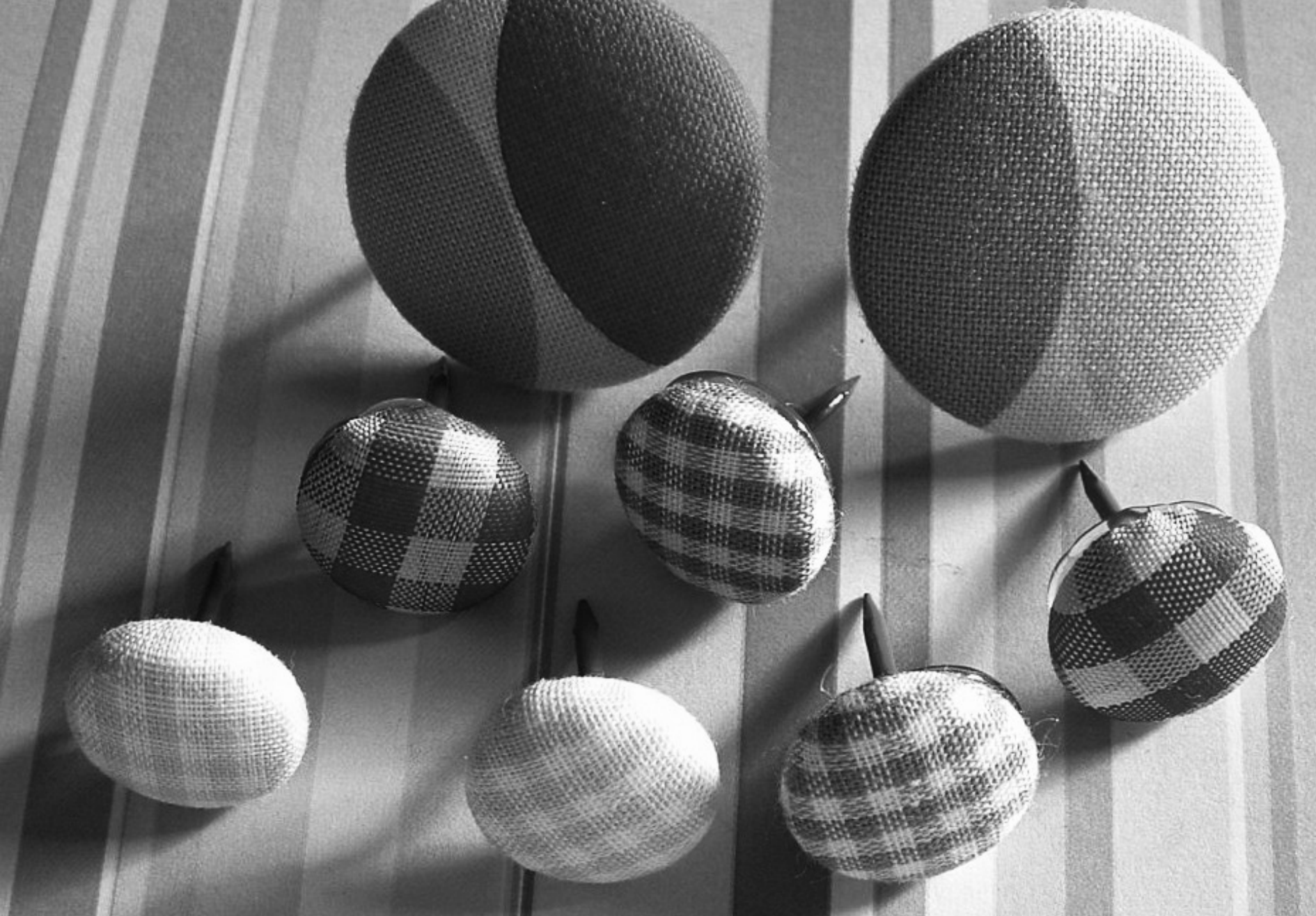
keessa järjestettiin kyselyyn vastanneille jälkepäin vielä tulevaisuusverstas. Vaikka digitarinapaja on teknistä taitoa vaativa, näyttäisi siltä, että vaiva tulee kuitenkin palkituksi. Vaikka menetelmiä on vaikea vertailla keskenään niiden erilaisten tavoitteiden ja työmuotojen vuoksi, on kuitenkin ollut mielekästä suhteuttaa niitä toisiinsa. Luovilla ja pitkillä verstasmuodoilla näyttäisi vertailussa olevan eniten hyötynäkökulmia. Innostuminen yhteistoimintaan on tulevaisuusverstaiden onnistumisen, ja myös vaikuttavuuden kannalta olennaista. Jos tulevaisuusajattelu ei käynnisty, tulevaisuuskuvat jäävät nykyisyyden kritiikin asteelle, eikä näkemyksellisyys käynnisty.

Uskottavien tulevaisuuskuvioiden tuottaminen ei sinänsä ole ennakoinnin onnistumisen kriteeri, sillä tulevaisuuskuvilla on arvoa niin utopioina, dystopioina, pelottavina, mahdollisina, vältettävänä jne. tulevaisuuskuvinä. Omien ja oman toiminnan mahdollisuuksien tunnistaminen on usein vaikeaa, ja sitä on tarpeen harjoitella. Luova ajattelu on kaikkien etuoikeus, mutta vain harvat saavat siihen tilaisuuden tai löytävät sille aikaa. Ideointi ryhmässä ja ihmisten erilaisuuden hyödyntäminen auttavat usein näkemään paremmin omiakin mahdollisuuksia ja tulevaisuuden osallistamalla parantaminen voisi olla aktiivista toimintaa. Tulevaisuuden mahdollisuuksiemme lisääntyvät, jos pystymme tänään löytämään laajemman tai laadukkaamman valikoiman toivottavia tulevaisuuskuvia. Siksi on hyödyllistä myös avata luovuusestoja tulevaisuuden ennakointiin perinteisesti kuulumattomillakin menetelmillä, joilla oman ajattelun kapea-alaisuus tulee läpinäkyväksi. Vasta osallistujan oma oivallus ”miksi minä tuota ajattelin” saa aikaan ymmärryksen ja halun oman ajattelutavan laajentamiseen ja tulevaisuuden mahdollisuuksien näkemiseen monipuolisemmin. Pidäkkeistä vapautuminen - vaikka väkisin –ajattelu siis kannattaa. Näistä syistä vapaan tulevaisuusideoinnin eli ns. divergentin vaiheen ja tulevaisuusideoiden arvioinnin eli konvergentin vaiheen selkeä erottaminen toisistaan on tulevaisuusajatteluprosessien luovien vaiheiden aikana ehdottoman tärkeää. Muuten niistä saatava hyöty valuu hukkaan.

Nuorten aikuisten syrjäytymisen ehkäisemiseksi tulevaisuusajattelu olisi hyvä juurruttaa oppilaitoksiin. Henkilökohtaisen vastuun ottaminen omasta toivottavasta tulevaisuudesta on yhteiskunnallinen menestystekijä, mutta ensin pitäisi ymmärtää, miten. Menetelmällinen osaaminen ei voi koostua pelkästä läjästä hyviä niksejä tai kikkoja, vaan tulevaisuusajattelua pitäisi integroida osaksi sisältöjä ja pedagogisia polkuja. Proaktiivisuustason nostamiseksi korkeakouluopiskelijoilla olisi hyödyllistä kehittää lisää tulevaisuusajatteluun sparraavia menetelmiä (yhteisöllisiä ja virtuaalisia) ja juurrutetaan niitä osaksi korkeakoulujen opetusta, aluksi pilotoimalla ja kokeilemalla ja mittaamalla tuloksia. Olisi hyvä myös jatkokouluttaa korkeakouluopettajia, kulttuurituottajia ja tutoreita tulevaisuusajattelun kiihdyttämisen fasilitaattoreiksi, jotta tulevaisuusorientaatio juurtuisi nopeammin. Olisi myös hyödyllistä etsiä korkeakouluille systemaattista tapaa saada tulevaisuuden kuluttajaa/ yleisöä koskevaa tietoa jatkuvasti sisään korkeakouluun. Tällä tavoitellaan jatkuvaa uudistumiskykyä opettajille sekä jatkuvaa impulssivirtaa opiskelijoille.

Kulttuurituottajan osaamistarpeita ennakoidessa Tuottaja2020 hankkeen yhtenä tuloksena todetaan, että tulevaisuusajattelua olisi systemaattisesti juurrutettava korkeakouluihin ja kuluttajaa koskevaa ennakoitietoa tulisi imeä systemaattisemmin korkeakouluihin opettajien uudistumiskyvyn takaamiseksi sekä opiskelijan tulevaisuusajattelun alustamiseksi. Tämän menetelmäärviöinnin pohjalta voidaan lisäksi todeta, että ilman työkaluja ei käytännön toimijat eli ammattilaiset helposti pysty integroimaan proaktiivista ennakoitityötä osaksi projektitodellisuuttaan. Kehittämistyölle ja toiminnan suuntaamiselle jää vain vähän tilaisuuksia, ja vähätkin tilaisuudet voivat jäädä käyttämättä, jos ennakkoinnin käytännönläheistä menetelmäosaamista ei ole ollenkaan. Menetelmäosaaminenkaan ei voi perustua menetelmiä koskevien faktojen opetteluun, vaan soveltamisosaamiseen ja kokeilemiseen käytännössä. Proaktiivinen, ennakoiva ja aikaansa seuraava työntekijä on edelleen haluttava 30 vuoden työuran jälkeen, vaikka faktat sisällöis-

tä olisivatkin unohtuneet tai muuttuneet jo kauan sitten. Ennakkoinnilla voidaan työelämässä päästä parhaimmassa tapauksessa toimimaan suuntaan tuoreiden, vaihtoehtoisten toimintatapojen ja ideoiden innostavassa ilmapiirissä, jossa näemme itsemme toimimassa isommasa tai vaihtoehtoisissa konteksteissa. Ennakkoinnin integroitua osaksi normaalia työtä voi toiminnan urautumista välttää, työtöyryväisyyttä ja jaettua vastuuta lisätä. Sitoutumalla työnantajansa tulevaisuuden suunnitteluun tai toimialan tulevaisuuden ennakointiin, voivat toimijat paremmin sitoutua työskentelemään tehokkaammin kohti jaettua toivottavaa tulevaisuutta ja välttämään toimimasta kohti ei-toivottua tai uhkaavaksi koettua tulevaisuutta.

LÄHTEET

Aalto-Setälä, Pauli (2005). Merkitystalous. Helsinki: Kirjapaja.

Alueellisen ennakkoinnin käytännön opas (2002). Uudenmaan TE-keskus. Euroopan komission julkaisuja.

Amabile, Teresa M. (1996). Creativity in context: Update to "The Social Psychology of Creativity." Boulder, CO, US: Westview Press.

Björkqvist, Leena (2011). Tulevaisuuspaaja 200 eurooppalaiselle kulttuurituotannon ammattilaiselle. Artikkelit TAKU-lehdessä 4/2011.

Borg, O. (1992). Tulevaisuudentutkimuksen suhde muihin tieteisiin ja tiedonaloihin. Kirjassa Vapaavuori M. (toim.). Miten tutkimme tulevaisuutta? ss. 299–307.

Bruner, Jerome (2004). Life as Narrative. Social Research 71:3.

Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (2002). Osallisuuden jäljillä. Teoksessa Bäcklund, Pia & Häkli, Jouni & Schulman, Harry (2002) (toim.). Osalliset ja osaajat. Kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus. Helsinki.

De Bono, Edward (1992). Serious creativity: using the power of lateral thinking to create new ideas. HarperBusiness.

Encatc Reader (2011). http://www.encatc.org/pages/fileadmin/user_upload/AC_2011/ENCATC2011AnnualConference_Reader_web.pdf

Ennakkoinnin sähköinen tietopalvelu ENSTI. Opetushallitus. http://www.oph.fi/tietopalvelut/ennakointi/ennakkoinnin_sahkoinen_tietopalvelu_ensti Luettu 4.10.2011

Eskola, Jari (1997). Eläytymismenetelmäopas. Tampere: Tampereen yliopisto.

Fisher, Walter R. (2009). Human Communication as Narration. Toward a Philosophy of Reason, Value, and Action. Columbia: South Carolina.

Hakanen, J. (2004). Työuupumuksesta työn imuun: Työhyvinvointitutkimuksen ytimessä ja reuna-alueilla. Työ ja ihminen – tutkimusraportti 27. Helsinki: Työterveyslaitos.

Halonen, K. & Teye, O. (2011). Kulttuuri kannattelee. Takulaisten näkemyksiä kulttuurituotannon tulevaisuudesta. (.pdf) Tuottaja2020 – hankkeen julkaisuja. tuottaja2020.metropolia.fi.

Halonen, Katri (2011a). Kulttuuri katalysoi. Megatrendien tähtäminen kulttuurituotannon kentälle. Tuottaja – hankkeen julkaisuja. tuottaja2020.metropolia.fi.

Halonen, Katri (2011b). Kulttuurituottajat taiteen ja talouden risteyskohdassa. Väitöskirja, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research.

Halonen, Katri (2011c). Tuottaja tuottaa taidetta ja yhteisöjä. Taku-lehti 4/2011.

Heinonen, S. (2009). Tulevaisuuden tutkimuksen metodeista. Tulevaisuuden tutkimisesta tulevaisuuden luomiseen. Tulevaisuuden kulttuuri -seminaari 11.2.2009, Helsinki. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tapahtumakalenteri/2009/02/Liitteet/Sirkka_Heinonen.pdf

Herlin, Niko (2011). Julkaisematon esitys "Finpro Foresight – oivalluksia ilmiöistä" 3.11.2011 Metropoliaassa.

Hero, Laura-Maija (2011). Kulttuuri kipinöi. Tulevaisuusajattelun pedagogiset haasteet. Tuottaja2020 -julkaisuja. (.pdf)

Hietanen, O. & J. Kaivo-oja (2005). Ennakoivaan arviointiin. Julkaisussa Lyytinen, Heikki K. & Räisänen, Anu (toim.) Kehittämissuuntaa arvioinnissa. Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja. Koulutuksen arviointineuvosto. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä, s. 163–170.

Hietanen, O. & J. Kaivo-oja (2006). Ennakointi ja luova ajattelu -seminaarimateriaali 26.4.2006, Pori.

Hiltunen, Elina (2007). The Futures Window – A Medium for Representing Visual Weak Signals to Trigger Employees' Futures Thinking in Organizations. Kauppakorkeakoulun julkaisuja. Helsinki.

Hiltunen, Elina (2008). Tulevaisuuden tutkimuksen menetelmät ja heikot signaalit. STAE 2008 – Tulevaisuusseminaarin materiaali 3.5.2006.

Hiltunen, Elina (2010): Weak signals in organizational futures learning. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis. Väitöskirja.

Hiltunen, Elina. Heikkojen signaalien lähteitä <http://www.future.vuodatus.net/page/lahteita>. Luettu 3.10.2011

Jameson, Daphne A. (2001). Narrative Discourse and Management Action. The Journal of BusinessCommunication 38:4. 476–511.

Jungk, R. & Müllert, N. (1987). Tulevaisuusverstaat. Suom. K. Vaara, Keskinäisen sivistyksen seura Suomen Lataamo, Helsinki.

Kulttuuri - tulevaisuuden voima; Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus -selontekoa varten. Opetusministeriön julkaisuja 2009:

http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Kulttuuri_-_tulevaisuuden_voima_Taustaselvitys_kulttuurin_tulevaisuus_selontekoa_varten.html

Kulttuuri - tulevaisuuden voima. Toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta. Opetusministeriön julkaisuja 2010: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Kulttuuri_-_tulevaisuuden_voima_Toimikunnan_ehdotus_selonteoksi_kulttuurin_tulevaisuudesta.html

Kuosa, Tuomo (2005). Heikko signaali vai merkityksetön kohina: Pattern management – ontologisesti uusi lähestymistapa heikkojen signaalien ja tarkasteluun ja tulkintaan, in Finnish]. Futura 4/2005, ISSN 0785-5494, pp. 115–120.

KvantiMOTV (Kvantitatiivisten menetelmien tietovaranto), www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/. Luettu 6.9.2011

Majavesi, Medeia (2010). Ennakointimenetelmiä. Pirkanmaan alueellinen ennakointityö. <http://www.pirkanmaa.fi/fileadmin/pirkanmaa/pdf/Aluekehitys/ymparistoohjelmalyo/Ennakointimenetelmiae1.pdf>

Malaska, P. (1993). Tulevaisuustietoisuus ja tulevaisuuteen tunkeutuminen. Teoksessa Vapaavuori, Matti (toim.) Miten tutkimme tulevaisuutta. Acta Futura Fennica No. 5, Painatuskeskus, Helsinki, ss. 6–12.

Mannermaa, M. (1999). Tulevaisuuden hallinta. Skenaariot strategiatyöskentelyssä. WSOY, Porvoo.

Mannermaa, M. (2003). Pehmeä systeemimetodologia evolutionaarisessa tulevaisuuden tutkimuksessa. Teoksessa Vapaavuori, M. & von Bruun, S. (toim.): Miten tutkimme tulevaisuutta? s. 79–85. Acta Futura Fennica, Tulevaisuuden tutkimuksen seura, Tampere.

Mannermaa, M. (2004). Heikoista signaaleista vahva tulevaisuus, Wsoy, Porvoo.

Mannermaa, M. (2008). Jokuveli. Elämä ja vaikuttaminen ubiikkiyhteiskunnassa, WsoyPro 2008

Masini, E. (1993). Why Futures Studies? Grey Seal, London.

Nuorten tulevaisuuskuvat 2008, Sitra, Tekes. <http://www.sitra.fi/julkaisut/muut/Nuorten%20tulevaisuuskuvat.pdf?download=Lataa+pdf>

Oivallushankkeen loppuraportti (2011). http://www.ek.fi/ek/fi/tutkimukset_julkaisut/2011/5_touko/Oivallus-web-v4_final.pdf

Ojasalo, Katri; Moilanen, Teemu; Ritalahti Jarmo (2009). Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Porvoo: WSOYpro Oy

Poskela, Jarmo: Luovuus – määrittelystä käytännön kehittämiseen. http://innotiimi.com/site/?lan=3&mode=tiedotteet&laji=2&tiedote_id=881. Luettu 4.10.2011

Rainbird, Marita & Lappalainen, Linda (toim.) (2007). Case Closed? Mundo-projektin loppuraportti.

Ruckenstein, Minna, Suikkanen, Johannes & Tamminen, Sakari (2011). Unohda innovointi. Keskity arvonluontiin. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Räihä, K. (2004). Learning Cafe® uuden tiedon synnyttämisen työkaluna. Julkaisussa Tasa-arvosta lisäarvoa alueiden hyvinvointiin. www.intermin.fi/suomi/tasa-arvoseminaari. Luettu 5.9.2011

Toikko, Timo & Rantanen, Teemu (2009). Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere University Press.

Toikko, Timo (2011). Toimijalähtöinen kehittäminen. Valtaväylä-hankkeen julkaisuja.

Tulevaisuuden tutkimuskeskus (2010). Futuuri 1/2010. Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen asiakastiedote. http://www.tse.fi/FI/yksikot/erillislaitokset/tutu/Documents/futuuri/futuuri_1-2010.pdf

Uotila, Pekka (2010). Julkaisematon opetusmateriaali tulevaisuusverstaassa Mikkelin Ammattikorkeakoulussa.

Uotila, Pekka (2011a). Kulttuuri kyydittää. Kulttuuriekosysteemi ja matkailu. tuottaja2020.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/katalysoi/7_Kulttuuri_kyydittaa_Uotila_WEB.pdf

Uotila, Pekka (2011b). Oikopolkuja –kertomuksellinen ennakointimenetelmä. Julkaisematon dokumentti.

Uotila, Pekka (2011c). Projektinsuunnitelun narratiivinen rakentuminen. Vaasa: Vaasan yliopisto.

Vapaavuori, Matti & von Bruun, Santtu (toim.) 2003. Miten tutkimme tulevaisuutta? 2. uudistettu painos. Tampere: Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry.

KUVAT

© TomT (Flickr.com)	6
© vidrio (Flickr.com)	12
© McSaoul (Flickr.com)	13
© Pavelvasenkov (Dreamstime)	17
© hatake_tata (Flickr.com)	26
© TheFordTheatre (Flickr.com)	46
© epSos.de (Flickr.com)	42
© UGGboy (Flickr.com)	59
Microsoft Office clipart	63
© heatherknitz (Flickr.com)	69

ENGLISH SUMMARY

Experiments in Culture. A critical assessment of the future forecasting methods.

Why is the future forecasting skill so important? How could we integrate pragmatic forecasting activities into working life more nimbly? What kind of methods would provide new impetus to the anticipation? In this report, forecasting is seen as activity, which can be used to reduce future uncertainties in everyday working life. Thinking of the future is seen as a necessary skill and attitude that can be developed in training and working practices. The methodological space is set as a test environment when we try to reach into the future with heterogeneous groups. Creative industries are seen as potential center of future forecasting when reaching to other industries. The methodological skill and attitude should thus be developed as key competence.

The facilitators of the workshops thought that the most inspirational methods were story workshops as well as longer weak signal collection and analysis processes. Often poorly designed, non-systematic future workshops have provided a discussion forum, where the outcome is a repetition of the "jargon talk" that we normally use professionally. In our time "important thinkers" rule the discussions. The future talk can begin when we are released from inhibitions and can escape the current historic moment mantra. With creative methods it is possible to detach the barrier that keep me as a person from "outside of the box" -thinking. The best way to provide a forum for a jargon free discussion seems to be long (digital) story workshop processes, narrative as well as other creative processes that are based on narration, such as movie synopsis workshops. Compared to these methods only professional survey method seems to be low-inspiring

and increase little proactivity. The future claims in the survey did not particularly inspire visioning, and there was a need to hold a live future workshop for the respondents.

Although the methods are difficult to compare due to their different goals and forms, it was meaningful to relate them to each other. Creative and long workshop forms seem to give the most useful insights of the future. Enthusiasm of the collaboration amongst the participants and the topics of the discussion (often recorded) seem to be the success measures for future workshops.

The usefulness of the outcome (often future images and scenarios) appears to be of less importance when the goal is set to be the increase of the proactiveness in life and work.

Participants own potential and self-identification is often difficult, and it is necessary to practice the discourse of the wanted future. Creative thinking is the privilege of all, but only a few get the opportunity or find time to practice it with others. Brainstorming in diverse groups and diverse methods help in seeing opportunities. Our possibilities grow if we can find a wider range of desirable future images and specify the steps to reach them. Therefore, it is also useful to open the creative inhibitions with non-traditional methods. Only the participant's own insight of the opportunities make future more versatile. The release of a barrier - even by force - pays off.

CULTURAL MANAGER 2020 is a cultural research project conducted in Finland. Cultural Manager 2020 project predicts the state of event production in 2020 and aims to recognize future challenges with respect to competence. The highlighted viewpoints consist of both insights of the cultural managers as well as the views of the surrounding professionals. The research process in the project aims at developing the national

Bachelor's and Master's degrees in Cultural Management, as it simultaneously defines the skills needed in the future and discusses the competency profiles.

Ennakointimenetelmän arviointi

Olet kokeillut ennakkoinnin menetelmää osana Tuottaja2020 hanketta. Nyt on aika arvioida menetelmien sopivuutta ja sovellettavuutta. Ole hyvä ja rastita sekä vastaa jokaiseen miksi-kysymykseen!

Mitä menetelmää arvioit? _____

1. Kyseessä oleva menetelmä voi arvioni mukaan lisätä proaktiivisuutta osallistuneiden toiminnassa. Valitse yksi, rastita.

Ei mielestäni lisännyt verstaaseen osallistuneiden proaktiivisuutta

Lisäsi jonkin verran

Lisäsi selvästi

Lisäsi merkittävästi verstaaseen osallistuneiden proaktiivisuutta

Miksi? _____

2. Kyseessä oleva menetelmä innostaa arvioni mukaan tulevaisuusajatteluun. Valitse yksi, rastita.

Ei mielestäni erityisesti

Innostaa jonkin verran

Innostaa selvästi

Innostaa merkittävästi

Miksi? _____

3. Kyseessä oleva menetelmä tuottaa arvioni mukaan uskottavia tulevaisuuskuvia. Valitse yksi, rastita.

Ei mielestäni tuota uskottavia tulevaisuuskuvia

Tuotti vain joitakin uskottavia kuvia

Tuotti uskottavia kuvia

Tuotti merkittävästi uskottavia kuvia

Miksi? _____

3. Kyseessä oleva menetelmä riisui osallistujat totutusta ammattijargonista vapauttaen osallistujan luovaan tulevaisuusajatteluun. Valitse yksi, rastita.

Ei mielestäni vapauttanut luovaan tulevaisuusajatteluun

Vapautti jonkin verran

Vapautti melko hyvin

Vapautti hyvin luovaan tulevaisuusajatteluun

Miksi? _____

3. Kyseinen menetelmä vaati (tieto)teknisiä valmiuksia. Valitse yksi, rastita.

Ei vaatinut

Vaati vähän

Vaati jonkin verran

Vaati hyviä teknisiä valmiuksia

Miksi?

Kiitos paljon!

Signaalien keräys

Tehtävässä on tarkoituksena herkistää tuntosarvia siten, että tunnistat ympärillä vellovasta signaalien tulvasta oman työsi tulevaisuuden kannalta tärkeitä signaaleja. Tulevaisuussignaaliilla tarkoitetaan tämän tehtävän puitteissa heikkoa signaalia, tai jo vahvistunutta signaalia. Tärkeää on, että huomaat tavanomaisesta poikkeavia käyttäytymistapoja tai asioita, jotka saattavat kertoa jotakin tulevaisuuden kulttuurikuluttajista. Keskity siis tulevaisuuden kulttuurikuluttajan toiveiden, halujen, unelmien ja viimekädessä käyttäytymisen ennakkointiin tulevaisuussignaalien avulla. Tarkemmin signaaleista, lue <http://future.vuodatus.net/blog/346176>.

Signaaleja löytyy joka paikasta. Keskity tarkkailemaan asioita, jotka ovat jollakin tavalla yllättäviä tai itsellesi uusia. Mikäli tuntuu hankalalta päästä alkuun, kurkkaa tulevaisuustutkija Elina Hiltusen (<http://www.future.vuodatus.net/page/lahteita>). Siinä Hiltunen myös opastaa signaalien äärelle: Heikot signaalit ovat kuitenkin tyypillisesti pieniä yksittäisiä erikoisia tapahtumia, pikku lehtijuttuja, rivien välissä mainittuja pohdintoja, muutoksia totutuissa toimintatavoissa ja vaikka huhuja.

Perehdy seuraavaan esitykseen:

Finpron Luovan alan trendit osoitteessa:

http://www.cupore.fi/documents/Trend_Pulse_for_Creative_Industries.pdf

Kerää 5 signaalia ja syötä ne 10.1.2012 mennessä Tuottaja2020 signaalialustalle tuottaja2020.metropolia.fi > SignaaliWiki. Ota ne mukaasi lähipäiville paperilla. Voit liittää mukaan myös kuvia. Lisäksi kollegasi ovat tuottaneet sinne erilaisia signaaleja. Lue niitä. Signaalianalyysi tapahtuu 14.1.2012 lähijaksolla.

Tulevaisuuden kulttuurituottaja (3 op) VAO/ YAMK ja AMK

Laajuus:	3.0 op
Tavoitteet ja saavutettava osaaminen:	<p>Tavoitteena on herätä huomaamaan, mitä kulttuurituotannon kentällä tällä hetkellä tapahtuu, ja mihin ala on menossa. Opintojaksolla opitaan ennakoivaa toimintatapaa, ja mahdollisten tulevaisuuksien hahmotamista ja analysoimista. Opintojakson painopiste on tulevaisuuskuvioiden muotoilemisessa sekä valmiiden tulevaisuuskuvioiden punnitsemisessa ja skenaariotyössä.</p> <p>Tulevaisuutta rakennetaan aktiivisten valintojen kautta, tarkoitus ei ole tehdä vain visiota, vaan pyrkiä tekemään kehityskulun kuvauksia: millaiset valinnat voisivat johtaa millaiseenkin kulttuurituotannon tulevaisuustilaan?</p> <p>Tavoitteena on perehdyttää opiskelija työn ja toimialan tulevaisuuden suunnitteluun ennakoivien menetelmien, ja niiden soveltamiseen kulttuurituottaja-asiantuntijatyössä. Kurssi antaa kulttuurituottajalle valmiuksia proaktiivisen toimintatavan käyttöönotossa ja toimintatapojen juurruttamisessa omaan organisaatioon.</p>
Sisältö:	<p>Lähiopetus: Luennot, skenaariopaja</p> <p>Etäopinnot: Kirjallisuus ja kaksi tehtävää</p>
Arviointi:	0–5
Vastuopettaja:	Laura-Maija Hero

Lähiopetus

3.11.11 klo 9.00–12.00 - Hämeentie 153 b, ay4101. Luento (1,5 h): Tulevaisuus ja ennakointi (LM Hero/ Tuottaja2020 -hanke). Signaalit, skenaariot ja tutkimus. Tuottajan tulevaisuus -prosessi. Lue ensi kerraksi kaksi em. kirjoista (pakollinen: Kulttuuri katalysoi, Halonen 2011, toisen voit valita: tuottaja2020.metropolia.fi > julkaisut). Kerää signaaleja –

tehtävä. Luento (1,5h): FinPro Foresight: kuluttajatrendit (Niko Herlin/ FinPro)

14.1.12 klo 9.00–16.00 Luento 3 h ja verstaas 4 h (7 h): Hämeentie 153 b, ay4101. Luento (3 h): Kulttuurituotannon ilmiöt ja tulevaisuusnäky-

mät. (LM Hero/ Tuottaja2020 –hanke). Miten tulevaisuuskuvat vaikuttavat omaan työhöni? Signaalianalysiverstas.

15.1.12 klo 9.00–16.00 Verstas (7 h) - Hämeentie 153 b, ay4101. Tulevaisuusverstas sekä palveluskenaariot (Kulttuurin kuluttaja 2020 - Kulttuuripalvelu 2020). Tarinoiden ja palveluskenaarioiden luominen ryhmässä. (LM Hero/ Tuottaja2020 -hanke)

Suoritus ja tehtävät:

Lähiopetus (80% läsnäolo pakollinen): luennot, pajat ja niissä tuotetut ryhmätyöt

Tehtävä 1, 2, 3 palautettu Moodleen.

Lähteet:

Kaikki Tuottaja2020 siihen mennessä julkaistu. Katso: tuottaja2020.metropolia.fi

Finpron Luovan alan trendit http://www.cupore.fi/documents/Trend_Pulse_for_Creative_Industries.pdf

Kulttuuri - tulevaisuuden voima; Taustaselvitys kulttuurin tulevaisuus-selontekoa varten. Opetusministeriön julkaisuja 2009: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Kulttuuri_-_tulevaisuuden_voima_Taustaselvitys_kulttuurin_tulevaisuus_-_selontekoa_varten.html

Kulttuuri - tulevaisuuden voima. Toimikunnan ehdotus selonteoksi kulttuurin tulevaisuudesta. Opetusministeriön julkaisuja 2010: http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Kulttuuri_-_tulevaisuuden_voima_Toimikunnan_ehdotus_selonteoksi_kulttuurin_tulevaisuudesta.html

[mitedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Kulttuuri_-_tulevaisuuden_voima_Toimikunnan_ehdotus_selonteoksi_kulttuurin_tulevaisuudesta.html](http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/Kulttuuri_-_tulevaisuuden_voima_Toimikunnan_ehdotus_selonteoksi_kulttuurin_tulevaisuudesta.html)

TEHTÄVÄT

1. Signaalien keräys

Tehtävässä on tarkoituksena herkistää tuntosarvia siten, että tunnistat ympärillä vellovasta signaalien tulvasta oman työsi tulevaisuuden kannalta tärkeitä signaaleja. Tulevaisuussignaaliilla tarkoitetaan tämän tehtävän puitteissa heikkoa signaalia, tai jo vahvistunutta signaalia. Tärkeää on, että huomaat tavanomaisesta poikkeavia käyttäytymistapoja tai asioita, jotka saattavat kertoa jotakin tulevaisuuden kulttuurikuluttajista. Keski-työsi tulevaisuuden kulttuurikuluttajan toiveiden, halujen, unelmien ja viimekädessä käyttäytymisen ennakointiin tulevaisuussignaalien avulla. Tarkemmin signaaleista, lue <http://future.vuodatus.net/blog/346176>.

Signaaleja löytyy joka paikasta. Keskity tarkkailemaan asioita, jotka ovat jollakin tavalla yllättäviä tai itsellesi uusia. Mikäli tuntuu hankalalta päästä alkuun, kurkkaa tulevaisuustutkija Elina Hiltusen (<http://www.future.vuodatus.net/page/lahteita>). Siinä Hiltunen myös opastaa signaalien äärelle: Heikot signaalit ovat kuitenkin tyypillisesti pieniä yksittäisiä erikoisia tapahtumia, pikku lehtijuttuja, rivien välissä mainittuja pohdintoja, muutoksia totutuissa toimintatavoissa ja vaikka huhuja.

Perehdy seuraavaan esitykseen Finpron Luovan alan trendit osoitteessa:

http://www.cupore.fi/documents/Trend_Pulse_for_Creative_Industries.pdf

Kerää 5 signaalia ja syötä ne 10.1.2012 mennessä Tuottaja2020 signaa-

lialustalle tuottaja2020.metropolia.fi > SignaaliWiki. Ota ne mukaasi lähipäiville paperilla. Voit liittää mukaan myös kuvia. Lisäksi kollegasi ovat tuottaneet sinne erilaisia signaaleja. Lue niitä. Signaalianalyysi tapahtuu 14.1.2012 lähijaksolla.

2. Skenaariot

Lue ensi kaksi Tuottaja2020 kirjaa (pakollinen: Kulttuuri katalysoi, Halonen 2011, toisen voit valita: tuottaja2020.metropolia.fi > julkaisut). Kirjoita essee aiheesta ”Kuinka megatrendit tähtävät omaan työhöni” – hahmottele toivottava ja ei-toivottava skenaario kuvailemalla tulevaisuuskuvia sekä niihin johtavia mahdollisia polkuja (kaikkien tulisi mielestäsi olla mahdollisia skenaarioita). Palautus 8.1.2012 mennessä Moodleen. Tehtävää käsitellään 14.1.-15.1.2012 lähipäivillä.

3. Tulevaisuusverstassuunnitelma

Tee kalvosarja Tulevaisuuskuvat 2020, jonka voit esitellä omassa yrityksessäsi kehittämispäivillä tai muussa suunnittelutilaisuudessa. Suunnittele tulevaisuuspaaja yritykseesi (alustus, menetelmä, tavoitteet, kulku, aika, tarvittavat välineet). Voit etsiä Creative commons –lisenssillä varustettuja kuvia esim. Flickristä. Palautus 30.1.2012 mennessä Moodleen. Saat palautteen 15.2 mennessä sähköpostitse.

Arvoisa takulainen

Tällä lomakkeella kartoitetaan ajatuksiasi kulttuurituotannon kentän tulevaisuudesta. Lomake liittyy Tuottaja 2020-hankkeeseen, jonka puitteissa ennakoidaan millaista osaamista tulevaisuuden kulttuurituottaja tarvitsee. Hankkeen toteuttavat TAKUn kanssa kotimaisista kulttuurituotannon alan ammattikorkeakouluista koottu tutkijaryhmä sekä Kulttuuritutkimuksen edistämissätiö Cuporen tutkijat.

Kysely rakentuu tulevaisuusväittämistä. Tehtävänäsi on arvioida kunkin väittämän toteutumisen toivottavuutta ja todennäköisyyttä. Lisäksi perässä on Miksi? -ruutu, johon toivon sinun kirjailevan väittämien herättämiä ajatuksiasi. Kyselyyn vastaaminen vie noin 20 minuuttia.

Mikäli mieleesi tuli jotain kysyttävää, ota yhteys! katri.halonen@metropolia.fi

Du kan också svara på svenska!

Perustiedot

Mikä on pääasiallinen toimialasi?

Valitse tästä ▼

Kuvaile toimintaasi kulttuurin kentällä. Onko jokin taide/kulttuuriala, yleisösegmentti tai muu tausta, jonka kautta tarkastelet kulttuurialaa?

Mitä ammattinimikettä käytät?

Muutokset kulttuurisisällöissä ja tuotantojen organisoitumisessa

Seuraavassa on lueteltu joukko tulevaisuusväittämiä liittyen kulttuurisisältöihin ja tuotantojen organisoitumiseen. Pohdi omien tulevaisuusajatuste-
si valossa kuinka **TODENNÄKÖISIÄ** ja **TOIVOTTAVIA** seuraavat väittämät ovat.

Arvioi ensimmäiseen sarakkeeseen väittämän todennäköisyyttä: 1=epätodennäköinen, 2=jokseenkin epätodennäköinen, 3= todennäköinen, 4=erittäin todennäköinen.

Arvioi lisäksi toiseen sarakkeeseen väittämän toivottavuutta: 1=epätoivottava, 2= jokseenkin epätoivottava, 3= toivottava & 4=erittäin toivottava. Lopuksi on vapaa tekstiruutu, johon toivomme sinun perustelevan vastauksia siltä osin, kun se tuntuu kokemuksesi näkökulmasta tärkeältä.

Arvioi, kuinka **TODENNÄKÖISIÄ** ja **TOIVOTTAVIA** seuraavat väittämät ovat.

	TODENNÄKÖISYYS				TOIVOTTAVUUS			
Vuonna 2020 kulttuuritapahtumien sisältö on nykyistä huomattavasti laajempaa ja monipuolisempaa.	1	2	3	4	1	2	3	4
Vuonna 2020 yhä suurempi osa tapahtumasisällöistä rakentuu olemassa olevien teosten tai formaattien va- raan.	1	2	3	4	1	2	3	4
Tulevaisuudessa kulttuuriin liittyvä uuden luominen ja yllätyksellisyys ovat yhteiskunnan kehittämisen yti- messä.	1	2	3	4	1	2	3	4
Taiteilija-apurahat muuttuvat tuotantoapurahoiksi.	1	2	3	4	1	2	3	4
Vuoteen 2020 mennessä sisältöjen kotimaisuusaste puolittuu nykyisestä.	1	2	3	4	1	2	3	4
Kulttuuritapahtumien keskinäinen kilpailuluutilanteen, jossa 10 suurinta yritystä ottaa haltuunsa 80% kotimaisista suurista ja keskisuurista tapahtumatuotannoista vuoteen 2020 mennessä.	1	2	3	4	1	2	3	4
Tapahtumatuotannon ammattilaiset suosivat yhä enemmän pieniä alihankkijoita, jotka pystyvät tarjoamaan "räätälöityjä" henkilökohtaisia palveluita.	1	2	3	4	1	2	3	4

Jäikö jokin väittämä askaruttamaan, kaivelemaan, vaivaamaan, kosketti jotenkin muuten? Tarkenna tunnelmiasi ja perustelujasi alla olevaan laatikkoon.

Muutokset rahoituksessa ja ansaintalogiikoissa

Seuraavassa on lueteltu joukko tulevaisuusväittämiä liittyen kulttuurituotannon rahoitukseen ja ansaintalogiikoihin. Pohdi omien tulevaisuusajatus-tesi valossa kuinka **TODENNÄKÖISIÄ** ja **TOIVOTTAVIA** seuraavat väittämät ovat.

Arvioi ensimmäiseen sarakkeeseen väittämän todennäköisyyttä: 1=epätodennäköinen, 2=jokseenkin epätodennäköinen, 3= todennäköinen, 4=erittäin todennäköinen.

Arvioi lisäksi toiseen sarakkeeseen väittämän toivottavuutta: 1=epätoivottava, 2= jokseenkin epätoivottava, 3= toivottava & 4=erittäin toivottava. Lopuksi on vapaa tekstiruutu, johon toivomme sinun perustelevan vastauksia siltä osin, kun se tuntuu kokemuksesi näkökulmasta tärkeältä.

Arvioi kuinka **TODENNÄKÖISIÄ** ja **TOIVOTTAVIA** väittämien suuntainen kehitys on.

	TODENNÄKÖISYYS				TOIVOTTAVUUS			
Vuonna 2020 tapahtumatuotannossa keskitytään entistä laadukkaampien, mutta samalla kalliimpien tuotteiden ja palveluiden rakentamiseen	1	2	3	4	1	2	3	4
Palvelutuotteina tarjotaan yksilöllisiä huippuelämyksiä niille, joilla on varaa maksaa palveluista.	1	2	3	4	1	2	3	4
Yksilöllisesti räätälöityjen palveluiden myötä kävijämäärät ovat vähentyneet, mutta samalla kävijäkohtaiset tulot ovat kasvaneet merkittävästi.	1	2	3	4	1	2	3	4
Elättääkseen itsensä vuonna 2020 pienellä paikkakunnalla kulttuurityöntekijän on tehtävä monia erilaisia osa-aikatöitä myös kulttuurialan ulkopuolella.	1	2	3	4	1	2	3	4
Vuonna 2020 valtakunnallisesti on määritelty 10 merkittävintä kotimaista, kansainvälisesti kiinnostavaa tapahtumaa. Niiden kehittämiseen investoidaan merkittävistä kaikkien muiden tapahtumien tuen loputtua.	1	2	3	4	1	2	3	4
Luovan talouden boomin mentyä ohi vuoden 2020 mennessä kulttuurisektoria ei kehitetä erityisin julkisen sektorin toimenpitein.	1	2	3	4	1	2	3	4
Alueellisella tasolla viranomaisvalvonta tiukentuu. Lupäkäytäntöjen kiristymisen myötä tuottajan kumppaniksi kelpaavat vain kuhunkin lupa-alueeseen erikoistuneet yritykset.	1	2	3	4	1	2	3	4

Jäikö jokin väittämä askaruttamaan, kaivelemaan, vaivaamaan, kosketti jotenkin muuten? Tarkenna tunnelmiasi ja perustelujasi alla olevaan laatikkoon.

Muutokset yhteistyökumppanuuksissa

Seuraavassa on lueteltu joukko tulevaisuusväittämiä liittyen kulttuurituotannon yhteistyökumppanuuksiin. Pohdi omien tulevaisuusajatusten valossa kuinka **TODENNÄKÖISIÄ** ja **TOIVOTTAVIA** seuraavat väittämät ovat.

Arvioi ensimmäiseen sarakkeeseen väittämän todennäköisyyttä: 1=epätodennäköinen, 2=jokseenkin epätodennäköinen, 3= todennäköinen, 4=erittäin todennäköinen.

Arvioi lisäksi toiseen sarakkeeseen väittämän toivottavuutta: 1=epätoivottava, 2= jokseenkin epätoivottava, 3= toivottava & 4=erittäin toivottava. Lopuksi on vapaa tekstiruutu, johon toivomme sinun perustelevan vastauksia siltä osin, kun se tuntuu kokemuksesi näkökulmasta tärkeältä.

Arvioi kuinka **TODENNÄKÖISIÄ** ja **TOIVOTTAVIA** väittämien suuntainen kehitys on.

	TODENNÄKÖISYYS				TOIVOTTAVUUS			
Kulttuuri- ja matkailualan yhteistyön on syntynyt vahva kumppanuus, jonka ansiosta Suomi tunnetaan vuonna 2020 nykyistä huomattavasti paremmin kansainvälisesti vetovoimaisena tapahtumamaana.	1	2	3	4	1	2	3	4
Hyvinvointi- ja kulttuurialan palvelutarjoajat tuottavat yhteistyössä liiketaloudellisesti kannattavia kulttuuria hyödyntäviä palveluita.	1	2	3	4	1	2	3	4
Yksittäiset kulttuurituottajat ovat organisoituneet vuoteen 2020 mennessä tuotantotaloiksi.	1	2	3	4	1	2	3	4
Suuret yritykset ostavat tapahtumatuotannon pienet kalusto-, turvallisuus- ja jätehuoltopalveluiden tarjoajat, joten kilpailu vähenee.	1	2	3	4	1	2	3	4
Tuottajan kansainvälisten verkostojen merkitys korostuu yhä enemmän lähestyttäessä vuotta 2020.	1	2	3	4	1	2	3	4
Kaikki vapaaehtoistyöstä talkoolaisille annettavat vastikkeet tulkitaan verotettavaksi tuloksi. Tämä poisaa käytännössä vuoteen 2020 mennessä vapaaehtoistyöläiset tapahtumatuotannon kentältä.	1	2	3	4	1	2	3	4
Yhdistyksen ja yritysten yhteistuotanto nousee vuoteen 2020 mennessä tyypillisimmäksi tuotantomalliksi.	1	2	3	4	1	2	3	4

Jääkö jokin väittämä askarruttamaan, kaivelemaan, vaivaamaan, kosketti jotenkin muuten? Tarkenna tunnelmiasi ja perustelujasi alla olevaan laatikkoon.

TAKU ja takulaiset vuonna 2020

Seuraavassa on lueteltu joukko tulevaisuusväittämiä liittyen Takuun ja kulttuurituotannon alan koulutuksen tulevaisuuteen. Pohdi omien tulevaisuusajatustesi valossa kuinka **TODENNÄKÖISIÄ** ja **TOIVOTTAVIA** seuraavat väittämät ovat.

Arvioi ensimmäiseen sarakkeeseen väittämän todennäköisyyttä: 1=epätodennäköinen, 2=jokseenkin epätodennäköinen, 3= todennäköinen, 4=erittäin todennäköinen.

Arvioi lisäksi toiseen sarakkeeseen väittämän toivottavuutta: 1=epätoivottava, 2= jokseenkin epätoivottava, 3= toivottava & 4=erittäin toivottava. Lopuksi on vapaa tekstiruutu, johon toivomme sinun perustelevan vastauksia siltä osin, kun se tuntuu kokemuksesi näkökulmasta tärkeältä.

Arvioi kuinka **TODENNÄKÖISIÄ** ja **TOIVOTTAVIA** väittämien suuntainen kehitys on

	TODENNÄKÖISYYS				TOIVOTTAVUUS			
TAKUn jäsenmäärä kasvaa alan työllisyyden nopean kasvun myötä	1	2	3	4	1	2	3	4
Eri aloilla toimivat tuottajat ryhmittyvät ammatillisesti TAKUun.	1	2	3	4	1	2	3	4
Vuonna 2020 takulaisten edunvalvonnan keskiöön on noussut epätyypillisen työn juridisen aseman parantaminen ja sosioekonomisen turvaverkon rakentaminen.	1	2	3	4	1	2	3	4
Tyypillinen takulainen on nomadi, joka siirtyy tapahtumien ja projektien perässä paikkakunnalta toiselle.	1	2	3	4	1	2	3	4
Vuoteen 2020 mennessä tuottajan tulotaso nousee merkittävästi suhteessa suomalaisten keskiansioon.	1	2	3	4	1	2	3	4
Kulttuurituottajan osaamisen painopiste muuttuu moniosaamisesta erikoistumiseen ja yksittäiset tuottajat ovat nykyistä huomattavasti syvemmin erikoistuneita tuotannon alan erityiskysymyksiin.	1	2	3	4	1	2	3	4
Ammattiin johtavan kulttuurituottajakoulutuksen sisällöt integroidaan muiden koulutusalojen sisään (mm. tradenomi, muusikko & kuvataiteilija) ja näiltä aloilta valmistuu jatkossa aloittain spesialisoituneita kulttuurituottajia.	1	2	3	4	1	2	3	4
Ammattiin johtavan kulttuurituottajien peruskoulutuksen määrä lisääntyy.	1	2	3	4	1	2	3	4
Tuottajakoulutuksen pääpaino siirtyy jo ammatissa toimivien täydennyskoulutukseen ja maisteritasolle.	1	2	3	4	1	2	3	4
Kulttuurituotannon laaja-alainen koulutus lisääntyy kulttuurin integroituaessa muihin aloihin.	1	2	3	4	1	2	3	4

Jäikö jokin väittämä askaruttamaan, kaivelemaan, vaivaamaan, kosketti jotenkin muuten? Tarkenna tunnelmiasi ja perustelujasi alla olevaan laatikkoon

Minkälainen oletat työsuhteesi/työtilanteesi olevan vuonna 2020?

Lopuksi

Vastaajajoukon monipuolisuuden todentamiseksi tarvitsemme ESR:n raportointiin nimesi ja taustaorganisaatiosi. Tämä tietue poistetaan kirjaamisen jälkeen vastauksien yhteydestä. Vastaukset käsitellään erillään, eikä niitä tulkita esim. taustaorganisaatiosi näkemykseksi.

Vastaajan nimi

Vastaajan taustaorganisaatio

“Tulevaisuus ei ole epävarmempi kuin nykyisyys”. Kiitos kun olet jakanut aikaasi, ajatuksiasi ja visioitasi. Näistä aineksista koostetaan raportti, johon tiivistetään se, millaisia tulevaisuuksia takulaisten silmin on nähtävissä.

TUOTTAJA2020 -JULKAISUT

JULKAISUT LÖYDÄT OSOITTEESTA TUOTTAJA2020.METROPOLIA.FI

Kulttuuri kokoaa. Kulttuuritapahtumien muuttuvat verkostot. Halonen (toim.) 2010

Kulttuuri katalysoi. Megatrendien tärsähtäminen tuotannon kentälle. Halonen 2011

Kulttuuri kannattelee. Takulaisten näkemyksiä kulttuurituotannon tulevaisuudesta. Halonen & Teye 2011

Kulttuuri kutoo. Yhteistyö ja verkostot vapaan kulttuurikentän tukena ja innostajana. Björkqvist 2011

Kulttuuri kipinöi. Tulevaisuusajattelu pedagogisena haasteena. Hero 2011

Kulttuuri kutsuu. Vapaaehtoiset tapahtumien voimavarana ja hengenlujina. Iso-Aho 2011

Kulttuuri kyydittää. Kulttuuriekosysteemi ja matkailu. Uotila 2011

Kulttuuri kokeilee. Ennakoinnin menetelmien arviointi. Hero 2012

Kollektiivinen kulttuuri. Wiki avoimen hankehallinnon välineenä. Hero 2012

Näkökulmia kulttuurituottajien koulutukseen. Mitchell ja Oinaala 2012

Cultural Manager 2020. Visions of Future. Halonen & Hero (eds.) 2011

Kulttuurituottajakoulutuksen suuntaviivoja. Tuottaja2020 -hankkeen loppuraportti. Katri Halonen (toim.) 2012

Tuottaja2020. Kurkistuksia kulttuurituottajan tulevaisuuteen. Björkqvist, Halonen, Hero, Iso-Aho, Teye, Uotila 2012

Miksi tulevaisuuden ennakointi taitona on niin tärkeää?
Kuinka ennakointitoimintaa voisi integroida osaksi työelämää ketterämmin?
Minkälaiset menetelmät toisivat uutta pontta ennakointiin?

Tässä raportissa ennakointi nähdään yhteistoimintana, jonka avulla voidaan vähentää tulevaisuuden epävarmuustekijöitä käytännön jokapäiväisessä työelämässä. Tulevaisuusajattelu nähdään välttämättömänä taitona ja asenteena, jota voidaan kehittää koulutuksessa ja työelämän käytänteissä. Ennakoinnin menetelmällinen avaruus asettuu testiympäristöksi, kun tulevaisuuteen kurkotetaan yhdessä. Kulttuuri ja luovat alat nähdään tämän kehittämistyön keskiössä ulottumassa rajapinnoille ja toisiin, toisten todellisuuksiin. Yhteisiin tulevaisuuden todellisuuksiin. Kirjasta voit myös leikellä mukaasi pienen menetelmämuistikirjan, ole hyvä!

LISÄTIETOJA: <http://Tuottaja 2020.metropolia.fi>

